

**TÜRKİYE - SURİYE İLİŞKİLERİNİN
YAKIN GEÇMİŞİ**

Hazırlayan: Sercan Ömer SARI

Danışman: Doç.Dr. Seda ÜNSAR

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı için
öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.

İstanbul,
Arel Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haziran, 2015

T.C.
AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE - SURİYE İLİŞKİLERİNİN YAKIN GEÇMİŞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sercan Ömer SARI tarafından hazırlanan bu çalışma 14.Temmuz.2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman: Doç.Dr. Seda ÜNSAR

Üye: Doç.Dr. Tolga TÜRKER

Üye: Yrd.Doç.Dr. Çiğdem KAYA

Tezin Adı: Türkiye-Suriye İlişkilerinin Yakın Geçmişi

Yazar: Sercan Ömer SARI

ÖZET

Suriye'nin 1946 yılından sonra bağımsızlığını kazanması ile Türkiye arasındaki ilk ciddi sorun 1957'de olmuştur. Suriye'de 1960'ların Haziranından itibaren yönetim de etkili olmaya başlayan Baas Partisi, Hatay'ın Suriye'nin toprağı olduğunu iddia etmiş ve bu konuda hem kendi kamuoyunda hem de Arap dünyasında propagandalar yapmıştır.

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi'ne başlamasından sonra su sorununu gündeme taşıyan Suriye, Türkiye'yi su emperyalizmiyle suçlamış ve Arap ülkelerini Türkiye aleyhine kışkırtmıştır. Arap ülkelerinden, Suriye, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nden tehdit algılayan Türkiye, İsrail ile stratejik işbirliği içine girmiştir.

Güneydoğu Anadolu Projesini engellemek için Türkiye'ye karşı olan terörist örgütlere destek veren Suriye, Türkiye'ye 1984'ten bu yana ciddi zararlar veren PKK Terör Örgütü'ne 1998 yılına kadar yardım etmiştir.

Türkiye'nin İsrail ile işbirliğine gitmesi Suriye'nin kendini bir anda çevrelenmiş hissetmesine yol açmıştır. 16 Eylül 1998'de Orgeneral Atilla Ateş ile başlayan Suriye'ye uyarı ve tehdit mesajları Ekim ayında Türkiye ile Suriye'yi savaşın eşiğine kadar getirmiştir. Özellikle Mısır'ın arabuluculuğı ve diğer Arap ülkelerinin desteğıyle imzalanan Adana Mutabakatı sonrası Suriye, PKK'ya olan desteğini kesmiş ve PKK'nın elebaşı Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmiştir. Adana Mutabakatından sonra ilişkiler yumuşamaya başlamıştır. 2000 yılında Suriye'de iktidarı devralan Beşar Esad, Türkiye ile olan ilişkilere önem vermeye başlamıştır. ABD'nin Orta Doğu'daki emperyalist tutumu Suriye ve Türkiye'yi 2002'den sonra yakınlaştırmıştır.

2002 yılında Türkiye de hükümet değişmiş , 2 ülke arasında 2011 Nisan ayına kadar birçok anlaşmalar yapılmış fakat bu tarihle beraber Suriye de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle Türkiye , Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından 4 ilimizde kurulan kamplarda Suriye de yaşanan bu iç karışıklıklara Akparti Hükümetinin tutumu ; Suriye'de yaşanan trajedi sadece Türkiye'nin sorunu değildir. Başta Müslüman dünya olmak üzere, vicdan sahibi her ülke bu sorunu, kanı, gözyaşını dindirmek için elinden geleni yapmak zorundadır. Her ne kadar Türkiye üzerine düşen sorumluluktan kaçmayacak olsa da bu sorunu tek başına Türkiye'nin çözmeye kalkmasının en son tercih olduğu da ortadadır. ifadeleriyle parti tüzüğüne yer etmiştir. Türkiye ile Suriye ye olan bakış açısı haliyle değişmiş , gün geçtikçe de değişmeye meyilli bir hal almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hatay Sorunu, Su Sorunu, Terör Sorunu, PKK, Adana Mutabakatı, Beşar Esad , Ak Parti ,Suriye

Name Of Thesis: Recent Histories of Turkey - Syria Relations

Author: Sercan Ömer SARI

ABSTRACT

The first serious conflict between Turkey and Syria, which gained its independency in 1946, occurred in 1957. The Ba'ath Party that had taken power since the second half of the 1960s claimed that Hatay was Syrian land and made propaganda both in the Syrian community and the Arab World.

After Turkey decided to initiate the Project of Southeastern Anatolia (GAP), Syria brought up the water conflict issue; accused Turkey of "water imperialism", and consistently provoked the Arab countries against Turkey. Turkey, facing threats from the Arab countries, Syria, Greece and even the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, formed a strategic association with Israel in this period.

To hinder the Southeastern Anatolia Project, Syria, supporting the terrorist groups against Turkey with material and logistics, helped the PKK terrorist organization which has been seriously harming Turkey since 1984.

Turkey's association with Israel caused Syria to feel itself encircled. The warning and threat messages on 16th of September 1998 by General Atilla Ateş brought Turkey and Syria to the verge of war. After Adana Agreement signed by the support of Arab countries and especially with the mediation of Egypt, Syria interrupted its support for PKK and deported Abdullah Öcalan, the Head of PKK. Hence, following the Adana Agreement, the relations between the two countries started to calm down.

Bashar Asad, who took over the Syrian government in 2002, started to attribute special importance to relations with Turkey. The imperialist manner of conduct of the US in the Middle East caused Turkey and Syria to become closer after 2002.

In 2002, the government in Turkey changed. Until April 2011, numerous agreements have been made between the two countries. Turkey established camps through the Prime Ministry Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD) in four provinces; and yet, the tragedy in Syria is not just a problem for Turkey.

Especially in the Muslim world, every country has to approach the Syrian crisis with conscience to do its utmost to alleviate the pain. On one hand, obviously, it is unlikely and undesired that Turkey alone should interfere to resolve the problem -although this does not mean that any responsibility on the Turkish side should be ignored. On the other, apparently,

the Turkish-Syrian relations have lately become prone to increasing instability which is a threat to regional peace.

Key Words: Hatay Conflict, Water Conflict, Terror Problem, PKK, Adana Agreement, Syria.
Basar Essad

İÇİNDEKİLER

ÖZET	3
ABSTRACT	4
İÇİNDEKİLER	6
TABLolar	10
PROBLEM	11
AMAÇ	12
ÖNEM	12
SINIRLAMALAR	12
TANIMLAR	13
KISALTMALAR	13
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	15
ARAŞTIRMA MODELİ	15
VERİLER VE TOPLANMASI	15
VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI	15
GİRİŞ	16
BİRİNCİ BÖLÜM : TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNİN YAKIN GEÇMİŞİ VE GERGİNLİK DÖNEMLERİ	20
1.ULUSLARARASI SİSTEMİN DURUMU	20
2.BÖLGENİN DURUMU	21
3.TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ	23
4.TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE İLK BUNALIM: 1957 KRİZİ	23
5.TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE GERGİNLİK UNSURLARI	25
5.1.Hatay Sorunu	26
5.1.1.Sorunun Tarihsel Gelişimi	26
5.1.2.Suriye'nin Tezi	32

5.1.3.Türkiye'nin Tezi	33
5.2.Türkiye'nin Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) ve Buna Bağlı Gelişen Sorunlar:	
Su ve Terör	33
5.2.1.Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)	34
5.2.2.Su Sorunu	35
5.2.2.1.Sorunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	35
5.2.2.2.Soruna Neden Olan Nehirlerin Potansiyelleri	36
5.2.2.2.1.Fırat Nehri	36
5.2.2.2.2.Dicle Nehri	37
5.2.2.2.3.Asi Nehri	38
5.2.2.3.Türkiye'nin Soruna Yaklaşımı	38
5.2.2.4.Suriye'nin Soruna Yaklaşımı	40
5.2.2.5.Sorunun Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkisi	42
5.2.3.Terör Sorunu	42
5.2.3.1.Terör Sorunun Türkiye'de Tarihsel Gelişimi	43
5.2.3.3.PKK	43
5.2.3.4.Suriye ve PKK İlişkisi	45
5.3. Türkiye-İsrail İlişkilerde Gerginliği : 1998 Ekim Krizi	47

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE YUMUŞAMA VE YAKINLAŞMA DÖNEMLERİ 49

1.ULUSLARARASI SİSTEMİN DURUMU	49
2.BÖLGENİN DURUMU	50
3.İLİŞKİLERDE YUMUŞAMA DÖNEMİ (1998-2002)	51
3.1.Adana Mutabakatı'nın Getirdikleri	52
3.2.Beşar Esad İktidarı	53
4.2002'DEN GÜNÜMÜZE YAŞANANLAR	54

4.1.Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarı ve Partinin Ortadoğu Politikası	54
4.2.Serbest Ticaret Anlaşması ve Ekonomik Yakınlaşma	55
4.3.ABD'nin Orta Doğu Politikası Çerçevesinde Türkiye-Suriye İlişkileri	57
4.3.1.ABD'nin Ortadoğu Politikasının Temel Hedefleri	57
4.3.1.1.Ekonomik Çıkarları	57
4.3.1.2.Stratejik Çıkarları	58
4.3.1.3.Siyasal Çıkarları	58
4.3.2.11 Eylül Terör Saldırıları Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası	59
4.4.Irak Savaşı	61
4.5.Irak Savaşı'nın Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkisi	63
4.5.1.2003 Irak Savaşı Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası	63
4.5.2.2003 Irak Savaşı Sonrası Suriye'nin Kuzey Irak Politikası	64
4.6.Büyük Ortadoğu Projesi	65
4.6.1.BOP'a Getirilen Eleştiriler	66
4.6.2.BOP'ta Geline Son Nokta	67
4.7.2004 Sonrası İsrail-Türkiye İlişkilerinin Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkisi	69
4.8.Refik Hariri Suikastı ve Türkiye'nin Tutumu	71
4.9.Demokratikleşme Yolundaki Suriye'ye Türkiye'nin Bakışı	73
4.10.AB'nin Güneye Genişleme Süreci ve Türkiye-Suriye İlişkileri	73
4.11.2006 Lübnan-İsrail Gerginliği ve Türkiye-Suriye İlişkileri	74
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SON DÖNEM TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ	80
1.YAŞANAN KRİZLER	80
1.1.İsrail-Suriye Füze Krizi ve Türkiye	81
1.2.Ekim 2007 Türkiye-Irak Krizi	82
2.DİPLOMATİK YAKINLAŞMALAR	84
2.1.Askeri İşbirliği	85

2.2. <u>Cumhur başkanı Ahmet Necdet Sezer'in Suriye Ziyareti</u>	85
3. SURİYE İÇ SAVAŞI VE KOPAN İLİŞKİLER	86
3.1. RF-4 Türk Jet Krizi	88
3.2. Türkiyeye Atılan Top Mermisi Krizi	88
3.3. Reyhanlı Bombalı Saldırısı	89
3.4. Mi-17 Suriye Helikopterin Düşürülmesi	89
3.5. Mig-23 Suriye Savaş Uçağının Düşürülmesi	90
4. SIFIR SORUN POLİTİKASI	90
SONUÇ	91
KAYNAKÇA	95

TABLÖLAR

Tablo I: 24 Ağustos 1938 seçimlerine göre Sancak Meclisi Milletvekili Dağılımı	55
Tablo II: GAP Ne Getirecek?	65
Tablo III: Türkiye, Suriye ve Irak'ın Fırat Nehri üzerindeki katkıları ve talepleri	69
Tablo IV: Türkiye, Suriye ve Irak'ın Dicle Nehri üzerindeki katkıları	70
Tablo V: Fırat/Dicle Nehir Havzasında Su Sorunu Matrisi	76

PROBLEM

Suriye ilk bakışta Türkiye'nin bir güney komşusudur. Suriye, Türkiye'nin güney sınırları ile 911 kilometrelik uzun bir sınırının bulunduğu bir ülkedir. Doğal yapı olarak Suriye'ye bakıldığında tamamen Anadolu yarımadasının bir uzantısı olduğu bu doğrultuda iki coğrafi bölgenin bir bütün oluşturduğu görülmektedir. Tarihte Ön Asya'da kurulmuş olan bütün devletlerin her iki bölgeyi de sınırları içine alarak çevreye karşı güçlü bir jeopolitik konuma sahip olmak istedikleri görülmektedir.

Suriye, eski Osmanlı topraklarında kurulu bulunduğu için, Osmanlıların toplum yapısını oluşturan bir nüfus özelliği taşımaktadır. Bu yüzden Suriye'nin sosyolojik olarak Türk toplumuna benzer özellikler gösterdiği açıkça görülmektedir. İki ülke arasında ilişkiler geçmişe dayanmakla beraber zaman zaman gerginlikler de yaşanmıştır. Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler Birliği yörüngesine giren Suriye, Batı bloğunda yer alan Türkiye için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Suriye, 1980'li yıllarda Türkiye'yi istikrarsızlaştırma politikası kapsamında PKK'nın ve Abdullah Öcalan'ın Şam'da barınmasına göz yummuş ve PKK'ya çeşitli biçimlerde yardımlarda bulunmuştur. Aynı desteği Türkiye'nin diplomatik temsilcilerine yönelik saldırılarda bulunan ASALA Terör Örgütü'ne de vermiştir. İki ülke arasında 1980'lerin sonuna doğru doruk noktasına tırmanan su sorununu 1998 yılındaki Ekim krizi takip edince iki ülke savaşın eşiğine kadar gelmiştir. Hemen arkasından başlayan Adana Süreci ve sonunda imzalanan Adana Mutabakatı ile de Suriye-Türkiye ilişkileri yeni bir aşamaya ulaşmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 11 Eylül sonrası giriştiği “terörü kaynağında önleme” operasyonu kapsamında kendisine düşman olarak radikal İslamcı teröristleri seçmiştir. Amerika tarafından terörist olarak ilan edilen bu unsurları içinde barındırmasından dolayı Ortadoğu, kendini bir anda sıcak çatışmaların içinde bulmuştur. ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali sonrasında Suriye ve İran'ın da teröre destek veren ülkeler arasında gösterilmesi bir anlamda Ortadoğu'da krizlerin bitmeyeceği sinyalini vermiştir. Fakat Türkiye, bu tarihlerde Suriye ile devamlı bir diyalog içinde bulunmuş, ABD ve İsrail'in Suriye'ye saldırıyı gündeme getiren çıkışlarına karşı Suriye'ye destek vermiştir. Özellikle ABD'nin Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurdurtmak isteği Ankara, Şam ve Tahran arasındaki işbirliğinin artmasına yol açmıştır. Özellikle İran ve Suriye, bir Kürt devletini, bölgede istikrarı bozacak ikinci bir İsrail olarak görmüşlerdir. Suriye'nin Lübnan'dan askerlerini çekmesi gerektiğini savunan Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin 2005 Şubat ayında öldürülmesinden sonra ABD ve İsrail tarafından Suriye suçlanmıştır. Tüm baskılara rağmen Ahmet Necdet Sezer'in Suriye'ye yapacağı geziyi ertelememesi ile Türkiye-Suriye ilişkileri ABD ve İsrail aleyhine işlemeye başlamıştır. Siyasi hedefleri ve dünya görüşü Arap ülkelerine yakın olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye'de iktidara gelmesi, 2002 yılından sonra ilişkileri yakınlaştıran bir diğer faktör olmuştur. Bu dönemde imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması, iki ülke arasında karşılıklı güvenin artmasına yol açmıştır. Ayrıca son dönemde yaşanan Türkiye'nin Irak ve PKK ile olan krizi ve bu kriz karşısında sınır ötesi harekât hazırlığı Suriye tarafından desteklenmiştir. Sınır ötesi harekâtın gündeme geldiği sırada Türkiye'de olan Beşar Esad'ın tutumu Türkiye-Suriye ilişkilerindeki yakınlaşmayı pekiştirmiştir. Türkiye ve Suriye Ortadoğu için olmazsa olmaz ülkelerdir. “Mısırınsız savaş Suriyesiz barış olmaz” sözü gerçekten doğrudur. Bugün Ortadoğu politikasında Türkiye ve Suriye kilit rol oynayan devletlerdir. Özellikle iki ülkenin diyalogunun güçlü olması Ortadoğu'ya zamanla istikrar getirebilir. İlişkilerin iyi olduğu yakınlaşma dönemi Batı'yı, özellikle ABD'yi ve İsrail'i tedirgin etmektedir. Çünkü Suriye'nin Türkiye ile Türkiye'nin Suriye üzerinden diğer Arap ülkeleriyle ilişkileri Batı'nın bölgedeki planlarına büyük ölçüde

engel olmaktadır. Dolayısıyla Ortadoğu, Türkiye ile Suriye'nin bölgesel ve küresel politikalarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu yüzden Türkiye- Suriye ilişkilerinin Ortadoğu politikasına etkileri büyük ölçüde uluslararası politika gündeminin analiz edilmesinde de önemli faydalar sağlayacaktır. Bunların yanı sıra 2011 Nisan ayından sonra Suriye de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle Türkiye'nin müdahil olması bir defa daha iki ülke arasındaki gerilimi üst düzeye çıkarmıştır.

AMAÇ

Bu çalışmada Suriye-Türkiye ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrası dönemin incelenmesinden sonra iki devlet arasındaki ilişkilerin Ortadoğu'daki gelişmeler çerçevesinde analizi ve özellikle Türkiye'nin Suriye ile olan son 10 yıllık ilişkilerini belirtmek amaçlanmıştır. Bu amaçtan hareketle Türkiye-Suriye ilişkileri özellikle Soğuk Savaş Sonrası gelişmeler ışığında analiz edilmiş olup , Türkiye'nin yakın zamandaki Ortadoğu politikasına olan etkileri Ortadoğu'daki gelişmeler çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ÖNEM

Soğuk Savaş sonrasında Suriye'nin gizlice desteklediği Türkiye aleyhtarı girişimler, iki ülke arasında gerginliklere yol açmıştır. 1998 yılında Türkiye'nin harekete geçerek Suriye'ye karşı savaşa hazırlandığı bir anda Suriye'nin geri adım atması ve Adana Mutabakatını imzalaması sonucu ilişkiler iyileşme sürecine girmiştir. Hafız Esad'ın ölümünün ardından Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in cenaze törenine katılması ve Hafız Esad'ın oğlu Beşar Esad'ın ülkenin başına geçmesiyle ilişkiler ivme kazanmıştır. 2003 yılında Irak'ın işgali sonrası Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler daha da yakınlaşmıştır. Ortadoğu coğrafyasında hatırı sayılır kapasiteye sahip iki ülkenin ilişkileri ABD ve İsrail için dolayısıyla tüm dünya için çok önemlidir. İki Müslüman ülkenin bu coğrafyada girişecekleri Batı aleyhtarı hareketler Huntigton'un "Medeniyetler Çatışması" tezini destekler yönde olabilecektir. Bunun yanında yaşanan son gelişmelerin Türkiye-Suriye arasındaki yaşanan en güncel sorunlarını ele alıp iki ülkenin ilişkilerinin gelecekte nasıl olacağı yönündeki tahminlerimi de belirteceğim. İki ülke arasında yaşanan sorunların doğru bir şekilde analiz edilebilmesi için iki ülke ilişkilerinin akademik olarak analiz edilmesi önem taşımaktadır.

SINIRLAMALAR

Bu araştırmanın birinci bölümünde, Türkiye Suriye ilişkilerinin yakın geçmişi , iki ülke arasında yaşanan yakınlaşmalar ve gerginlikler , Bu çerçevede Suriye'nin siyasi tarihi, dış politikası incelenmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde, Türkiye-Suriye ilişkilerinde gerginlik dönemi ele alınmış olup, bu dönemde iki ülke arasında meydana gelen krizlere değinilmiştir. Gerginlik unsurları olarak Hatay Sorunu, Güneydoğu Anadolu Projesi'ne bağlı olarak gelişen Su Sorunu ve Terör Sorunu ile Türk-İsrail İlişkileri gözlemlenmiştir. Ayrıca 1998 Ekim ayında meydana gelen kriz detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü ve

son bölümünde, Türkiye-Suriye ilişkilerinde yumuşama ve yakınlaşma dönemlerinden bahsedilmiştir. Ayrıca ABD'nin Ortadoğu Politikası çerçevesinde 11 Eylül 2001 sonrası bölgede egemenlik kurma isteğinin nedenleri araştırılmıştır.

ABD'nin 11 Eylül sonrası Ortadoğu'da Irak'ı işgali ve Büyük Ortadoğu Projeleri ne de bu bölümde yer verilmiştir. Irak'ın işgalinin ve Büyük Ortadoğu Projesi'nin tüm uluslararası ortamı etkileyen/etkileyecek bir proje olmasından yola çıkarak Türkiye-Suriye ilişkilerinin uluslararası ortama olan yansımaları da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada Suriye'nin Türkmenler'e yönelik politikaları incelenmemiştir. Yine Arap-İsrail Sorunu ve Barış Görüşmeleri'ne yer verilmemiştir. Araştırmamın üçüncü bölümünde iki ülke arasındaki en güncel sorunlara yer verilmiş olup iki ülkenin yöneticilerinin kendi halklarına ve komşu ülkelere olan politikasına yer verilmiştir.

TANIMLAR

Araştırmanın sonucunda ortaya çıkartılan ana tema ve bulgular tespit edilmiş ve tanımlar ile kavramlar araştırmanın içerisinde alana uygun terimlerle açıklanmıştır.

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

ASALA: Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu

BAC: Birleşik Arap Cumhuriyeti

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BİP: Büyük İsrail Projesi

BM: Birleşmiş Milletler

BOP: Büyük Ortadoğu Projesi

DDKO: Devrimci Doğu Kültür Ocakları

DYP: Doğru Yol Partisi

ECO: Ekonomik İşbirliği Örgütü

ERNK: Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi

FKÖ: Filistin Kurtuluş Örgütü

FP: Fazilet Partisi

GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

IÇG: Irak Çalışma Grubu

İŞİD: Irak Şam İslam Devleti (İSİS : Islamic State of Iraq and Sham)

İKÖ: İslam Konferansı Örgütü

JCAG: Ermeni Soykırımını İntikamı Komandoları

KİS: Kitle İmha Silahları

KYB: Kürdistan Yurtseverler Birliği

MC: Milletler Cemiyeti

MENA: Mısır Ortadoğu Haber Ajansı

MGK: Milli Güvenlik Kurulu

MKÖ: Müslüman Kardeşler Örgütü

NATO: North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

ÖSO: Özgür Suriye Ordusu

PKK: Partia Karkaren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)

RP: Refah Partisi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STA: Serbest Ticaret Anlaşması

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

VP: Varşova Paktı

YIS: Yeni Irak Stratejisi

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmanın temelini Türkiye-Suriye ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrası dönemde Ortadoğu'daki gelişmeler çerçevesinde incelenmesi oluşturmuştur. AraŐtırmada öncelikle önceden elde edilen veriler ile ilgili ana tema ve bulgular tespit edilmiş, buradan hareketle siyasal ve sosyal çıkarımlarda bulunulmuŐ, bu çıkarımlar eleŐtirel ve analitik bir çerçeveye oturtulmuŐtur.

VERİLER VE TOPLANMASI

Materyal olarak, konu üzerine literatürdeki bilimsel içerikli kitap ve makaleler, çeşitli kuruluşların yayınları, internet siteleri ve gazete ve Başbakanlık arŐivlerinden faydalanılmıŐtır.

VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

Literatür taramasından sonra elde edilen veriler analitik ve eleŐtirel bir yaklaŐımla ele alınarak soruna ilişkin saptamaların doğrulanıp doğrulanmadığı araştırılmıştır. Bu çerçevede Türkiye ile Suriye'nin ilişkileri ön planda tutularak Ortadoğu'daki gelişmeler ve bunların Ortadoğu'ya yansıyan etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Tüm bunlar ele alınırken uluslararası politikaya etkileri de tartışılmaya çalışılmıştır. Konunun siyasal ve sosyal boyutlarına özel bir önem verilmiştir. Bu çalışmada Türkiye ve Suriye'nin politik kararları objektif olarak ele alınmıştır.

GİRİŞ

Türkiye, üç tarafı denizlerle kaplı, Asya ve Avrupa kıtalarını birleştiren dolayısıyla, stratejik açıdan çok önemli bir konuma sahiptir. Türkiye'nin jeostratejik önemi, istikrarsızlık ve bunalım alanlarının ortasında yer almasının yanı sıra, ekonomik merkezlerin ve enerji kaynakları bakımından zengin bölgelerin kesişme noktasında bulunmasından da kaynaklanmaktadır. Jeostratejik konumu çerçevesinde Türkiye, aynı zamanda Ortadoğu bölgesine de dâhildir.¹ Ortadoğu, Akdeniz kıyısındaki devletlerle (Türkiye, Suriye, Mısır, İsrail, Lübnan), Arabistan, Irak ve İran'ı içine alan bir coğrafyayı kapsamakta ve terim olarak Ortadoğu çoğunlukla Yakınoğu adıyla ifade edilen bölgenin tamamı için kullanılmaktadır.²

Ortadoğu coğrafyası Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında Türk dış politika yapıcılarının açısından en sorunlu bölgelerden biri olmuştur. Ortadoğu siyasetinin genel karakteristikleri olan oryantalist yargı ve çatışma eğilimi, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında belirleyici unsurlar olmuştur. Buna ek olarak Türkiye'nin Ortadoğu halkları ile tarihi ve kültürel bağları olması ya da başka bir ifadeyle Osmanlı Devleti döneminde ve liderliğinde dört yüzyılı aşan birliktelik Türkiye-Ortadoğu ilişkilerini, tarihin yükünü de eklemek suretiyle, daha karmaşık bir hale getirmektedir.³

Tarihin yükünde, Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyasında güney komşusu Suriye ile olan ilişkileri de uzun yıllar sorunlu ve sancılı olmuştur. Soğuk Savaş yıllarında Batı Bloğunda yer alan Türkiye, Doğu Bloğunda yer alan Suriye ile uzun yıllar diplomatik ilişki bile kuramamıştır. Özellikle Baas Partisinin iktidara gelmesinden sonra "Büyük Suriye" ideali çerçevesinde düşmanca faaliyetlerini arttıran Suriye, uzun yıllar Türkiye'nin başına sorunlar açmıştır.

Türkiye-Suriye ilişkilerini şekillendiren en önemli üç sorun Hatay, Su ve Terör sorunlarıdır. Bu sorunlara ek olarak Suriye'nin uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu altında kendini ezilmiş olarak görmesinin dışavurumları ve Türkiye'nin İsrail ile işbirliğini arttırmasına tepkileri de sayılabilir. Her iki tarafın uzun yıllar çatışma, düşmanlık ve güvenlik kaygısıyla yürüttüğü ilişkiler, 1998'de Adana Mutabakatı ile yumuşama başlamış, 2000 yılında Beşar Esad'ın, 2002'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesi ile yakınlaşma sürecine girmiştir. PKK konusunun çözülmesinin ardından Irak Savaşı'nın yarattığı bölgesel güvenlik kaygıları iki ülkeyi daha da yakınlaştırmıştır. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın ayrı ayrı yaptıkları Şam ziyaretleri ile Türkiye'de ilk kez bir Suriye Devlet Başkanının ağırlanması, yakınlaşmayı pekiştirmiştir. Ziyaretler, uzun geçmişi olan psikolojik önyargıların aşılmasında önemli rol oynamıştır.

¹ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/OrtaDogu/Ortadoğu+ile+İlişkiler/ (06.09.2007).

² Mehmet Kocaoğlu, (1995): *Ülusallararası İlişkiler Işığında Ortadoğu*, Genelkurmay Yayınları, Ankara: s.5.

³ Bülent Aras, (2003): *Ortadoğu ve Türkiye*, Q-Matris Yayınları, İstanbul: s. 9.

İki ülke ilişkilerinin gerginleşmesinde ve yakınlaşmasında Amerika Birleşik Devletleri'nin temel aktör olduğu söylenebilir. Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasına rastlayan yıllarda Türkiye'nin Marshall yardımını ve Truman Doktrinini kabul etmesi, Türkiye'yi Batı Bloğuna yaklaştırırken Suriye'nin Doğu Bloğunda yer alması ilk gerginliklerin başlamasına yol açmıştır. 1957'de yaşanan buhran iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın üstünden on yılın geçmesinin hemen ardından iki süper gücün Türkiye ve Suriye üzerinden yaptıkları güç gösterisi, Orta Doğu'yu büyük bir savaşın eşiğine getirmiştir. Fakat bir dünya savaşını daha kaldıramayacak uluslararası sistemin yapısı buna izin vermemiştir.

Demokrat Parti ile başlayan Orta Doğu'ya ilgi, Türkiye'nin 1959'dan itibaren Avrupa'ya doğru yönelmesiyle azalmıştır. Bu tarihten itibaren Suriye ile olan ilişkilerde de bir duyarsızlaşma dönemi başlamıştır. Türkiye bu dönemlerde olan Arap-İsrail çatışmalarında taraf olmamıştır. 1979'daki İran Devrimine kendi iç politikasındaki gelişmeler karşısında fazla tepki gösterememiştir. 1980 yılında başlayan İran-İrak Savaşında dönemin Başbakanı Turgut Özal arabuluculuk yapmak istemiş fakat ilgi görmemiştir.

24 Ocak kararlarından sonra liberal politikalar geliştirmeye başlayan Türkiye, bu dönemde Güneydoğu Anadolu Projesi'ni kamuoyuna sunmuştur. Bu proje özellikle Suriye ve Irak tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiş ve Türkiye "su emperyalizmi"yle suçlanmıştır.

Çeşitli projelerle su sorununa çözüm aranırken Türkiye her türlü iyi niyetli önerileri gündeme getirmiş fakat Suriye ve Irak tarafından bu öneriler geri çevrilmiştir. Suriye'nin GAP'a karşı su sorununu gündeme getirmesi ve terör örgütü PKK'yı Türkiye'ye karşı silahlı operasyonlara doğru yönelmesi iki ülke ilişkilerini gerginleştirmiştir. Buna ek olarak su konusunda Arap ülkelerini Türkiye aleyhine kışkırtması, Türkiye'nin bu dönemde İsrail ile yakın ilişkiler kurmasına yol açmıştır.

PKK'nın Türkiye'de askeri ve sivil odaklara yönelik terör eylemleri birçok üzücü olayla sonuçlanmıştır. Bu olaylara 1998 Eylül ayında Türkiye'nin tahammülü kalmamış ve tepkiler giderek artmıştır. Bunun üzerine iki ülke sıcak savaşın eşiğine gelmiştir. Türkiye'nin güney sınırına yığınak yapması ile 1998 Ekim Krizi başlamıştır. Türkiye'nin askeri ve siyasi kararlılığı, Suriye'nin geri adım atmasına yol açmıştır. Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in arabuluculuğu ile Adana Mutabakatı imzalanmış ve kriz aşılmıştır. Adana Mutabakatı ile kendi sınırları içindeki PKK faaliyetlerine son veren Suriye, PKK'nın elebaşı Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmiştir. Öcalan, bir yıl içinde Kenya'da tutuklanmış ve PKK ağır bir darbe yemiştir.

Adana Mutabakatı ile başlayan süreç Türkiye-Suriye ilişkilerinde yumuşamaya yol açmıştır. 2000 yılında Hafız Esad'ın ölmesi ve oğlu Beşar Esad'ın iktidarı devralmasıyla Türkiye-Suriye ilişkileri ivme kazanmıştır. Özellikle dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ilk resmi ziyaretini Suriye'ye Hafız Esad'ın cenaze törenine yapması, Suriye'de büyük yankı yaratmış ve Türkiye'ye olan güven bunalımı atlatılmaya başlamıştır.

Türkiye'de 2002 yılında İslami çizgide bir partinin iktidara gelmesi Orta Doğu'daki aynı çizgideki ülkelerle olan ilişkiler için yeni bir dönem başlatmıştır. Bu dönemde Suriye ile olan karşılıklı ziyaretlerin artması, ekonomik ve kültürel anlaşmaların imzalanması ile sonuçlanmıştır. İki ülke arasındaki ticari faaliyetlerin artması siyasi ilişkilerin de artmasına yol açmıştır.

İki ülke arasında yakınlaşmanın yine ABD'nin bölgede aktif rol almaya başladığı döneme rastladığı söylenebilir. 11 Eylül 2001'de tarihinin en büyük terör saldırısına uğrayan ABD, Orta Doğu'da Irak, Suriye ve İran'ı teröre destek veren ülkeler olarak göstermiştir. 2003 yılında Irak'ı işgal eden ABD, Suriye ve İran'ı da teröre destek vermemesi konusunda tehdit etmeye başlamıştır. Arkasından da Büyük Orta Doğu Projesi'ni gündeme getirmiştir. Rejim değişikliği tehlikesiyle karşı karşıya kalan Suriye, Türkiye ile olan ilişkilerine daha da önem vermeye başlamıştır. Türkiye de, Irak'ta kurulması düşünülen bir Kürt Devleti'ni istemediği için Suriye ve İran'a yakınlaşmaya başlamıştır.

Türkiye ile Suriye arasında başlayan yakınlaşma Refik Hariri suikastı sonrasında daha da belirginleşmeye başlamıştır. Suriye'nin Lübnan'dan askerlerini çekmesini savunan Hariri'nin Suriyeli terör örgütü tarafından öldürülmesinin iddia edilmesinden sonra tüm dikkatler Suriye üzerine çekilmiştir. Özellikle ABD, bu dönemde Suriye'yi yoğun bir şekilde eleştirmiştir. Fakat dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ABD ve İsrail'in tepkilerine rağmen Suriye'ye olan ziyaretini iptal etmemesi iki ülke arasındaki ilişkilerde yakınlaşmayı pekiştirmiştir.

2006 yılında Hamas'ın siyasi büro lideri Halit Meşal'in Türkiye'de kabul edilmesi İsrail ve ABD tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmiş ve Türkiye-İsrail ilişkileri bozulmaya başlamıştır. İsrail ile ilişkilerin bozulması Suriye'de ve Arap ülkelerinde büyük bir memnuniyetle izlenmiştir. Yine aynı yıl İsrail'in Lübnan'a giriştiği operasyonlarda başarısız olması ve ABD'nin Irak'ta çıkmaza girmesi Suriye'nin elini güçlendirmiştir. Buna ek olarak İran nükleer faaliyetlerine tüm tepkilere rağmen devam etmiştir. Ortadoğu'daki tüm bu gelişmeler ABD'de Temsilciler Meclisi seçimlere yansımış ve iktidardaki Cumhuriyetçilerin güç kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Bölgede yeni bir istikrarsızlık istemeyen ABD, Yeni Irak Stratejisi ile Suriye ve İran'ı Ortadoğu'daki barışın tesisi için aktif birer aktör olarak görmeye başlamıştır.

Türkiye'de 2007 yılında artan terör olayları karşısında ABD'nin duyarsız tutumu Türk kamuoyu tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Artan terör olaylarına rağmen iktidar partisinin seçimlerden yine birinci parti olarak çıktığı gözlemlenmiştir. Türkiye'deki kargaşa ortamından yararlanan PKK terör örgütü bu dönemde eylemlerini şiddetlendirmiştir. Türkiye'de artan tepki karşısında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sınır ötesi harekât için tezkere kararı alması karşısında Beşar Esad'ın Türkiye ziyareti sırasında "Türkiye'nin yanındayız" mesajını vermesi iki ülke ilişkilerinde yakınlaşmanın doruk noktasında olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma, Türkiye ile Suriye ilişkilerindeki gerginliklerin nasıl yakınlaşmaya doğru evrildiğini gösterme amacıyla yapılmıştır. Türkiye ile Suriye arasındaki gerginlik unsurları olan Hatay, Su ve Terör sorunları zamanla aşılmıştır. İlişkilerdeki yakınlaşmanın ana sebebi ABD'nin Orta Doğu'daki emperyalist hedefleri olmuştur.

Bu çalışmanın birinci bölümü beş ana başlıkta incelenmiştir. Türkiye Suriye ilişkilerinin yakın geçmişi, iki ülke arasında yaşanan yakınlaşmalar ve gerginlikler, Bu çerçevede Suriye'nin siyasi tarihi, dış politikası incelenmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde, Türkiye-Suriye ilişkilerinde gerginlik dönemi ele alınmış olup, bu dönemde iki ülke arasında meydana gelen krizlere değinilmiştir. Son olarak da Suriye'nin dış politikasının analizi yapılmaya çalışılmıştır.

İlk iki ana başlıkta 1980'lerin ikinci yarısından 1998 Adana Mutabakatı'na kadar olan dönemde uluslararası sistemin ve bölgenin durumu anlatılmıştır. Ardından Türkiye-Suriye ilişkilerinin kısa bir derlemesi yapılmıştır. İki ülke arasındaki ilk kriz olan 1957 Bunalımına değinilmiştir. Hemen arkasından Türkiye ile Suriye arasındaki gerginlik unsurlarına yer verilmiştir. İki ülke arasındaki gerginlik unsurları olarak Hatay, GAP ve Türk-İsrail yakınlaşması görülmüştür. Hatay Sorununun tarihsel gelişimi ve iki tarafın savunduğu tezler anlatılmıştır. Çalışmanın kurgulanması sırasında su ve terör sorunlarının GAP'a bağlı geliştiği görülmüştür. Buna bağlı olarak önce su sorunu incelenmiştir. Su sorunu kapsamında GAP etüt edilmiş, Fırat, Dicle ve Asi'nin potansiyelleri araştırılmıştır.

Ardından iki ülkenin su sorununa bakış açılarına çalışmada yer verilmiştir. Su sorunun iki ülke ilişkilerine yansımalarının çıktısının terör olduğu görülmüştür. Buna göre Türkiye'deki terörün tarihsel gelişimi araştırılmış ve ASALA ile PKK'nın Türkiye'ye büyük zararlar verdiği anlaşılmış ardından da çalışmada yer verilmiştir. Yine bu dönemde iki ülke ilişkilerinde gerginliğe yol açan İsrail-Türkiye ilişkileri de incelenmiştir. 1998 Ekim ayında yaşanan kriz de ayrıntılı olarak ikinci bölümün sonunda yer almıştır.

İkinci bölüm iki döneme ayrılmıştır: Yumuşama ve Yakınlaşma. Yumuşama döneminde Türkiye ile Suriye arasında, Adana Mutabakatı ve sonrasında yaşanan özellikle ekonomik ilişkilere yer verilmiştir. Yakınlaşma döneminde ise temel aktör olarak ABD kabul edilmiş ve Orta Doğu'daki bu ülkenin faaliyetleri ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Yine yakınlaşmanın unsurları olarak Türkiye ile Suriye'nin Irak Savaşı ve ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi'ne bakış açılarına yer verilmiştir. Refik Hariri suikastı, Hamas'ın Türkiye ziyareti ile gerginleşen İsrail-Türkiye ilişkileri ve 2006 Lübnan Savaşı bu dönemde Suriye ile Türkiye'yi yakınlaştıran diğer unsurlar olarak görülmüş ve incelenmiştir. Suriye'nin reform çabaları ve Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda istekli olması da Türkiye tarafından olumlu karşılandığı için bu konulara da çalışmada yer verilmiştir. Son Dönem İlişkileri başlığı altında İsrail-Suriye Füze Krizi ve Türkiye'nin Irak ile 2007 Ekim Krizi anlatılmıştır.

Üçüncü Bölümde ise Türkiye – Suriye ilişkilerinin günümüzdeki sorunları ve yakın geçmişte yaşanan krizleri yer almıştır. Bu bağlamda özellikle yaşanan gelişmeler objektif şekilde yaklaşmıştır

Sonuç kısmında ise iki ülke ilişkilerinin analizi sonucu elde edilen veriler tartışılarak Türkiye-Suriye ilişkilerinin hem bölge için hem de uluslararası sistem için önemine değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE GERGİNLİK DÖNEMİ

1.Uluslararası Sistemin Durumu

İkinci Dünya Savaşı'ndan süper güç olarak çıkan SSCB ve ABD, 1947'den itibaren Soğuk Savaş yıllarının iki temel aktörü olmuşlardır. Bu yıllarda dünya, iki ülkenin yörüngesine girmiş ve bu durum İki Kutuplu Sistem olarak adlandırılmıştır.⁴ Bu sistemde sürekli birbirleriyle rekabete giren iki ülke, giriştikleri silahlanma yarışıyla dünyada askeri ve siyasi bir gruplaşmaya yol açmıştır. ABD ve müttefikleri NATO'yu kurmuşlar, SSCB ise Demir Perde Ülkeleri ile bir araya gelip Varşova Paktı'nı (VP) oluşturmuştur. Bu oluşumlara üye olmayan ülkeler ise zamanla kendilerini korumak amacıyla veya tehdit edildikleri için bu örgütlere katılmışlardır. Blok ülkeleri arasındaki ilişkiler sınırlı olmuş ve dış politikalar bloğun süper gücü tarafından veya onun çizdiği plan çerçevesinde gerçekleşmiştir. Zıt kutuplarda bulunan ülkelerin ise ilişki kurarak herhangi bir yakınlaşma veya diyalog içine girmesi ise mümkün olmamıştır. İki tarafa da bağlı olmayanların oluşumu Bağlantısızlar Hareketi, 1955'te ilk konferansını Bandung'ta yapmıştır. 1962'deki Küba Krizi iki süper gücü savaşın eşiğine getirmiştir. İki taraf daha sonraki yıllarda silahlanmayı sınırlama yoluna giderek yumuşama dönemini başlatmıştır.

1980'in ilk yarısında uluslararası sistemin, Yumuşama'dan tekrar Soğuk Savaş'a doğru bir geçiş yaşadığı söylenebilir. ABD'de iktidara gelen Başkan Ronald Reagan ve ekibi, SSCB'ye karşı sert bir dış politika izlemeye başlamıştır. 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgali ile gerginleşen ilişkiler, uluslararası sistemi yeni bir Soğuk Savaş'ın içine sokmuştur. Ayrıca SSCB bu dönemde, Çin ve müttefiklerinin (Arnavutluk, Kamboçya) ideolojik ve diplomatik rekabetiyle karşı karşıya kalmıştır. Bazı ülkeler, büyük güçlüklerle de olsa, bağlantısız kalmaya devam etmiştir. Bu koşullar altında, özellikle üçüncü dünya ülkelerinde, eski ve yeni bir takım nedenlerin birbirine karıştığı çatışmalar çıkmıştır.

6 Ocak 1979'da Ayetullah Humeyni, İran'da İslam Devrimi adına iktidara el koymuştur.⁶ En büyük petrol üreticilerinden biri olan İran'daki çalkantılar, yakıt fiyatlarında artışa yol açmıştır. ABD ve Batı Avrupa, 1979-1980'de petrol şoku yaşamışlardır. İran ile sınırı olan SSCB, İslam Devrimi'nin, Orta Asya'daki Müslüman Cumhuriyetlere yansımından çekinmiştir. İran'la sınırı olan ülkeler de, bu ülkenin yaşadığı çalkantılardan kendilerine göre bazı sonuçlar çıkarmışlardır. 1979'dan itibaren Irak'ı yöneten diktatör Saddam Hüseyin, petrol bakımından zengin Aşağı Fırat Vadisindeki çekişme konusu toprakları ele geçirmek için bu fırsattan yararlanmışır. İran-Irak Savaşı 1980 Eylülünde başlamıştır. Dönemin Türkiye Başbakanı Turgut Özal, savaşın bitmesi için arabuluculuk yapmak istemiş ancak bu girişim iki ülke tarafından kabul görmemiştir.⁷

⁴ İki Kutuplu Sistem hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Morton Kaplan, (1957): *System and Process in International Politics*, Wiley and Sons, New York: pp.38-45.

⁵ Demir Perde Ülkeleri: Doğu Almanya, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya'dır.

⁶ 1979 İran Devrimi, Ayetullah Humeyni'nin nutuklarının kasetlere dağıtılması ve emirlerinin telefonla verilmesi özellikleriyle dünya tarihindeki ilk elektronik olarak yürütülen devrim olmuştur. Hitabet yeni bir boyut kazanmış, öncesinde hayal bile edilemeyecek kadar çok kişiye nutuk verme olanağı yaratmıştır. Bernard Lewis, (2006): *Ortadoğu*, Çev. Selen Y.Kölay, Arkadaş Yayınevi, Üçüncü Baskı, Ankara: s.16.

⁷ İlhan Uzgel, "Türk Dış Politikasında Pragmatizm", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu, Ankara: s.65.

İran-İrak Savaşı, yaklaşık bir milyon kişinin ölümüne sebep olduktan sonra, 1988 Ağustos ayında sona ermiştir. 24 Aralık 1979'da, SSCB Afganistan'ı işgal etmiştir. Bunu yaparken, Pakistan ve İran'ın Afganistan'daki İslamcılara yaptıkları yardımı durdurmak, petrol bakımından zengin ama İran Devrimi'yle istikrarını kaybetmiş olan bu bölgeyi bir köşesinden delerek sıcak denizlere ulaşmak ve SSCB'nin himayesindeki Babrak Karmal'ı rahatlatmak gibi belli kazanımları hedeflemiştir. ABD ve müttefiklerinin, üçüncü dünyanın ve Müslüman ülkelerin protestoları bir işe yaramamıştır. Moskova, 1988'e kadar işgalini sürdürmüştür.

Gorbaçov'un Glasnost reform hareketleri SSCB'nin çöküşüne engel olamamıştır. Sözüne , gazeteci yazar Mustafa Balbay'ın deyimiyle "Komünizmin kalesi deniz bitti demiştir".⁸ 1989 yılı tarihte bir dönüm noktası olmuştur. Macaristan, "Demir Perde"yi Mayıs 1989'da açmış, Marksizm-Leninizmi terk etmiş ve serbest seçimlerin yapılacağını haber vermiştir. Bunu Demokratik Almanya ve Federal Almanya Cumhuriyeti takip etmiş ve 9 Kasım'da Berlin Duvarı'nın açılmasına izin verilmiş ve serbest seçimlerin yapılacağını ilan etmişlerdir. Kasım ve Aralık aylarında, Çekoslovakya, Bulgaristan ve Romanya da Komünizmi terk etmiştir. Romanya'nın Komünist diktatörü Çavuşesku idam edilmiştir. Bir anlamda Sovyet Modeli Orta Avrupa'dan silinmeye başlamıştır. 1991'de SSCB içten de çatlamıştır. Aralık 1991'de, aralarında Rusya ve Ukrayna'nın da bulunduğu on cumhuriyet, Sovyetler Birliği'nin artık var olmadığını bildirerek, eski SSCB'nin yerini alacak olan Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kurduklarını açıklamışlardır. Gorbaçov, 25 Aralık'ta istifa etmek zorunda kalmıştır. 3 Ekim 1990'dan itibaren, iki Almanya birleşerek 78 milyon nüfuslu tek bir devlet oluşturmuştur. ABD, hem kültürel ve ekonomik, hem de siyasi ve askeri alanda tek süper güç olarak kalmıştır. 1990-1991'de yaşanan Körfez Krizi bunu açık bir biçimde gözler önüne sermiştir. 1990 sonrası döneme ise küreselleşme damgasını vurmuştur. Ayrıca ABD'nin yanında AB, Rusya, Japonya, Çin ve Hindistan da artık önemli rol oynayan bölgesel güçler olarak varlık göstermeye başlamışlardır.

2.Bölgenin Durumu

1980'lerde Ortadoğu'da önemli bazı gelişmeler olmuştur. Bölgede gündemi bu olaylar belirlemiştir. Ortadoğu'da 1980'ler İsrail ile Mısır'ın barış görüşmeleri için masaya oturması ile başlamıştır. Başta Suriye olmak üzere bütün Arap ülkeleri, Mısır'ın ayrı ayrı olarak İsrail ile barış imzalamasından çok rahatsızlık duymuşlardır. Mısır, İsrail'in işgal ettiği topraklardan 1982'de çıkmasını sağlamış ve Filistin'e özerklik sağlamaya çalışmıştır. Ancak özerklik kavramının sınırlarında anlaşmaya varılamaması üzerine, barış görüşmeleri Mısır-İsrail anlaşması ile sınırlı kalmıştır. Aynı zamanda Suriye'nin en çok ilgilendiği Lübnan'da karışıklık çıkması, Suriye'nin dikkatini bu soruna yoğunlaştırmasına sebep olmuştur. FKÖ'nün Lübnan'a yerleşmesi üzerine İsrail, büyük rahatsızlık duyarak bölgeye müdahale etme gereği duymuştur.

⁸ Balbay, 2006: 28.

1980'lerin geri kalanı ise İran-İrak savaşı ile geçmiştir. Türkiye, bu savaş sırasında aktif tarafsızlık politikası uygulayarak savaşa taraf olmamış, ancak iki ülke ile ilişkilerini devam ettirmiştir. Suriye ise İran'ın Şii yönetimine olan sempatisi ve Irak'a ABD'nin destek vermesi sebebiyle İran'ın arkasında yer almıştır.

1990-1991 yıllarında yaşanan Körfez Savaşı ABD'nin bölgeye daha sonraları tekrar geleceğinin sinyallerini vermiştir. Soğuk Savaş döneminde Sovyet eksenli bir dış politikaya sahip olan Suriye, Saddam'ın Kuveyt'i işgali üzerine ABD'nin bölgeye asker yığma girişimine ilk destek veren ülke olmuştur.⁹ "Çöl Tilkisi" unvanlı Hafız Esad burada pragmatik yanını bir kez daha ortaya koymuştur.

Körfez Savaşı sonrası, Soğuk Savaş dönemindeki denge politikasının mantıksal anlamda devamı olan ve bölgedeki önemli bir değişikliğin bölge istikrarını bozacağı yaklaşımını temel alan ve ABD dış politikasının geleneksel araçlarından birisi olan çevreleme politikası doğrultusunda Basra Körfezi için üretilen politika 1993-2001 yılları arasında etkili olmuştur.

Clinton yönetimi işbaşına geldikten bir süre sonra 18 Mayıs 1993'te Ulusal Güvenlik Konseyi Yakın Doğu Bölgesi Sorumlusu Martin Indyk tarafından formüle edilen Çifte Çevreleme Politikası, Soğuk Savaş döneminde birbirine karşı kullanılan iki ülkenin şimdi birlikte sistem dışında kalmasına ve buna karşılık, ABD'nin Körfez devletleriyle geliştireceği işbirliğine dayanmıştır.

Çifte Çevreleme'nin temel öğeleri İran ve Irak'ın askeri açıdan çevrelenmesi, ekonomik yaptırımlarla bu iki rejimin davranışlarını değiştirmek, müttefiklerle olan işbirliğini arttırmak ve her iki ülkenin rejimlerini zayıflatmak olmuştur. Bu yeniden düzenleme ile potansiyel düşman iki devletin çevrelenme yoluyla birlikte sistemin dışına atılması hedeflenmiştir.¹⁰ Ayrıca bu dönemde bölgede, Türkiye-Suriye arasında yaşanan bazen de Irak'ın da taraf olduğu "su sorunu" gündemi belirlemiştir. Türkiye'nin GAP'ı gerçekleştirme idealine karşı çıkan Suriye, PKK terörünü destekleyerek Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. 1998 Ekim ayında savaşın eşiğine gelen bu gerginlikten sonra Türkiye-Suriye ilişkileri yumuşamıştır.

⁹ Balbay, 2006: 29.

¹⁰ Serhat Erkmen, (2003), "ABD'nin Ortadoğu'da Değişim İhtiyacının Nedenleri", *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:3, sayı:35: s.27.

3. Türkiye-Suriye İlişkileri

Suriye ile ilişkilerin 80'lerin ikinci yarısından önceki dönemde iyi olmadığı söylenebilir. Bu tarihlerde aramızda herhangi bir iyi komşuluk ve dostluk antlaşması yapılmadığı gözlemlenmektedir. 1955 Şubat ayında Bağdat Paketi hazırlanırken dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in Şam'a yaptığı birkaç saatlik ziyaret dışında bir görüşmeye de rastlanmamıştır. Zaten bu görüşme de, emekli Büyükelçi İsmail Soysal'ın ifadesiyle "sağrlar konuşması gibi" geçmiştir.¹¹ 1946 yılında bağımsızlığını kazanmasından 1998 Adana Mutabakatına kadar ilişkiler, normal diplomatik ilişkilerle gerginlik arasında gidip gelmiştir. İki ülke ilişkileri, bu dönemde hiçbir zaman yakın ve sıcak bir havayı yansıtmamıştır.¹²

Türkiye-Suriye ilişkilerinde 1980'lerin ikinci yarısından 1998 Adana Mutabakatına kadarki dönem, gerginliklerin şiddetli bir şekilde hissedildiği dönem olmuştur. Bu dönemde iki ülke arasındaki su ve terör sorunları 1998 sonbaharında iki ülkeyi sıcak savaşın eşiğine getirmiştir. İki ülke arasındaki ilk bunalım 1957'de yaşanmıştır.

4. Türkiye-Suriye İlişkilerinde İlk Bunalım: 1957 Krizi

Süveyş Kanalı krizi sonrasında ve Eisenhower Doktrini'nin¹³ açıklanmasından önceki dönemde Suriye'nin Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurması Ankara ve Washington'da büyük endişe yaratmıştır.¹⁴ 15 Ağustos 1957'de sol eğilimli Afif Bizri'nin Suriye Genelkurmay Başkanı olması, Türkiye-Suriye ilişkilerini kriz noktasına getirmiştir.¹⁵ Afif Bizri'nin göreve gelmesinden iki gün önce, 13 Ağustos 1957'de Suriye'de meydana gelen bir diğer gelişme olayın içine ABD'yi de sokmuştur. Suriye hükümeti, Suriye'deki mevcut rejimi değiştirmek için çalıştıklarını iddia ettiği, üç Amerikalı diplomatı sınır dışı etmiş, karşılığında ABD de Suriye'nin Washington Büyükelçisini "persona non grata"¹⁶ ilan etmiştir.¹⁷

Afif Bizri ile Suriye, Sovyetler Birliği'ne daha da yakınlaşmıştır. Bu dönemde Suriye, Çin Halk Cumhuriyeti'ni de tanımıştır.¹⁸

¹¹ İsmail Soysal, (1999): "Türk-Arap İlişkileri 1918-1997", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu, Ankara: s.519.

¹² Öztürk, 1997: 53.

¹³ 5 Ocak 1957'de ABD Başkanı Eisenhower tarafından Kongre'nin iki meclisine sunulup, 9 Mart 1957'de kabul edilen bir önergede tanımlanan siyasetin adı."Yakındoğu'da barış ve istikrarın sağlanmasına ilişkin ortak karar" başlığını taşıyan belgedir. Bölge ülkelerinin istemi üzerine ABD'nin iktisadi ve askeri yardımda bulunmasını ve "uluslararası komünizmin egemenliğindeki herhangi bir ülkeden gelebilecek silahlı saldırılara karşı yardım isteyen" devleti korumak için Amerikan Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasını öngörmüştür. ABD'nin Nisan 1957'de Ürdün'deki, Temmuz 1958'de de Ürdün ve Lübnan'daki girişimlerini haklı göstermek için bu doktrine başvurulmuştur.

¹⁴ Hüseyin Bağcı, (1998): "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası", in Faruk Sönmezoğlu (ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İkinci Basım, İstanbul: s.126.

¹⁵ Şen, 2004: 305.

¹⁶ İstenmeyen kişi.

¹⁷ Yılmaz, 2004: 113.

¹⁸ Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, (1996): *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, Siyasal Kitabevi, Ankara: s.290.

Suriye kabinesinde komünizm sempatisi ile tanınan Halit-el Azm Sovyetler Birliği'ne gitmiş ve orada birtakım anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmalardan birinde Sovyetler Birliği Suriye'ye, 500 milyon dolarlık ekonomik ve askeri yardım yapma taahhüdünde bulunmuştur. Ayrıca bu anlaşmaya bağlı olarak liman, karayolu, demiryolu, sulama ve enerji projeleri ile havaalanı projeleri de gündeme gelmiştir. Bu gelişmeler Türkiye'de olduğu kadar Ürdün, İsrail ve Lübnan'da da büyük tepkilere neden olmuştur.¹⁹ Suriye'nin bu davranışları, Batılı ülkeleri, Orta Doğu güvenliği endişelerinin yanı sıra, enerji kaynaklarının kontrolü bakımından kuşkulandırmıştır.²⁰ ABD, bu durumda Türkiye, Ürdün, İsrail ve Lübnan'a olası bir Suriye saldırısı karşısında adı geçen ülkelere, Suriye'ye karşı destek verme sözü vermiştir.

ABD'nin bu tavrı Sovyetler Birliği'nde benzer refleksler göstermiş ve Sovyetler Birliği bütün ağırlığını bu coğrafyaya kaydırmıştır. Bu arada Türkiye "kuşatılma sendromu" yaşamış;¹⁴⁵ sınıra asker ve silah yığınağı yapmış ve gerilimi arttırmıştır.²¹ Bütün bu gelişmeler sonunda, Suriye Krizi Orta Doğu'da yeni bir buhran yaratmış ve anlaşmazlık kısa bir sürede bir tarafta Türkiye ile ABD'nin diğer tarafta da Suriye ile Sovyetler Birliği'nin bulunduğu bir gerginlik haline dönüşmüştür.²²

Suriye anlaşmazlığın BM'de görüşülmesini talep etmiştir. BM Genel Kurulu görüşmeleri 22 Ekim 1957'de başlamıştır. 30 Ekim'de anlaşmazlığa ilişkin iki karar tasarısı Genel Kurula sunulmuştur. Suriye tarafından sunulan tasarıda, Türkiye-Suriye sınırında araştırmalarda bulunmak üzere bir komisyon kurulması öngörülmüştür. İkinci tasarı ise, meselenin Türkiye ve Suriye arasında BM Genel Sekreteri aracılığıyla görüşmeler yoluyla çözümlenmesini öngörmüştür. Endonezya temsilcisinin isteği üzerine her iki karar tasarısı da 30 Ekim'de geri çekilmiştir.²³

Sovyet tehditleri ve Sovyetler Birliği'nin Suriye üzerindeki girişimleri karşısında ABD'nin Türkiye'yi desteklemesi ve bir müttefiki ve dostu olan Türkiye'ye karşı Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) içinde yüklenmiş olduğu taahhütleri yerine getireceğini belirtmesi, Sovyetlerin tutumunu yumuşatmıştır.

Ayrıca Suriye'nin yumuşamasında Suudi Arabistan da arabuluculuk yapmıştır. Ürdün Kralı Hüseyin'in de Suriye'ye karşı tutumunda yumuşamasından sonra Ekim sonunda Suriye Buhranı ortadan kalkmıştır.²⁴

¹⁹ Armaoğlu, 1989: 506.

²⁰ Gönlübol ve Sar, 1996: 290.

²¹ Şen, 2004: 305.

²² Armaoğlu, 1989: 508.

²³ Gönlübol ve Sar, 1996: 292.

²⁴ Yılmaz, 2004: 117.

²⁵ Armaoğlu, 1989: 509.

5. Türkiye-Suriye İlişkilerinde Gerginlik Unsurları

Bu dönemde Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkileri, genellikle iki ülke arasında yaşanan sorunlar belirlemiştir.

Suriye 400 yılı aşkın bir süre Osmanlı yönetiminde yaşamıştır. Ayrıca Türkiye'nin başta nüfus ve coğrafya olmak üzere birçok bakımdan Suriye'den büyük veya önde olması, Suriye'nin daima Türkiye'yi potansiyel bir tehdit olarak algılamasına neden olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, iki ülke arasındaki sorunlar çoğunlukla Suriye tarafından ortaya çıkarılmıştır.²⁶ Fakat Suriye, sorunların kendisi tarafından çıkarılmadığını sıkça Arap kamuoyuna empoze etmiştir. Öyle ki Suriye, Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olarak gördüğü Türkiye'ye devamlı ağır ve aslı olmayan suçlamalarda bulunmuştur. Bu suçlamaların birinde Suriye, *Öfke Günleri* ve *Toprak Kardeşliği* gibi filmleri çekerek halkına Osmanlılar tarafından mezalim yapıldığını iddia etmiştir.²⁷

Suriye yönetiminin bu dönemde Türkiye'ye karşı izlediği düşmanca tutuma rağmen, Suriye halkının Türklere ve Türkiye'ye sempati duyduğunu, Osmanlı'nın yönetimini unutmadığını savunanlar da bulunmaktadır. Bu konuda akademisyen Osman Metin Öztürk'ün değerlendirmesi şu şekildedir:

*“Halk arasında, Osmanlının adaleti ile samimiyetinin, sağladığı huzurun ve güvenliğin unutulmadığı, hala canlılığını koruduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun nedenlerinden biri, çoğu Suriyeli'nin ailesinde Türk kökenli veya Türkler ile bir arada yaşamış birisinin bulunmasıdır. İkinci nedeni ise ise, artık Suriye'de rahatlıkla izlenebilen Türk televizyon kanallarıdır.”*²⁸

Ayrıca Suriye halkının Türklere sempati duyduğuna dair bir görüş de bir yazısında Can Dündar'dan gelmiştir:

*“Galatasaray Süper Kupa'yı kazandığında, Suriye'nin Kamışlı kentindeki askeri kışlada bir asker, sevincinden tankına binip sokağa çıkmış ve havaya ateş açmış. Ortadoğu'yu en iyi tanıyan gazetecilerden Hüsnü Mahalli, Postexpress dergisinde (15 Ekim 2002) anlatıyor bunu. Mahalli, Türkiye Dünya Kupası'nda maç kazanırken de Arap aleminin çalkalandığını söylüyor. 'Suudi Arabistan'ın yenilmesi umurlarında değildi; Türkiye kazanıyordu çünkü' diyor. Sonra şunu ekliyor: 'İbrahim Tatlıses için Şam'da, Halep'te, Beyrut'ta, Fas'ta, Cezayir'de, herhangi bir Arap kentinde 1 milyon insan toplarsınız. Bu nedir? Adam seviyor işte...'”*²⁹

²⁶ Öztürk, 1997: 68.

²⁷ Balbay, 2006: 84.

²⁸ Öztürk, 1997: 65.

²⁹ Can Dündar, (2002): “GS Şerefine Ateş Açan Tank”, *Milliyet*, 19 Ekim.

İki ülke arasında Hatay, su ve terör sorunları yaşanmıştır. Bunlardan Ortadoğu'daki diğer ülkeleri de ilgilendirmesi bakımından "Su Sorunu" daha bir önem arz etmektedir. Ayrıca Su Sorununun ileriki dönemlerde yeniden gündeme gelmesi muhtemeldir. Bu yüzden yine su sorununa bağlı olarak diğer sorunların da tam olarak bitmiş olduğu söylenemez. Türkiye ile Suriye arasındaki bir diğer sorun, Terör Sorunu ise 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı ile bitmiş gözükmemektedir. Ayrıca Suriye'deki Türkmen vatandaşlara uygulanan baskıcı ve asimile edici politikalar da bazı dönemlerde iki ülke arasında sorunlara yol açmıştır.

5.1.Hatay Sorunu

Türkiye ile Suriye arasındaki sorunların çıkış noktası Fransa tarafından Suriye'ye bağımsızlık verilmesini öngören 1936'daki anlaşmadır.³⁰ Suriye 1946 yılında bağımsızlığını kazandığı günden başlayarak Hatay üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır. Baas Partisinin iktidara gelmesiyle birlikte, Suriye Hatay'ın ilhakını milli bir hedef haline getirmiştir. Lübnan, Ürdün ve Filistin'i de içine alan "Büyük Suriye" ideali kapsamında değerlendirilen Hatay'a dair Suriye iddiaları, bugüne kadar Türkiye- Suriye ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen sebeplerin içinde yer almıştır.³¹

5.1.1.Sorunun Tarihsel Gelişimi

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik olarak çıkan Osmanlı İmparatorluğu 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamıştır. Bu Antlaşmanın yedinci maddesine göre İtilaf Devletleri kendi güvenliklerini tehdit edecek bir durum oluştuğunda, orayı işgal edebileceklerdi. Buna dayanarak Fransa, İskenderun Limanı'na asker çıkararak Hatay Bölgesini ilhak etmiştir. Fransa, bölgede egemenlik kurabilmek için 27 Kasım 1918'de İskenderun Sancağı'nı kurmuştur. Bu sancağın yönetim şekli ve kuralları, merkezi Beyrut'ta olan Yüksek Askeri Komiserlik tarafından belirlenecekti. Sancak idari merkezi İskenderun olmak üzere Antakya, Harim (Reyhaniye) ve Belen bölgesini kapsamaktaydı.³²

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'nın Ortadoğu'daki nüfuz bölgelerinden biri olan "Sancak" bölgesi Kurtuluş Savaşı sırasında Fransa ile savaşı sona erdiren 20 Ekim 1921 Ankara İtilafnamesi ile Türkiye'nin güney sınırının dışında kalmıştır.³³ Oysaki Sivas Kongresi sonucunda Anadolu'da bağımsızlık hareketinin programını ilan eden Misak-ı Milli Kararları'na göre Hatay milli sınırları içinde kabul edilmişti. Ancak Ankara İtilafnamesi ile "Sancak" a muhtariyet verilmesi,³⁴ Hataylıların Türk bayrağını içeren özel bir bayrak kullanabilmeleri³⁵ ve Türklerin milli kültürünün korunmasına yönelik düzenlemelerin olması Türkiye'nin bu konuda fazla diretmemesine yol açmıştır.

³⁰ Tayyar Arı, (2005): *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, Alfa Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul: s.641.

³¹ Selahattin İbas, (2004): "Türkiye-Suriye İlişkilerinin Tarihi", in Türel Yılmaz, Mehmet Şahin (eds.), *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Platin Yayınları, Ankara: s.59.

³² Hamit Pehlivanlı, Yusuf Sarımay, Hüsamettin Yıldırım, (2001): *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*, Avrasya Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara: s.33.

³³ İdris Demir, (2004): "Hatay Sorunu", in Türel Yılmaz, Mehmet Şahin (eds.), *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Platin Yayınları, Ankara: ss.342-343.

³⁴ Erciyes, 2004: 69.

³⁵ Sina Akşin, (1999): "Atatürk'ün Dış Siyaset Modeli", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu, Ankara: s.276.

Bir bakıma Hatay, Fransızlarla mücadeleyi durdurmak için Fransızlara bırakılmıştır³⁶ ama Fransa da Hatay'ın Türklüğünü bir ölçüde kabul etmiştir.³⁷

Mütareke sırasında Türklerin elinde bulunan toprakları Misak-ı Milli sınırları içinde kalan topraklar olarak ele alan Mustafa Kemal'e ve yeni Türk Devletine göre, Hatay'ın Türk sınırları içinde kalması gerekmektedir.³⁸ Zaten Hatay'a da ismini veren Atatürk'tür.³⁹ Lozan görüşmeleri sırasında Mustafa Kemal Atatürk, 15 Mart 1923'te Adana'da yaptığı bir konuşmada Sancaklılara "Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalmaz. Gün gelecek siz de kurtulacaksınız" diye söz vermiştir.⁴⁰ Hatta Atatürk, Sancak sorununu kesin bir çözüme bağlamak zamanının geldiğine Paris'te Fransız-Suriye görüşmeleri yapılırken karar vermiştir. Ancak Montreux'de Boğazlar Konferansı sona ermeden, Fransa ile bir gerginlik çıkarılmasından kaçınmıştır.⁴¹

Hatay bölgesinde Türklere yönelik baskıların artması üzerine, bölgede yaşayan Türkler, göç yoluna sürüklenmiştir. Fakat Atatürk'ün ve hükümetin etkili dış politika hamleleriyle Fransa ile görüşmeler yapılmış ve bu durum kısmen de olsa ortadan kaldırılmıştır.⁴²

Fransa'da Mayıs 1936'da Halk Cephesi iktidara gelmiştir. Fransız Hükümeti Suriye temsilcileriyle görüşerek Suriye'ye üç yıl içinde bağımsızlık verileceğini bildirmiştir. Sancak bölgesinin bu durumu 8 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında imzalanan bir antlaşma ile yeni bir boyut kazanmıştır. Buna göre Fransa Suriye'de manda yönetimine son vermiş ve Suriye'nin bağımsızlığını tanıdığını açıklamıştır. Bu antlaşmada İskenderun Sancağı'ndan ve statüsünden bahsedilmemiştir.⁴³

Bu anlaşma Türkiye'de çok geniş yankı bulmuştur. Türkiye 9 Ekim 1936'da Fransa'ya nota vermiştir. Nota'da "Suriye'ye olduğu gibi İskenderun Sancağı'na da bağımsızlık verilmesi gerekir" denmiş ve İskenderun Sancağı ile ilgili hükümlerin Türkiye tarafından kabul edilemeyeceği bildirilmiştir.⁴⁴ 8 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında parafe edilen Antlaşma, Türkiye'nin o zamana kadar sorunlarını hallettiği Fransa ile ilişkisinin tekrar bozulmasına yol açmıştır.⁴⁵

³⁶ Erciyes, 2004: 69.

³⁷ Akşin, 1999: 276.

³⁸ Şevket Süreyya Aydemir, (1999): *Tek Adam*, Cilt III, Remzi Kitabevi, Onaltıncı Baskı, İstanbul: ss.395-396.

³⁹ Hatay adı 1936 yılında Atatürk tarafından verilmiştir. Sorunun uluslararası kamuoyunda yeniden tartışılmaya başlandığı sırada bölgenin Türk kimliğine vurgu yapma üzere bu isim kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre, Orta Asya'da kurulmuş olan Hatay devletinden gelen Eti-Ata-Hata-Hatay kelimeleri aynı kökten türemiş sözcüklerdir. Böylece, bir yandan Anadolu uygarlıklarından Hititlerin Türklüğü kanıtlanmış oluyor, diğer yandan da İskenderun-Antakya bölgesinde yaşayanların Türklükleri kesinleşiyordu. Melek Fırat, (2003): "Sancak (Hatay) Sorunu", in Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İletişim Yayınları, Yedinci Baskı, İstanbul: s.280.

⁴⁰ Pehlivanlı v.d., 2001: 38.

⁴¹ Özden Zeynep Alantar, (1998): "Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi", in Faruk Sönmezoğlu (ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İkinci Basım, İstanbul: s.90.

⁴² Erciyes, 2004: 72.

⁴³ Hasan Berke Dilan, (1998): *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Alfa Yayınları, İstanbul: s.138.

⁴⁴ Armaoğlu, 1989: 348.

⁴⁵ Alantar, 1998: 89

Nota'dan 22 gün sonra, Atatürk 1 Kasım 1936'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "Hatay Türklerindir" demekle bu konudaki tepkisini ve azmini dile getirmiştir.⁴⁶ TBMM'nin açılış konuşmasında Atatürk şu sözleri söylemiştir:

"Bu sırada Milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük mesele, hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun, Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde, ciddiyet ve kat'iyetle durmaya mecburuz" ⁴⁷

Atatürk için Hatay'ın ne kadar önemli olduğu başka bir açıklamasından da anlaşılmaktadır:

*"Ben toprak büyütme meraklısı değilim. Barışı bozma alışkanlığım yoktur. Ancak antlaşmalara dayanan hakkımızın isteyicisiyim. Onu almazsam edemem. Ben Meclis'in kürsüsünden söz verdim. Hatay'ı alacağım. Milletim benim dediğime inanır. Sözümü yerine getiremezsem onun huzuruna çıkamam, yerimde kalamam."*⁴⁸

Bu gelişmeler ışığında Türk hükümeti dış politikada dikkatini Hatay Sorunu üzerine yoğunlaştırmıştır. Hatay Sorununun günümüze kadar gelen problemlerinin çıkış noktası görüldüğü üzere Fransa ile Suriye arasındaki bu antlaşmadır.⁴⁹

Uyuşmazlık üzerine, ilk başlarda yanaşmamasına rağmen⁵⁰ Fransa'nın teklifi ve Türkiye'nin kabul etmesiyle Sancak Sorunu 18 Aralık 1936'da Milletler Cemiyeti'ne (MC) götürülmüştür. Aynı anda İskenderun'da durum gerginleşmeye başlamış ve Türkler ile Fransız güvenlik kuvvetleri arasında çatışmalar meydana gelmiştir. MC, olaya el koymuş ve İsviçre temsilci M. Sandler'i Sancak Sorununa raportör olarak atamıştır. M. Sandler, üç maddelik bir rapor sunmuştur. Bu raporda Sandler, konunun MC'de yeniden ele alınmasını istemiş; en kısa zamanda da Sancak bölgesine üç kişilik bir gözlemci heyeti gönderilmesini talep etmiştir. Bu raporun kabulünden sonra 22 Aralık'ta bu defa Hollanda, Norveç ve İsviçre'den oluşan üç kişilik bir gözlemci heyeti Sancak'a yollanmıştır. ⁵¹

MC'ye bu konuda yapılmış başvurunun ağırdan alınacağını anlayan Mustafa Kemal Atatürk, konunun çözümünde güç gösterisinde de bulunulmasına karar vermiştir.⁵² Bunun üzerine Ocak 1937'de Mustafa Kemal Atatürk önce Konya'ya, oradan Ulukışla'ya bir yolculuk yapmıştır. Ankara'ya döndüğünde Kabine'ye başkanlık etmiştir. Bu Fransa'da savaş korkusu yaratmış ve ilişkiler bir anda gerilmiştir. Fakat dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden'in girişimiyle bu gerginlik aşılmıştır.⁵³

⁴⁶ Soysal, 1999: 517.

⁴⁷ Armaoğlu, 1989: 348.

⁴⁸ Enver Ziya Karal, (1998): *Atatürk'ten Düşünceler*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara: s.16.

⁴⁹ Arı, 2005: 641.

⁵⁰ Soysal, 1999: 517.

⁵¹ Dilan, 1998: 140.

⁵² Ercüment Yavuzalp, (1999): "Dış Politikada Vizyon", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu, Ankara: s.667.

⁵³ Dilan, 1998: 140.

İsveçli temsilci Sandler ve MC heyeti gözlemlerini tamamlayıp geri döndükten sonra MC’de bu konu hakkında görüşmeler başlamıştır. Görüşmeler sonucunda Sandler’in raporu kabul edilmiştir. Bu rapora göre, İskenderun ve Antakya Sancağı, içişlerinde tam bağımsız, dışişlerinde ise Suriye’ye bağlı bulunacak fakat kendi anayasası olacaktır.⁵⁴ Suriye ile aynı gümrük birliği ve para kabul edilecekti. Bunların uygulanması MC’nin gözetimi altında olacaktır ve bu gözetimi bir Fransız vatandaşı aracılığıyla yapacaktı. Bölge tahkim edilmeyecek, Sancak ülke bütünlüğü yapılacak bir antlaşma ile Türkiye ve Fransa tarafından teminat altına alınacaktı.⁵⁵ Sancağın adı Hatay olacaktır. MC bünyesinde anayasa hazırlamak için kurulan komisyon Sandler’in raporunun esas alındığı bir anayasa hazırlamıştır. 27 Mayıs 1937 tarihinde MC bu anayasayı kabul etmiştir. Aynı gün Türkiye ve Fransa bu anayasa çerçevesinde ortak bir anlaşma imzalamışlardır.⁵⁶ Fransızlar, Suriye sınırları içinde, Hatay’ın “Ayrı Varlık” adı altında özerk bir statüye kavuşturulmasına razı olmuştur.⁵⁷

Bu antlaşma Hatay’da huzursuzluklara yol açmıştır. Hatay’daki Fransız temsilcisinin Türk aleyhtarı tutumu ortamı daha da gerginleştirmiştir. Halkın bağımsızlık isteklerine Fransa’nın çok sert tepki göstermesi, silahla karşılık vermesi ve bölgedeki diğer azınlıkları Türkiye aleyhine kışkırtması, Türkiye’nin sert tepkisine yol açmıştır. Hatay anayasası 29 Kasım 1937 tarihinde yürürlüğe girecekti ve öncelikli olarak seçimlerin yapılması gerekmektedir. Bu kargaşa ortamında seçimler yapılamıyordu ve Türk tarafı seçim sistemine itiraz etmişti. Bu itiraza yanıt vermekte gecikmeyen MC yeni bir seçim tüzüğü hazırlatmıştır. MC 15 Temmuz 1938’e kadar seçimlerin yapılmasını istemiştir. Ancak bu sırada Fransızlar, baskıcı tutumlarını Türk halkına karşı devam ettirmiştir. Bu yüzden Türkiye, Hatay sınırına 30.000 kişilik bir kuvvet yığmıştır. 29 Mayıs 1938’de Atatürk Mersin’e geçmiş ve burada yoğun bir kalabalığın coşku dolu kutlamasıyla karşılanmıştır. Hatay’da bu gelişmeler olurken Almanya’da Adolf Hitler, Avusturya’yı işgal etmiştir. Bu yüzden de başta Fransa olmak üzere İngiltere ve statükocu devletler tedirginlik içine girmişlerdir.⁵⁸

Avrupa’da savaş rüzgârları eserken Türkiye, bölge için kilit ülke konumuna gelmiştir. Bu konumu güçlü bir diplomasi ile kullanmayı başaran Türkiye, Balkan Paketi ve Sadabat Paketiyle sınırlarını güvenlik altına almış; MC’ye kendini davet ettirmesini bilmiş; Montreux Antlaşması ile Boğazlarını kontrol altına almıştır. Artık sırada Hatay’ın anavatana katılması kalmış ve Fransa da Almanya karşısında ittifak arayışına girmiştir. Fransa’nın Türkiye ile bir ittifak kurmasa bile en azından Türkiye’yi karşısına almayı göze alamayacağını bildiği için Türkiye de bu ortamı iyi değerlendirmiştir. Fransız tarafı Hatay’da geri adım atmak zorunda kalmıştır. Bölgeden Fransız valisi çekilmiş, yerine Türk vali atanmıştır. 5 Temmuz’da 2500 kişilik Türk ordusu Hatay’a girmiştir. ⁵⁹ Türk ordusunun Hatay’a girişi Türkiye’de ve Hatay Türkleri arasında büyük bir coşku yaratmıştır. Türk ordusunun Hatay’a girişi ve Türk dış politikasının kazandığı bu zaferden sonra MC, Türk ve Fransızlardan oluşan bir seçim komisyonu kurmuştur.

⁵⁴ Pehlivanlı, vd., 2001: 81-82.

⁵⁵ Dilan, 1998: 140-141.

⁵⁶ Erciyes, 2004: 77.

⁵⁷ Soysal, 1999: 517.

⁵⁸ Erciyes, 2004: 78.

⁵⁹ Dilan, 1998: 142.

Yapılan seçimler neticesinde 40 milletvekili seçilmiştir. Bu milletvekillerinin dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo I: 24 Ağustos 1938 seçimlerine göre Sancak Meclisi'nde Milletvekili Dağılımı

UYRUK	Toplam seçmen	Toplam Milletvekili
Türk Milletvekili	35.847	22
Alevi Milletvekilleri	11.319	9
Ermeni Milletvekilleri	5.504	5
Arap Milletvekilleri	1.845	2
Rum-Ortodoks Milletvekilleri	2.098	2

Kaynak: Tayfur Sökmen, (1999): *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Ankara: ss.27-28.

Sancak Meclisi, ilk toplantısını 2 Eylül 1938'de yapmış, bu toplantıda Hatay Devleti adını kabul etmiştir.⁶⁰

Hatay Cumhuriyeti'nde meydana gelen devlet işleyişindeki sıkıntılar kısa zamanda kendisini göstermiştir. Tüm karar ve yürütme organları Türklerin denetiminde olmasına rağmen dış politikada Suriye'ye bağımlılık ve Suriye'nin devamlı zorluk çıkartması Hatay Cumhuriyeti'nin işleyişinde çok önemli sorunlar doğurmuştur.⁶¹

Almanya'nın revizyonist hareketleri ve Adolf Hitler'in karşı konulamaz hırsı sonucu Çekoslovakya'yı 15 Mart 1939'da işgal etmesi, Fransa'yı dehşete düşürmüştür. Bunun üzerine Türkiye'yi karşısında değil de yanında görmek isteyen Fransa, Hatay konusunda bir adım daha geri atmak zorunda kalmıştır. 23 Haziran'da Fransa'nın son imzası ile Hatay'ın Türkiye'ye katılması kesinleşmiştir. Bu antlaşmada, Hatay Devleti'nin sınırları ve vatandaşlarının statüsü hakkında hükümler yer almıştır.

⁶⁰ Dilan, 1998: 143.

⁶¹ Erciyes, 2004: 79.

Ayrıca 1921, 1926 ve 1930 antlaşmalarıyla tespit edilmiş sınır hattı düzeltilmiştir. ⁶² Böylece İkinci Dünya Savaşı arifesinde Hatay Sorunu Türkiye'nin lehine çözülmüştür. Burada bir Türkiye Cumhuriyeti adına bir saldırganlık, bir yayılcılık söz konusu olmamıştır.⁶³

2 Eylül 1938'de kurulan Hatay Devleti bir yıl bağımsız devlet olarak varlığını sürdürmüştür. Hatay Millet Meclisi de son kez 29 Haziran 1939'da toplanarak oybirliğiyle Türkiye'ye katılma kararı almıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) 30 Haziran 1939'da bu kararı onaylamasının ardından Hatay, Türkiye'nin topraklarına katılmıştır.⁶⁴ Suriye Parlamentosu bunu protesto etmiştir.⁶⁵ 7 Temmuz 1939 tarihli ve 3711 sayılı yasa ile Hatay, Türkiye'nin bir ili olmuştur. Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer, Hatay'ın ilk valisi olmuştur.⁶⁶ Hatay'ın anavatanına ilhakı Türkiye'nin diplomasi tarihi açısından üstün bir başarı ve örnek bir olay teşkil etmiştir.⁶⁷

Fransa'nın, Hatay'ın Türkiye'ye katılma kararını kabul ettiği günden bu yana Suriye'nin resmi haritalarında Hatay, Suriye'nin içinde kabul edilmiştir.⁶⁸ Suriye, bu tarihten itibaren devamlı Hatay konusunu gündeme getirmeye çalışmıştır.

Hatay Sorununun iki ülke arasında ciddi bir sorun olarak ortaya çıkması 1943'te Suriye'de örgütlenme faaliyetlerine girişen Baas Partisi'nin 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren Suriye politikasında etkili olmaya başladığı yıllara rastlamıştır.⁶⁹ 1944 yılında Suriye hükümeti, bağımsızlığını kesinlikle gerçekleştirme yolunda iken, Fransa'nın baskısı üzerine, Şam'daki yabancı temsilciliklere yolladığı genel bir genelge ile, Fransa'nın o güne dek Suriye adına imzaladığı antlaşmalara saygılı olacağını açıklamıştır. Oysa Suriye hükümetleri çok geçmeden, halkına hoş görünmek için İskenderun Sancağı'nın geri verilmesi gerektiği yolunda propagandalara başlamıştır.⁷⁰ Hatay'ı Suriye topraklarında görmeyi bir devlet politikası olarak yürütmekte olan Baas Partisi, 1947 yılında kabul edilen tüzüğünde bunu dile getirmiştir.⁷¹ Baas Partisi bu doğrultuda, her derecedeki okul kitapları ve çeşitli yayınlar olmak üzere haritalar, televizyon, radyo ve gazeteler ile amaca ulaşabilmek için her türlü kitle haberleşme aracından yararlanmıştır.⁷² Suriye'nin Sovyetler Birliği tarafından aşırı derecede silahlandırılmasını kendi güvenliği için bir tehlike olarak gören Türkiye ile bu ülke arasında 1957 Ekiminde bir sıcak çatışma olasılığı da yaşanmıştır.⁷³ Bu olay 1957 Suriye Buhranı (Bunalımı) olarak Türk Diplomasi Tarihine geçmiştir. Özellikle 1963 yılındaki darbeyle iktidarı ele geçiren Baas Partisi'nin bir iç darbe ile 1966'da Alevi kökenli liderlerin kontrolüne geçmesi Türkiye-Suriye ilişkilerinde Hatay Sorununun daha ciddi bir şekilde gündeme girmesine sebep olmuştur.⁷⁴

⁶² Dilan, 1998: 143.

⁶³ Akşin, 1999: 276.

⁶⁴ Dilan, 1998: 143.

⁶⁵ Soysal, 1999: 517.

⁶⁶ Erciyas 2004: 81.

⁶⁷ Pehlivanlı, vd., 2001: 1.

⁶⁸ Peter Mansfield, (2003): *A History of The Middle East*, Penguin Books, Second Edition, London: p.201.

⁶⁹ Arı, 2005: 641.

⁷⁰ Soysal, 1999: 517.

⁷¹ İbas, 2004: 59.

⁷² Balbay, 2006: 78.

⁷³ Arı, 2005: 641.

⁷⁴ Arı, 2005: 641-642.

Baas Partisi bu dönemden sonra, Hatay ilinin kendilerine ait olduğu iddiasıyla, Hatay'da yaşayan Alevi kökenli Arapların kendilerine arka çıkmalarını sağlamak amacıyla propaganda ve örgütlenmeler yapmıştır.⁷⁵ Bu süreç 1970'te gerçekleştirdiği darbe sonrası General Salih Cedid ve Devlet Başkanı Nurettin Atassi'yi devre dışı bırakarak denetimi ele alan Hafız Esad ile birlikte yeni bir aşama kaydetmiştir. Hafız Esad'ın Suriye'de Lazkiye'ye dayalı bir Alevi yönetim yapısı oluşturmasıyla beraber Şam yönetiminin nüfusunun bir kısmı Alevi olan Hatay'a ilgisi daha da artmıştır.⁷⁶ Hatay'ın durumu hakkındaki iki ülkenin tezleri aşağıda verilmiştir.

5.1.3. Türkiye'nin Tezi

Çok zor şartlarla kazanılan bir Kurtuluş Savaşı sonucu oluşan genç Türkiye Cumhuriyeti, bir anda Balkanlar ve Doğu Akdeniz'in en saygın ülkesi haline gelmiştir. Uyguladığı devletçilik politikalarıyla ekonomik atılımlar yaparak kendini güçlendiren, Osmanlı Borçlarının tamamını kapayan bir ülke olarak Türkiye, modernleşmeyi de beraberinde yaşamıştır. Altı yüz yıldır "kul" olarak yaşamış insanlara "vatandaş" bilincinin aşılması, üstelik de bu dönüşümün Endüstrileşmeyi ve Aydınlanmayı yaşayamamış bir toplumda gerçekleştirilmesi 20.yüzyılda eşi olmayan bir deneyimin yaşanmasına yol açmıştır.⁷⁷

Türkiye'nin Hatay davasına sahip çıkarak kararlı bir politika izlemesi, Hatay sınırları dışında da nüfuzunu ve itibarını bir hayli yükseltmiştir. Fakat gerek Hatay'ı gerekse anavatanı uluslararası konjonktürde zor durumda bırakabilecek herhangi bir davranış içine girilmemiştir. Başta Atatürk olmak üzere Türk devlet adamları, İkinci Dünya Savaşı'nın eşliğinde, Orta Doğu ve Balkanlar'daki güç dengesinde Türkiye'nin taşıdığı ağırlığı, yani jeopolitik bir savaşa yol açmadan Hatay'ı elde etmeyi başarmışlardır. Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını şahsi bir mesele olarak gören ve Türkiye'nin politikasını uluslararası konjonktürü iyi tartarak belirleyen, kan dökmeden en son aşamasına vardırıan Mustafa Kemal Atatürk olmuştur.⁷⁸

Türkiye, M.Kemal Atatürk sonrası dönemde de Hatay'a sahip çıkmış ve Suriye'nin oyunlarına gelmemiştir. Türkiye her ortamda Hatay'ın, anavatanın ayrılmaz bir parçası olduğunu savunmuş ve Suriye'nin iddialarının asılsız olduğunu büyük bir kararlılıkla dile getirmiştir. Ayrıca Suriye'nin Hatay konusundaki tutumunu hayalci de bulan Türkiye, Suriye'nin bu rüyasının Türkiye-Suriye ilişkilerinde olumsuzluklar yarattığını da ifade etmiştir.⁷⁹

⁷⁵ Balbay, 2006: 77-78.

⁷⁶ Arı, 2005: 642.

⁷⁷ Emre Kongar, (2006): *Tarihimizle Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, Altmış İkinci Basım, İstanbul: s.168.

⁷⁸ Pehlivanlı, vd., 2001: 141.

⁷⁹ İbas, 2004: 59.

1998 Ekim Krizinden sonra imzalanan Adana Mutabakatı sonrası yumuşamaya başlayan ilişkilerden sonra Beşar Esad'ın iktidara gelmesi ve diğer faktörlerin de buna eklenmesiyle Türkiye-Suriye ilişkilerinde yakınlaşma görülmüştür. İlişkilerin yakınlaşmaya başlaması ile Beşar Esad'ın iktidarı döneminde Suriye'nin Hatay'a yönelik propagandası en düşük düzeylerde hissedilmeye başlanmıştır. Ayrıca Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın 2004 başında Dönemin Türkiye Cumhuriyeti (TC) Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile yaptığı görüşmede iki ülke arasındaki "harita" konusunda iyi niyet ortaya konulmuştur. Türkiye ile Suriye teknik heyetlerinin Esad'ın ziyaretinden iki gün önce yaptıkları görüşmede taraflar görüşme konularını masaya yatırmıştır. Suriye tarafının görüşmelerde "iç hukuk" ibaresi üzerinde durmasına karşın Türkiye "uluslararası hukuk" tanımının ardında durmuştur. Yapılan müzakereler ardından Suriye tarafı bu tanıma kabul etmiştir. Diplomatik yorumlar, söz konusu tanımın, Suriye'nin, Türkiye'nin uluslararası hukuktaki sınırlarını da "ilk kez" kabulü anlamına geldiği yönünde olmuştur.⁸⁰ Böylece Suriye ile harita sorunu dolayısıyla Hatay sorunu dolaylı yoldan da olsa aşılmıştır.

5.2. Türkiye'nin Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) ve Buna Bağlı Gelişen Sorunlar: Su ve Terör

Türkiye-Suriye ilişkilerini 80'lerin ikinci yarısından itibaren gerginleştiren en önemli unsurlar Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve buna gelişen su ve terör sorunları olmuştur. Buna Suriye'nin Hatay hakkındaki emellerini ve Türkiye'nin İsrail ile olan askeri işbirliğini de eklemek gerekmektedir. Ayrıca bu gerginliğin başka bir sebebinin de Suriye'nin tarihsel kompleksinden kaynaklandığını ifade edenlere de rastlanmaktadır. Buna göre tarihsel kompleksin nedeni yüzlerce yıl Osmanlı egemenliğinde yaşamının yol açtığı, açığa vurulamayan eziklik olmaktadır. Bu görüşü savunan yazar şu şekilde devam etmiştir:

"Bu duygu devlet otoritesinde megalomaniye dönüşerek dış dünyaya yansır. Suriye'nin megalomaniye ideası diye tanımlanabilecek, Ürdün, Lübnan ve Filistin'i kapsayan 'büyük Suriye krallığı' düşü Hafız Esad'ın egosantrik yapısıyla birleşerek 'Büyük ülke, büyük lider' sloganında anlamını bulan Suriye'yi yönetmek için üretilmiş politikaların lokomotifini oluşturur." ⁸¹

Suriye, kendi ülkesinin geri kalmışlığını 400 yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmış olmasına bağlamıştır.⁸²

5.2.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Keban Barajı'nın faaliyete girmesinden sonra, Atatürk Barajı'na başlanması için kredi aranırken geliştirilen bir projedir.⁸³ Bölge açısından büyük öneme sahip, sulama projelerinin tam kapasite olarak faaliyete geçmesiyle tarımsal üretimde ikinci bir Türkiye yaratacak proje olarak görülen GAP, 1989'da ön plana çıkmaya başlamıştır.

²⁰⁸ Zaman, 08.01.2004.

⁸¹ Çetin Yiyenoğlu, (1998): "Kriz İç Politika Mezesi", Cumhuriyet, 05 Ekim.

⁸² Öztürk, 1997: 55.

⁸³ Timuçin Kodaman, (2007): *Fırat-Dicle Meselesi ve Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkisi*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara: s. 42.

GAP, “Entegre bir kalkınma projesi” olarak yalnızca çok amaçlı barajları ve sulama sistemlerini değil, tarım, enerji, ulaşım, telekomünikasyon, sağlık, eğitim, kırsal ve kentsel altyapı gelişimi gibi kalkınmayla ilgili diğer bütün sektörlerdeki yatırımları kapsayan bir proje olarak görülmektedir.⁸⁴

Türkiye, gerek Fırat gerekse Dicle’yi GAP’a kadar tüketici bir şekilde kullanmamıştır. Sadece elektrik üretmek için barajlar kurmuştur.⁸⁵ GAP için yapılan harcamaların büyük bir bölümü ulusal kaynaklardan karşılanmıştır. Suriye ve Irak’ın, özellikle GAP’a yönelik muhalefetleri daha önceki iki projeye finansman katkısında bulunan Dünya Bankasını GAP’ı desteklemekten alıkoymuş ve Dünya Bankası gibi diğer uluslararası kuruluşlar da, ilgili ülkeler arasında su tahsisi konusunda bir anlaşma bulunmadığı gerekçesiyle bu büyük projeye doğrudan kredi sağlamakta tereddütlü davranmışlardır.

Dünya Bankası, bölgedeki hiçbir baraj, santral ve sulama projesi için kredi vermemiştir.⁸⁵ Proje tamamlandığında 1.7 milyon hektarlık bir alan sulamaya açılacak, sulanan alanın toplam GAP alanı içindeki payı % 2.9’dan % 22.8’e çıkacak, kuru tarım yapılan alanın payı ise % 34.3’ten % 10.7’ye inecektir. 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve sulama şebekelerinden oluşan proje, ülkenin toplam sulanabilir alanlarının % 20’sinin sulanmasını, toplam enerji potansiyelinin % 40’ının karşılanmasını öngören, Türkiye’nin bölgeler arasındaki kalkınmışlık farkını ortadan kaldıracak en önemli projelerinden birisidir.⁸⁶ GAP bölgesinde sekiz il bulunmaktadır. Bunlar Kilis, Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak’tır. 73.863 km²’lik yüzölçümü ile GAP bölgesi, Türkiye’nin % 9.5’ine tekabül etmekteyken, ülke nüfusunun da yaklaşık % 10’u proje kapsamındaki bölgede yaşamaktadır.⁸⁷

Tablo II: GAP Ne Getirecek?

Toplam Yatırım	32 Milyar dolar
Sulamayla gelen yıllık kazanç	2.5 Milyon dolar
Enerji ile kazanılan yıllık kazanç	5.3 Milyon dolar
Üretilicek enerji miktarı	27 Milyar Kw/h
İstihdamdaki artış	3.5 Milyon artış

Kaynak: Kodaman, 2007: 44.

⁸⁴ Vefa Toklu, (2004): “Türk Dış Politikasında Su Sorunu”, in İdris Bal (ed.), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınevi, İkinci Baskı, Ankara: s.797.

⁸⁵ Funda Keskin, (1999): “Suriye Ve Irak İle Su Sorunu”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu, Ankara: s. 526.

⁸⁶ Toklu, 2004: 797-798.

⁸⁷ Kodaman, 2004: 42.

GAP, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesi için çok önemli bir fırsattır. Sulu tarımla birlikte tarım sektörünün gelirlerinin artması ile tarım dışı sektörlerle de canlılık getirecektir. GAP bitirildiğinde, Türkiye'ye önemli girdiler sağlanacaktır. Ayrıca sınır aşan sularımız nitelik ve nicelik açısından kontrol edilebilme gücü ile bölgede önemli bir dış politika aracı olarak kullanılabilir.88

5.2.2.Su Sorunu

Dünyanın artan nüfusuna, kentleşmeye, sulu tarımın yaygınlaşmasına ve sanayileşmeye paralel olarak içme ve kullanma suyuna olan talep her geçen gün artmaktadır. Özellikle Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkelerin ilişkilerini belirleyen en önemli unsurlardan biri olan su, istikrarsızlık sorunu olarak öne çıkmaktadır.89 Orta Doğu'da suya gereksinim vardır. Arap ülkeleri için şöyle bir anlatım vardır: "Su bulmak için kuyu kazarlar, petrol çıkınca üzülürler."90

Dolayısıyla, birer Ortadoğu ülkesi olarak, Türkiye'nin Suriye ile yaşadığı bir diğer sorun da "Su Sorunu" olmuştur. Yani Dicle, Fırat ve Asi nehirlerinin paylaşımından kaynaklanan sorundur. Bu sorunu analiz ederken iki ülke ile sınırlı kalmak mümkün değildir. Su sorununda İsrail ve Irak da etkili ve belirleyici ülke konumundadır. Birçok strateji uzmanı tarafından Ortadoğu'da meydana gelebilecek olası savaş nedeni olarak "su" gösterildiği için bu sorun belki de en önemli sorundur. Çünkü su, petrolden sonra en önemli kaynaktır. Fırat, Dicle ve Asi nehirlerinin su rezervlerinin paylaşımı son otuz-otuz beş yılda Türkiye ve Suriye arasındaki en önemli problemlerden biri haline gelmiştir. Özellikle, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) hayata geçirilmesine ve Fırat nehri üzerine yapılan barajlara tepki gösteren Suriye, bu konuda terörü bir araç olarak kullanmaktan çekinmemiş ve diğer Arap ülkelerini de arkasına alarak Irak'la işbirliği içinde olmuştur.

5.2.2.1.Sorunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Türkiye ile Suriye arasındaki su sorunu yeni değildir. Aslında su sorunu sadece Türkiye ile Suriye arasında da değildir. Bu soruna Irak, İsrail ve diğer Arap ülkeleri de dâhildir.

Fırat ve Dicle Nehirlerinin su rezervlerinin paylaşımındaki sorun Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar uzanmaktadır. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra bu problem daha çok bölgesel olmaya başlamıştır. Bu tarihten 1970'lere kadar, suyun kullanımının minimum seviyede olması sebebiyle, Türkiye ve manda ülkeleri- Suriye ve Irak'ın adına Fransa ve Britanya- arasında imzalanan protokoller ve anlaşmalar çatışmayı engellemiştir. Suriye'nin 1987 ve 1992 tarihlerinde tarıma dayalı ihracat kalkınma programları dâhilinde suya olan ihtiyacının artması, sorunu gün ışığına çıkarmıştır. Diğer taraftan, Türkiye'nin Atatürk ve Karakaya barajlarında su tutmak istemesi ve GAP çerçevesinde yapılacak sulama projeleri, su problemini çözülmesi zor bir denklem haline getirmiştir.91 Bu denkleme terör unsuru da eklenerek sorun çok ciddi bir hale bürünmüştür.

88 Kodaman, 2007: 44.

89 Yavuz Gökalp Yıldız, (2004): *Büyük Ortadoğu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Üçüncü Baskı, İstanbul: ss.263-264.

90 Balbay, 2006: 208.

91 Aras, 2003: 132.

GAP'ın, öncelikle Fırat ve daha az ölçüde Dicle'nin, projeden önce Türkiye tarafından kullanılmadan Suriye ve Irak'a akan suların azalacağı ihtimali, Suriye ve Irak'ı endişelendirmiştir. 1980'li yıllar bu ülkelerin, su konusunu en yoğun görüştüğü yıllar olmuştur.⁹²

1990'larda Atatürk Barajı'nın doldurulmasıyla birlikte GAP'ın sulama sistemi olmaktan çıkıp dev bir proje haline gelmesi ile Suriye ve Irak artık Türkiye'yi "su emperyalizmi" ile suçlamaya başlamışlardır.⁹³ Suriye ve Irak ile Türkiye arasında suların rejimlerini düzenleyen kapsamlı bir anlaşma yapılmamış; değişik amaçlarla yapılan çeşitli anlaşmalarda, sınır aşan sulara değinen bazı hükümlere yer verilmiştir. Bu anlaşmalar şunlardır:⁹⁴

20 Ekim 1921 tarihli Türk-Fransız İtilafnamesi, 30 Mayıs 1926 tarihli Muhadenet ve Münasabatı Hasenei Hemcivarı Mukavelenamesi, 3 Mayıs 1930 tarihli Tahditi Hudut Nihai Protokolü, 19 Mayıs 1939 tarihli Hatay-Suriye Tahdidi Hududu Son Protokolü, 13 Mayıs 1952 tarihli Türkiye'deki Çağçağ Suyunun Müsavatan Taksim Edileceği Hakkında Türkiye-Suriye Eksperleri Arasında İmzalanan Protokol ve 17 Temmuz 1987 tarihli Türkiye-Suriye Ekonomik İşbirliği Protokolü'dür.

5.2.2.2.Soruna Neden Olan Nehirlerin Potansiyelleri

Türkiye ile Suriye ve Irak arasındaki su sorununa Fırat ve Dicle nehirleri sebep olmaktadır. Fakat Türkiye, Asi Nehri'nin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederek Suriye'ye karşı bu nehrinin durumunu da sık sık gündeme getirmiştir.

5.2.2.2.1.Fırat Nehri

Doğu Anadolu'da Erzurum yakınlarında doğan Karasu nehri ile Ağrı Dağı'nın batı yamacından çıkan Murat nehirlerinin Elazığ'ın Keban ilçesi sınırında birleşmesiyle Fırat nehri oluşmaktadır. Siverek ilçesi, Dağbaşı Bucağı yakınındaki Mektalan civarında Şanlıurfa topraklarına giren Fırat nehri, Adıyaman ve Gaziantep il sınırını belirledikten sonra Suriye'ye girmektedir. Kuzeydoğu Suriye'yi boydan boya kat ederek, Kuzeydoğu-Güneydoğu istikametinde akarak Irak'ta, Basra Körfezi yakınlarında Dicle Nehri ile birleşerek Şatt-ül Arap Nehrini oluşturmakta ve Basra Körfezi'ne dökülmektedir. Nehrin en önemli kolları Murat, Karasu, Tohma, Peri, Çaltı ve Munzur çaylarıdır.⁹⁵

Büyük ölçüde Doğu Anadolu bölgesindeki karlarla beslenen Fırat Nehrine, Keban Barajı'nın altında iki önemli kol olan Tohma ve Göksu akarsuları karışmaktadır. GAP bünyesinde ve Aşağı Fırat projesi kapsamında 21 barajın kurulması planı uygulanan Fırat'ın⁹⁶, Dicle akarsuyuna ulaşınca kadar uzunluğu yaklaşık 2.330 km, Türkiye topraklarındaki uzunluğu ise 1170 km'dir.⁹⁷

⁹² Toklu, 2004: 799.

⁹³ Kodaman, 2007: 77.

⁹⁴ Öztürk, 1997: 140-141.

⁹⁵ Kodaman, 2007: 31.

⁹⁶ Yıldız, 2004: 265.

⁹⁷ Toklu, 2004: 793.

Fırat Nehri ve kolları, Doğu Anadolu Bölgesinin yüksek kısımlarına düşen yıllık ortalama 2500 mm yağış ile beslenmektedirler. Nisan-Mayıs aylarındaki su miktarı, Ağustos-Eylül aylarının sekiz katına ulaşabilmektedir. Fırat Nehri sisteminde yıllık ortalama doğal akış miktarı 32.720 milyon m³'tür.⁹⁸ Suriye sınırları içinde Habur kolunu ve Türkiye'den gelen Sacır sularını alan Fırat Nehri'nin, Suriye ile Irak arasındaki sınırda yıllık su potansiyeli 35 milyon m³'e ulaşmaktadır.⁹⁹ Yani Suriye'nin % 10'luk bir katkısı var denilebilir. Fırat Nehri potansiyeline ise Irak topraklarından hiçbir katkı olmamaktadır. Tablo VI'da Türkiye, Suriye ve Irak'ın Fırat Nehri üzerindeki katkıları ve talepleri verilmiştir:

Tablo III: Türkiye, Suriye ve Irak'ın Fırat Nehri üzerindeki katkıları ve talepleri

Ülke	Su Sağlama (milyon m ³)		Su Talebi	
	Miktar	Oran (%)	Miktar	Oran (%)
Türkiye	31.58	%88.7	18.42	%34.94
Suriye	4.00	%11.3	11.30	%21.43
Irak	000	%00	23.00	%43.63
Toplam	35.58	%100	55.72	%100

Kaynak: Kodaman, 2007: 33.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye'nin Fırat Nehri'ne en fazla katkıyı yaptığı aşikârdır. Özellikle Irak'ın suyun paylaşımı konusunda Türkiye'yi suçlaması bu veriler ışığında anlamsız gözükmektedir.

5.2.2.2.2.Dicle Nehri

Dicle Nehri ana kaynaklarını Doğu Anadolu dağlarından ve dipten sızma yoluyla Elazığ civarındaki Hazar Gölünden sağlamaktadır. Kulp ve Sason Çayları'nın kozluktan gelen Yanar Çayı ile birleşerek meydana getirdiği Batman Çayı'nın diğer kollarla birleşmesinden sonra Dicle adını alan nehir Cizre'nin hemen güneyinde 73 kilometrelik Türkiye-Suriye sınırını oluşturmaktadır.

Buradan da Suriye-Irak sınırını yaklaşık 8 km. çizdikten sonra Irak topraklarına girmekte ve Şattül-Arap adını aldıktan sonra, Basra Körfezi'ne dökülmektedir. Dicle Nehri, Türkiye'den doğarak Irak'a geçen Büyük Zap ve daha güneyde Küçük Zap'la da birleşerek güneye devam etmektedir.¹⁰⁰

⁹⁸ Kodaman, 2007: 32.

⁹⁹ İsmail Kapan, (2007): *Suyun Stratejik Dalgaları*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul: s.251.

¹⁰⁰ Kodaman, 2007: 33.

Tablo IV: Türkiye, Suriye ve Irak'ın Dicle Nehri üzerindeki katkıları

Ülke	Su miktarı m ³ /yıl	%
Türkiye	25.24	51.8
Suriye	00.0	00
Irak	23.48	48.41

Kaynak: Kodaman, 2007: 34.

Türkiye'nin ikinci büyük nehri olan Dicle Nehrinin 523 km.'lik kısmı ülke sınırları içersindedir.¹⁰¹ Türkiye'nin Dicle Nehri'ne toplam katkısı yıllık 25.24 milyon m³'e ulaşmaktadır. Dicle Nehri'ne Suriye'nin hiçbir katkısı yoktur. Irak'ın Dicle Nehri'ne katkısı 23.48 milyon m³'tür. (Bakınız Tablo IV)

5.2.2.2.3.Asi Nehri

Asi Nehri'nin hidrolojik yapısı hakkında çok sağlıklı veriler bulunmamaktadır. Özellikle Suriye, Asi'yi kendi nehri kabul ettiği ve bu nedenle de uluslararası platformlarda konuyu tartışmak istemediği için Asi ile ilgili hidrolojik bilgileri gizli tutmakta olduğu iddia edilmektedir. Suriye'nin askerlerini çekmesine rağmen hala gizlice denetim altında tuttuğu Lübnan'dan doğan Asi Nehri, yaklaşık 35 km. sonra Suriye sınırları içinde Homs (Hama) Gölü'ne akmaktadır. Gölden çıkararak Hama-Humus ve Ghap sulama alanlarını kateden Asi Nehri, Türkiye ile Suriye arasında 22 km. sınır oluşturduktan sonra, Türkiye topraklarında da yaklaşık 100 km. akarak Akdeniz'e dökülmektedir. Asi Nehri'nin yıllık su hacmi yaklaşık 2.470 milyon m³ olarak kabul edilmektedir.

Türkiye; bu kaynağın ancak 24 milyon m³'ünden yararlanabilmekte, yaz aylarında ise suyun debisi 3 m³'e kadar düşebilmektedir. Ayrıca, Asi'nin sularının sanayi atıkları ve yetersiz kanalizasyon nedeniyle önemli ölçüde kirletildiği de sıkça ifade edilmektedir.¹⁰²

5.2.2.3.Türkiye'nin Soruna Yaklaşımı

Türkiye, Suriye ve Irak arasında sorun olan Fırat ve Dicle Nehirlerinde tarafların ileri sürdükleri tezler bu nehirlerin tanımlanmasında bile farklılık göstermiştir. Türkiye bu nehirlerin sınır aşan sular olduklarını savunmuştur. Türkiye'nin sınır aşan sular tanımlamasına göre bu nehirler suyun kaynağı, ülke sınırlarında kat ettiği uzunluk ve beslendiği kaynaklar açısından Türkiye nehirleridir ve bu sebepten Türkiye'nin gereksinimleri çerçevesinde bu nehirleri kendi sınırları içinde kullanma hakkı vardır.¹⁰³

¹⁰¹ Toklu, 2004: 794.

¹⁰² Toklu, 2004: 794-795.

¹⁰³ Alper Şen, (2001): "Su Sorunu Ekseninde Suriye-Irak-Türkiye İlişkileri", *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:12: s.92

Nehirlerin paylaşılması hususunda ise Türkiye, ülkelerin suya olan ihtiyaçlarının belirlenmesi ve su kaynaklarının bu ihtiyaçlar dâhilinde paylaşılması gerektiğini savunmuştur. Türkiye bunun için üç ülkenin oluşturacağı bir komisyonun bu araştırmaları yapmasını önermiştir. Ancak Suriye ve Irak bu önerilen talebi reddetmiştir.¹⁰⁴

Türkiye, kendisine yapılan “su emperyalisti” suçlamalarına ve Fırat-Dicle Meselesi’nde Suriye ve Irak’ın da etkisiyle karşı cephe oluşturan Arap dünyasına karşı cevap olarak, su konusunda iyi niyetli bir teklif olarak Barış Suyu Projesi’ni önermiştir. Ortadoğu’da su kıtlığına çözüm bulmak için, Ortadoğu’nun tümünü kapsayan büyük boyutlu bir proje olarak 1986 yılında dönemin Başbakanı Turgut Özal tarafında ortaya atılan Barış Suyu Projesi, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinden başlayan ve güneye doğru 6000 kilometreyi aşacak bir su taşıma şebekesinin kurulmasını öngörmüştür. Günde altı milyon metreküp suyun Arap ülkelerine iletilmesini sağlayacak olan projenin maliyeti yaklaşık 20 milyar dolar civarında gerçekleşecekti.¹⁰⁵ Barış Suyu Projesi’ne Ürdün olumlu yaklaşmış fakat Suriye ve Suudi Arabistan olumsuz bir tavır takınmıştır. Sonuç olarak bölgede istikrar ve işbirliği amaçlı olarak ortaya konulan Barış Suyu Projesi, büyük ölçüde siyasi mülahazaların içine çekilmiştir. Projenin gerçekleşmemiş olması, Türkiye açısından zarar getirecek bir durum değildir.¹⁰⁶

Türkiye’nin havzadaki su sorununun aşılması için bir önerisi de “Üç Aşamalı Plan” olmuştur. Bu plana göre, üç havza ülkesinden su uzmanları ilk aşamada havzanın hidrolojik datalarını çıkartacak, su kaynaklarına dair bilgileri güvenilir kılacaklardır.

İkinci aşamada, havzanın toprak envanteri çıkartılacak, sulu tarım potansiyeli belirlenecektir. Son aşamada ise elde edilen bulgular ışığında su verimliliğini üst düzeye çıkartacak şekilde su kaynaklarının kullanımına çalışılacak, öneriler hayata geçirilecektir. Bu plan, resmi olarak “Fırat-Dicle Havzasının Sınırışan Sularını Optimum, Hakça ve Akılcıl Kullanmak İçin Üç Aşamalı Plan” olarak adlandırılmıştır. Plan, Suriye ve Irak’a 1984 yılında gerçekleştirilen Ortak Teknik Komite toplantısında sunulmuştur.¹⁰⁷ Fakat bu öneri de reddedilmiştir.1987 protokolüne göre Türkiye 500 metreküp/sn suyu Fırat’tan bırakmaktadır. Türkiye, suyu ihtiyaçlar dâhilinde paylaşırma konusunda komşularını daima gözetmiştir. Bu konu hakkında Devletler Umumi Hukuku Uzmanı Sevin Toluner’in açıklaması Türkiye’nin haklılığını ispatlar niteliktedir:

“Türkiye, her konuda olduğu gibi bu konuda da, komşularıyla ilişkilerinde hep hak gözetir bir tutum benimseyegelmiştir. ‘Atatürk Barajı rezervuarının doldurulması sırasında ve Fırat sularının üç ülke arasında nihai tahsisine kadar Türk tarafı, Türkiye-Suriye sınırında yıllık ortalama 500 metreküp/sn’den fazla su bırakma taahhüt’ünü öngören 17 Temmuz 1987 tarihli ‘Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Ekonomik İşbirliği Protokol’ünün 6.maddesi ile (R.G. 10 Aralık 1987, s.19660), bu yaklaşımını sergileyen örneklerden sadece bir tanesidir.

¹⁰³ Alper Şen, (2001): “Su Sorunu Ekseninde Suriye-Irak-Türkiye İlişkileri”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:12: s.92

¹⁰⁴ Şen, 2001: 92.

¹⁰⁵ Kodaman, 2007: 45.

¹⁰⁶ Kodaman, 2007: 46-47.

¹⁰⁷ Konuralp Pamukçu, (1998): “Su Sorunu Ve Türkiye Suriye/Irak İlişkileri”, in Faruk Sönmezoğlu (ed.),

Fırat ve Dicle'den oluşan bu suyolunda alt kıyıdaş devlet konumundaki Suriye ve Irak'ın, kendilerine hakkaniyet ve nısfete uygun ve makul olan yararlanma ölçütünün çok üstünde bir kullanım sağlamayı amaçlayan Türkiye'den, üstelik hak ve hukuktan söz açarak, şikâyet etmeğe hiç hakları yoktur.” 108

5.2.2.4.Suriye'nin Soruna Yaklaşımı

Barış Suyu Projesini reddeden Suriye ve Irak, yine Türkiye'nin önerisi olan “Fırat-Dicle Havzasının Sınıraşan Sularını Optimum, Hakça ve Akılcıl Kullanmak İçin Üç Aşamalı Plan”ı da kabul etmemiştir. Planın uzun açılımlı adındaki, “Fırat-Dicle Havzası” ve “Sınıraşan” ifadeleri de kabul edilmemiştir. Ayrıca, planda yer alan, Suriye ve Irak'ın su kaynaklarından en verimli şekilde yararlanmaları için gerekli olan sulama ve tarım teknolojilerine yatırım yapma önerisini kendi işlerine müdahale olarak algılamışlardır. Sularının nasıl kullanılması gerektiğine karışılmasını istememişlerdir. Türk önerisi yerine, kendi planlarının izlenmesini talep etmişlerdir.¹⁰⁹

Suriye Hükümeti ve basını da sık sık eski tarihsel dönemlere vurgu yaparak Fırat ve Dicle Nehirleri üzerinde hakları olduğunu ileri sürmüş, bu nehirleri “uluslararası su yolu” ya da “ortak su” olarak tanımlamakta ve bunları “paylaşılabilir kaynaklar” olarak sınıflandırmışlardır. Bu nehirlerin sularının, kıyıdaş devletler arasında belirlenmiş kotalara göre, belirli kurallar çerçevesinde basit bir “matematikselsel formül” ile paylaşılmasını istemişlerdir.¹¹⁰ Suriye paylaşımından önce her ülkenin, iki nehirden ihtiyacı olan su miktarını ayrı ayrı bildirmesini talep etmiştir. Böylece her ülkede iki nehrin kapasiteleri ayrı ayrı saptanacaktır. Üç kıyıdaş ülkenin belli bir nehirden almak istediği suyun toplam miktarı o nehrin de debisinden fazla olursa geri kalan miktar oransal olarak her bir ülkenin talep ettiği miktardan düşülecektir.¹¹¹

Suriye bu paylaşım ile ilgili bu tezi önerirken uluslararası hukuk bakımından da Fırat ve Dicle'nin, antik çağlardan beri Suriye topraklarından geçtiğini ve bu konuda “kazanılmış hakları”nın olduğunu iddia etmiştir.¹¹² Türkiye ile Suriye arasında su konusu, Suriye Başbakanı Mustafa Miro'nun 2003 yılı Temmuz ayı sonunda Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret sırasında yeniden gündeme gelmiştir.

17 yıl aradan sonra ilk kez bir Suriye Başbakanı'nın Türkiye'ye gelmesi iki taraf arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemin kapısını aralarken, bu dönemin özelliğine uygun mesajlar veren Miro şu açıklamalarıyla sorunun gerginlik yaratmadan çözümleneceğini açık bir dille ortaya koymuştur:

¹⁰⁸ Sevin Toluner, (2004): *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, Beta

¹⁰⁹ Pamukçu, 1998: 190.

¹¹⁰ Yıldız, 2004: 265.

¹¹¹ Kodaman, 2007: 72. Basım Yayın, İkinci Baskı, İstanbul: ss.433-434.

¹¹² Kodaman, 2007: 72

“Sınır aşan sularla ilgili olarak söylenen tüm çerçeve anlaşmaların ötesinde, iki ülke arasında var olan dostluk ilişkilerinin egemen olduğu bir ortamda karşılıklı güven ve dostluğa dayalı bir diyalogun bu sorunu da çözeceğine- ve şu anda bile çözmekte olduğunugörmekte ve inanmaktayız” 113

Tablo V'de Fırat/Dicle Nehir Havzasında Su Sorunu Matrisi verilmiştir. Su sorununda yaşanan çözümsüzlük tablo içinde bütün bir şekilde görülebilmektedir.

	Türkiye	Suriye	Irak
Eski Antlaşmalar	Paylaşımaya yönelik değil	Paylaşımaya yönelik	Paylaşımaya yönelik
Kalıcı Üçlü Antlaşma	İstemiyor	İstiyor	İstiyor
Uluslararası Su	Tanımlı kullanmıyor	Tanımlı kullanıyor	Tanımlı kullanıyor
Fırat ve Dicle Nehirleri	Ortak Havzadır	Ortak Havzadır	Ayrı Havzalardır
Savunduğu Doktrin	Mutlak Ülke Egemenliği	Nehrin Bölünmez Bütünlüğü	Tarihsel Kullanım Hakkı
Asi Nehri	Görüşülsün	Görüşülmesin	Yorumsuz
GAP	İşbirliğini arttıracak	Sorunu arttıracak	Sorunu arttıracak
İstenen Akış Miktarı (Fırat Nehri)	500 metreküp/sn	700 metreküp/sn	700 metreküp/sn
Çözüm	Üç Aşamalı Plan	Miktar üzerinden Paylaşım	Miktar üzerinden paylaşım

Kaynak: Pamukçu, 1998: 188.

5.2.2.5.Sorunun Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkisi

Güney Doğu Anadolu Projesi'ne bağlı olarak ciddi bir hale bürünen su ve terör sorunu 80'lerin ikinci yarısından sonra Türkiye-Suriye ilişkilerini gerginleştiren ana unsurlar olmuştur. Çalışmada terör sorunu ayrı bir başlık halinde ele alınmasına rağmen, terör sorununa, su sorunun Türkiye-Suriye ilişkilerine etkisi içinde de yer verilmiştir. 1960'larda başlanan Fırat ve Dicle Nehirlerinin kontrol altına alınması planının önemli parçalarından olan Atatürk Barajı'nın 25 Temmuz 1992 günü açılış töreninde, Suriye, Irak ve Türkiye sınırlarının kesişim noktası olan Cizre'de terör saldırıları olmuştur.¹¹⁴ GAP'ın Türkiye'yi güçlendireceğine inanan ve bundan rahatsızlık duyan Suriye, Kürtçü terörizmi desteklemeyi kendi yararına görmüş ve GAP için kullanılan şantiyelerin PKK tarafından baskınlarla tahrip edilmesini projeyi geciktirici unsur olarak desteklemiştir. Bir anlamda bu saldırılarıyla Türk egemenliğine meydan okumuştur. Türkiye'nin Irak ve Suriye'deki su taşkınlarını önlemek anlamında faydalanılabilecek olan GAP'a Hafız Esad'ın cevabı terörist eylemleri desteklemek olmuştur.¹¹⁵

Hafız Esad'ın, su sorunu için iki strateji takip ettiği söylenebilir. İlki Irak'ın Dünya Bankası lobi faaliyetlerine katılarak işbirliği yapmak, diğeri ise Ermeni örgütü ASALA'ya, Kürt ayrılıkçı terör örgütü PKK'ya ve 12 Eylül 1980 darbesi sonrası Türkiye'den kaçan sol görüşlü terörist gruplara maddi ve lojistik destek vermektir. 1984 Ağustos ayında PKK'nın ilk terörist faaliyeti Türkiye'ye karşı başlamıştır. Suriye'nin PKK'ya desteği konusu ise Fırat ve Dicle sorunu resmi düzeyde iki konunun coğrafi ve politik bağlantıları da gayri resmi olarak ilişkilendirilmiştir. 1987 yılından daha önce yapılan ekonomik ve işbirliği anlaşmasında Fırat ile ilgili maddeler bulunurken, güvenlik anlaşması imzalanması ve Suriye'nin PKK'ya desteğine son vermeyi taahhüt etmesi iki konunun yani, güvenlik ve su ilişkisini tamamen ön plana çıkarmıştır.¹¹⁶ Bu arada Suriye'nin Türkiye'de bazı sabotaj eylemlerini de bizzat kendilerinin yürüttüğü gözlemlenmiştir.¹¹⁷ 1980'lerin sonlarında Süleyman Demirel su konusunda Hafız Esad ve Saddam Hüseyin'in Türkiye'yi suçlayan tavırlarına karşılık şu açıklamayı yapmıştır:

“Sular tabii kaynaklardır. Tabii kaynaklarımızı nasıl kullanacağımızı komşularımız söyleyemez. Aynı şekilde petrol de tabii kaynaklardandır ve biz bu kaynağa sahip Arap ülkelerine onu nasıl kullanacaklarını söylemiyoruz.” ¹¹⁸

¹¹⁴ Kodaman, 2007: 75.

¹¹⁵ Kodaman, 2007: 75-76.

¹¹⁶ Kodaman, 2007: 76-77.

¹¹⁷ Suriye ajanları Ağustos 1986'da Kırıkkale mühimmat fabrikasında bir patlama gerçekleştirmişlerdir. Bu tarihte Suriye hesabına casusluk yaptıkları ve sabotaj eylemlerinde buldukları iddiasıyla yirmiyeye yakın kişi gözaltına alınmıştır. Bu grubun liderinin Ankara'da Suriye Büyükelçiliğinde ikinci kâtip olan Derviş Beledi olduğu tespit edilmiş fakat olaydan sonra Beledi Şam'a kaçmıştır. Yakalananların açıklamalarında GAP hakkında bilgi topladıkları ve asıl amaçlarının bu tesislerin bazılarını sabote etmek olduğunu söylemişlerdir. Ürdün uyruklu Adnan Musa Amirin isimli sabotajcı, Suriye'nin GAP'ın tamamlanmasıyla birlikte hiç su alamamaktan korktuğunu, bu nedenle bu ülkenin kendilerine para vererek sabotaj yapmalarını istediğini söylemiştir. Sabotaj malzemelerini temin eden Suriye askeri ataşesi Muhammad Khayr Azkur ise Suriye'ye kaçmıştır. Kodaman, 2007: 77.

¹¹⁸ Şimşek, 2005: 144.

Türkiye'nin sorunlu komşularına karşı da kucak açan Suriye, başta Yunanistan olmak üzere bu ülkelerle çeşitli işbirliklerine girmiştir. PKK tarafından başı çekilen Kürt milliyetçiliği, yirminci yüzyılın son yirmi yılı ile birlikte yirmi birinci yüzyılın ilk yedi yılında Türk iç ve dış politikasını domine etmiştir.¹¹⁹

PKK, küçük grupların siyasal etki yaratabilmeleri ve varlıklarını duyurabilmeleri açısından son derece güçlü bir strateji olan terörizmi 1984'ten bu yana Türkiye'ye karşı kullanmış ve halen daha kullanmaktadır.¹²⁰

5.2.3.1. Terör Sorunun Türkiye'de Tarihsel Gelişimi

Türkiye, 1960'lı yıllardan bu yana terörün hedefi olmuş, ancak teröre karşı verdiği savaşta hep yalnız başına kalmıştır. Batı ülkeleri de Türkiye'nin terörle mücadelesine hep şüpheyile yaklaşmışlardır.¹²¹

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok partili siyaset döneminin başlamasıyla, Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidara gelmesi, sosyal ve ekonomik gelişmeler eşliğinde siyasi dalgalanmalara sebep olmuştur. Ancak 1960'ların sonlarına kadar ülkenin uğraştığı gelişme sorunları arasında terörizm hiçbir şekilde yer bulamamıştır.

1960'ların ikinci yarısında başlayan öğrenci hareketleri 1960'ların sonlarından bugüne kadar Türkiye'yi vuran dört terörizm dalgasının habercisi olmuştur. Öğrencilerin huzursuzluğu, sol ve sağdaki ideolojik terörizmi harekete geçirirken, bir grup Ermeni terörist örgütü de Türk diplomatlarına karşı dünya çapında bir eylem başlatmıştır. Onu ayrılıkçı PKK terörizmi takip etmiştir. En sonunda devlet, PKK gibi Güneydoğu bölgesine yerleşmiş aşırı dinci bir örgülle mücadeleye girmek zorunda kalmıştır.¹²² Ama Türkiye'ye en ağır darbeleri Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu (ASALA) ve PKK vurmuştur.

5.2.3.2. PKK

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki hızlı sosyal değişiklikler Türkiye'nin Güney ve Doğu bölgesinin ülkenin diğer bölgeleriyle uyumunu gerektirmiştir. Fakat bunun sağlanamaması yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Eğitimin yaygınlaşması beklentileri artırmış, bu beklentilerin zamanında karşılanamaması, çarelerinin kısa yoldan aranmasına yol açmıştır. Bu durum bölgede şiddet yanlısı kişilerin ortaya çıkmasına zemin yaratmıştır. Gizli yapılanmalar bölgede kurulmaya başlamıştır.

¹²⁰ Robert Olson, (2005): *Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya İle İlişkileri*, Çev. Süleyman Elik, Orient Yayınları, Ankara: s.XIII.

¹²¹ Deniz Ülke Arıboğan, (2007): *Terör Korku Hali*, Profil Yayıncılık, Üçüncü Baskı, İstanbul: s.28.

¹²² Andrew Mango, (2005): *Türkiye'nin Terörle Savaşı*, Çev. Orhan Azizoğlu, Doğan Kitap, İstanbul: s.7.

Gizli yapılanmalar içerisinde sivrilen isimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunların en bilineni ise Abdullah Öcalan¹²³ olmuştur. Taraftarlarına “Apocular”, faaliyetlerine “Apoculuk denilmeye” başlanmıştır.¹²⁴ 27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır ili Lice ilçesi Fis Köyü’nde Apocular diye bilinen grubun Ankara çıkışlı ilk taraftarları ile, Doğu ve Güneydoğu’daki diğer taraftarların katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantı PKK tarafından örgütün Birinci Kongresi olarak kabul edilmektedir. Bu kongrede 7 kişilik bir yürütme komitesi seçilmiştir. Bu toplantıda Abdullah Öcalan, kendisini kurulan partinin genel sekreteri ilan etmiştir.¹²⁵

PKK, 1973-1978 yıllarını ideolojik oluşum ve yönetici ekibin kurulması, 1978- 1980 yıllarını politik ideolojinin denenmesi zamanı ve 1980-1984 yıllarını da bir geri çekilme ve hazırlıklar zamanı olarak nitelendirmiştir. Örgüt, gerilla savaşı ve uygulaması üzerinde Çinli lider Mao Ze Dingt tarafından ortaya atılan olan konsept çerçevesinde, 1984’ten itibaren uzun süreli bir halk savaşı başlatılması kararını almıştır.¹²⁶ PKK, 1984’ten günümüze yaklaşık 35.000 kişiyi öldürmüştü¹²⁷ ve Türk ekonomisine yıllık 8 milyar dolar civarı bir yük getirmiştir.¹²⁸

PKK’nın nihai amacı; Abdullah Öcalan’ın 1975-1976 yılları arasında 68 sayfa olarak örgüt kurucularından Mehmet Hayri Durmuş ile birlikte hazırladığı “Kürdistan Devriminin Yolu” isimli broşürde açıklanmıştır. Buna göre örgütün amacı “Bağımsız, Birleşik ve Demokratik Kürdistan’ın kurulması”dır. PKK terör örgütünün nihai amacı bu şekilde görülmekle beraber kısa vadede de bazı amaçları vardır. Bu noktada PKK’nın amaçları, diğer terörist örgütlerin amaçları ile büyük ölçüde örtüşmektedir. PKK’nın kısa vadeli hedefleri şunlar olarak sayılabilir:¹²⁹

¹²³ Abdullah Öcalan 1949’da Şanlıurfa’da Fırat vadisindeki küçük bir köyde doğdu. Yakın bir köyde ilkokulu, Nizip’te ortaokulu bitirdi. Ortaokulu bitirdikten sonra, askeri okullara başvurdu. Giriş yaşını geçirdiği için reddedildi. Bunun üzerine Tapu ve Kadastro okuluna kabul edildi. Öcalan bu okulu 1967’de bitirdi ve Diyarbakır Tapu ve Kadastro Müdürlüğü’ne atandı. 1970’te İstanbul’a tayin edildi. Kürt milliyetçiliğini destekleyen radikal Marksist bir örgüte ilk defa İstanbul’da katıldı. Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) adındaki bu fraksiyon Dev-Genç’ten türemiştir. “Küçük burjuvazi feodal çocuklarının oyunu” dediği bu örgüt onu tatmin etmekten uzaktı. Giriş sınavlarını verdikten sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kaydoldu. Sınavlardaki başarısı ona Maliye Bakanlığı’ndan bir burs kazandırmıştı. Bunun üzerine 1971’de Ankara’daki Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne geçti. Öcalan “halkın silahlı mücadelesi”, başka bir deyişle Marksist örgütün taraftarları arasına katıldı. 1972 Nisan’ında yasadışı bildiri dağıtmak suçuyla tutuklanıp yedi ay askeri cezaevinde yattı. 1999 yılındaki yakalanışına kadar cezaevinde sadece bu kadar bulundu. Serbest bırakıldıktan sonra, Öcalan resmen Siyasal Bilgiler Fakültesine döndü, ancak hiçbir zaman mezun olamadı, zamanın çoğunu çeşitli gizli örgüt planlamalarıyla geçirdi. Öcalan kendisine kısa zamanda taraftar topladı. Bunların arasında, arkadaşlarından birisinin nişanlısı olan Kesire Yıldırım adında bir genç kız da vardı. Öcalan bu kızla daha sonra evlendi. Sekiz-on kişilik gizli bir grup kuran Abdullah Öcalan 1975’te resmen Dikmen civarında bir araya geldikten sonra Doğu illerine gidip orada bir örgüt kurmaya karar verdi. Mango, 2005: 50-52.

¹²⁴ Mango, 2005: 50.

¹²⁵ A.Cem Ersever, (2007): *Kürtler, PKK ve Abdullah Öcalan*, Milenyum Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul: ss.64-65.

¹²⁶ Ümit Özdağ, (2007): *Türk Ordusunun PKK Operasyonları*, Pegasus Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul: ss.11-12.

¹²⁷ Mango, 2005: 49.

¹²⁸ Olson, 2005: XIV.

¹²⁹ Zeynep Andaç, (2000): *Ortadoğu’da Siyaset ve PKK*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Doç. Dr. Sertaç Başeren, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara: [www.yok.org/wepthesis/?-#/Andac-Ortadoguda_siyaset_ve_pkk.?](http://www.yok.org/wepthesis/?-#/Andac-Ortadoguda_siyaset_ve_pkk.)

İlkin hedef olarak seçilen rejimi ve siyasi iktidarı yıpratmak, mevcut otoriteyi sarsmak, bunun için de halkın arasında ihtiyaç duyduğu anda devletin kendisine yardım edemeyeceği inancını yaymak temel hedefidir. İkinci olarak halkın, belirtilen dava veya anlaşmazlık karşısında taraf olmalarını sağlamak PKK'nın kısa vadeli hedeflerinden biridir. Üçüncü olarak iç ve dış kamuoyunda davalarının duyurulmasını sağlamak ve dikkatleri savundukları davanın üzerine çekmek, gerçekleştirilecek eylemlerle, örgütün olduğundan daha güçlü ve etkili olduğu izlenimini yaratmak sayılabilir. Ayrıca toplumda var olan eşitsizlikleri, haksızlıkları, dengesizlikleri, yolsuzlukları, resmi makamların keyfi ve yanlı uygulamalarını şiddetli propaganda ile sergilemek ve var olan hoşnutsuzluğu gözler önüne sergilemek de hedeflerinden bir diğeridir. Bunların sonunda halkı kendi yanına çekerek halk savaşını başlatmak kısa vadeli hedeflerinin en şiddetli yüzünü göstermektedir. PKK bildirideki amaçlarını gerçekleştirmek için bir yandan silahlı saldırılara başlamışken bir yandan da uluslararası faaliyetlere de girişmek istemiştir. Abdullah Öcalan bu amaçla ve bir kuruluş bildirgesiyle 21 Mart 1985'te Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni (ERNK) kurduğunu duyurmuştur.¹³⁰ ERNK'nın görevleri'nin arasında ilk sırayı Kürt sorunu konusunda bilgi sağlamak gelmektedir. Ayrıca Kürtler'e karşı yapılan insan hakları ihlallerini tespit edip bu bilgileri ulusal ve uluslararası kuruluşlara bildirmek ve bu yolla insan hakları örgütlerinin, parlamentoların, siyasi liderlerin, partilerin ve diğer demokratik kuruluşların desteğini sağlamaktır. Bu tür faaliyetler için bir bülten de çıkarılarak diğer illere çevrilmesi öngörülmüştü. PKK, silahlı saldırılara başlamışken, aradığı uluslararası desteği Suriye'den fazlasıyla bulmuştur.

5.2.3.3.Suriye ve PKK İlişkisi

Suriye yönetimi "terörizm"i düşmanlarına karşı bir silah ve Ortadoğu'da yayılmaya yönelik bir güç olarak kullanmıştır. Bu karanlık savaşın kontrolünü, bir diktatör olan eski Devlet Başkanı Hafız Esad zamanında, ülkenin "Haber alma ve Güvenlik birimlerini kullanarak elinde tutmuştur. Suriye'nin İstihbarat birimleri, (Muhaberat) Batı ülkelerine, İsrail'e, Ortadoğu'da barış isteyen Arap ülkelerine ve Esad yönetimine ters düşen gruplara yönelik terör eylemlerini, el altında bulundurdıkları terör taşeronlarına ihale etmişlerdir.¹³¹ İlginç olan nokta ise Suriye'nin terörü sadece düşmanlarına değil de kendi ülkesindeki rejim muhaliflerine karşı da kullanmış olmasıdır. Örneğin 1982 yılında Müslüman Kardeşler Örgütü'ne (MKÖ) karşı Hama kenti yerle bir edilmiş ve yüzlerce rejim muhalifi yok edilmiştir.¹³² Suriye'nin, yayılmaya yönelik olarak terörizmi kullanmasındaki hedefi "Büyük Suriye"¹³³ idealini gerçekleştirmektir. "Büyük Suriye" hayaline göre belirlenen dış politika hedefleri şu şekildedir: ¹³⁴ İsrail işgali altındaki toprakları kurtarmak dış politikasının temel taşı olarak sayılabilir. Diğer uzun vadeli hedefi Lübnan ve Arap-İsrail uzlaşmazlıklarını kendi çıkarları doğrultusunda çözmektir. Ayrıca Arap dünyasındaki gerici yönetimleri yıkmak ve Baas ilkelerini Arap dünyasına benimseterek, Arapların lideri olmak, Arap dayanışmasını bozmaya çalışan emperyalist güçlerle savaşmak dış politikadaki diğer hedefleri arasındadır. Türkiye'nin gasp ettiğini iddia ettiği İskenderun'u (Hatay) kurtarmak ise bugün gerçekleştirmesi mümkün olmayan bir hedef olarak iç kamuoyunda seyrek olarak dile getirilmektedir.

¹³⁰ Atila Şehirli, (2000): *Türkiye'de Bölücü Terör Hareketleri ve Devletin Aldığı Tedbirler*, Burak Yayınları, İstanbul: ss.298-299.

¹³¹ Cem Başar, (1996): *Terör Dosyası ve Suriye*, Uluslararası Araştırmalar Merkezi Yayınları, Lefkoşa: s.3.

¹³² Balbay, 2006: 91.

¹³³ Büyük Suriye: Lübnan, Ürdün, Filistin ve Türkiye'den Kahramanmaraş, Bingöl, Adıyaman, Diyarbakır'ın kuzeyine kadar ulaşan Toros'un güneyinde kalan alanı kapsamaktadır. Türk Demokrasi Vakfı, (1996): *Suriye ve Uluslararası Terörizm*, Aşama Matbaacılık, Ankara: s.8.

¹³⁴ Türk Demokrasi Vakfı, 1996: 8.

Türkiye’de 12 Eylül 1980 askeri darbesinden kısa bir süre önce Suriye’ye geçen Abdullah Öcalan Hafız Esad’ın kardeşi Cemil Esad aracılığıyla Suriye Gizli Servisi Muhaberat ile temas kurmuştur. Öcalan, Eylül 1979’da, Suriye’de bulunmakta olan Sovyet gizli servisi KGB görevlisi Yevgeny Primakov’un yardımı ile 250 kadar örgüt mensubunu gerilla savaşı konusunda eğitilmesi için FKÖ kamplarına götürmüştür.¹³⁵

PKK, kurulma aşamasında yok olmak üzereyken Suriye’den aldığı bu destekle ayakta kalabilmiştir. PKK’nın Birinci ve İkinci Kongreleri Suriye’de yapılmıştır. 20-25 Ağustos 1982 tarihlerinde Şam’da yapılan İkinci Kongrenin bitimindeki sonuç bildirgesinin ilk iki maddesi, Suriye’nin desteğini gözler önüne sermiştir. Bu kongrede alınan kararların ilk ikisi aşağıda verilmiştir:¹³⁶

Madde 1: PKK mensuplarının Suriye’de eğitilmesi, eğitimin kısmen Türk sınırına yakın yerlerde yapılması

Madde 2: Şam, Halep, Kamışlı, Afrin gibi Suriye şehirlerinde temsilcilikler açılması

1984 yılında Türkiye’ye geri dönerek eylemlerine başlayan PKK’nın kilit noktalarına Muhaberat tarafından yerleştirilen Kürt ve Ermeniler getirilmek suretiyle örgütün kontrolü Suriye’de kalmıştır. Rıfat Esad, PKK’nın Suriye ve Lübnan makamları ile olan ilişkilerini düzenlemiştir. Ayrıca uyuşturucu trafiğini de elinde tutarak mali kaynak sağlamıştır.¹³⁷ Dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 1984 yılında Hafız Esad’a teröre karşı ortak hareket etmeyi teklif etmiş, bu teklifi Esad’ın kabul etmesinden sonra 1985 yılı Mart ayında Şam’da “Sınır Güvenliği Protokolü” imzalanmıştır. Ancak bu protokol sadece kâğıt üzerinde kalmış, Suriye bölücü örgüte verdiği desteği sürdürmüştür.¹³⁸

1986 yılından itibaren PKK’nın merkezi olan Helve Kampı, Suriye’nin desteğiyle silahlı eğitim merkezine dönüştürülmüş ve Mahsun Korkmaz Akademisi adını almıştır. Terörist başı Suriye’deki kamplarda 1994 yılına kadar 15.000 terörist eğittiğini açıklamıştır.¹³⁹ 1989 yılında Hafız Esad’ın kardeşi Cemil Esad “bölgede bir Kürt Devleti kurulması ve bu devletin Güneydoğu Anadolu’yu kapsamaması gerektiğini ifade ederek bu konuda Suriye yönetiminin PKK’ya açıkça verdiği desteği” dile getirmiştir. Buna karşılık Türkiye, Dışişleri Bakanı Abdülkadir Aksu’nun Suriye ziyaretini iptal etmiştir.¹⁴⁰

19 Ocak 1993’te Suriye Başbakanı Mahmut El Zubi’nin resmi davetlisi olarak Suriye’nin başkenti Şam’a giden dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad ile su ve terör konularını görüşmüştür.¹⁴¹ Bu ziyarette Irak konusu da görüşülmüştür. Süleyman Demirel’in Suriye ile Türkiye’nin terör yüzünden gergin ilişkiler geçirdiği bu dönemde Suriye’yi ziyaret etmesi dünya’nın çeşitli yerlerinden olumlu karşılanmıştır. Bir batılı diplomat bu ziyareti “Türkiye Suriye gibi birçok komşusuyla olduğundan daha iyi ilişkiler kurmak istediğinde” diyerek anlamlı bulmuştur.¹⁴²

¹³⁵ Özdağ, 2007: 38.

¹³⁶ A.Cem Ersever, (2007): *Üçgendeki Tezgâh*, Milenyum Yayınları, Dördüncü Baskı, İstanbul. s.103.

¹³⁷ Erciyes, 2004: 105.

¹³⁸ Erciyes, 2004: 106.

¹³⁹ Nihat Ali Özcan, (2000): *PKK Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara: s.248.

¹⁴⁰ Erciyes, 2004: 107.

¹⁴¹ Ayın Tarihi, 19 Ocak 1993, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1993/ocak1993.htm>

¹⁴² Alan Cowell, (1993): “Turkish Premier Visits Syria To Mend Old Fences”, *New York Times*, (Late Edition, East Coast), Jan 20, New York: p.A11.

1995 yılında Türkiye-Suriye ilişkileri PKK'nın bir eylemi nedeniyle kırılma noktasına gelmiştir. Çok sayıda PKK militanı Türkiye-Suriye sınırının en uç noktasında bulunan Çalıboğazı karakoluna yönelik ciddi bir eyleme girişmiştir. Ancak çok yoğun geçen çatışmalarda bölgedeki Türk kuvvetlerinin açtıkları topçu ateşinin büyük bölümü Suriye topraklarına yönelik olmuştur. Bunun sonucunda çok sayıda kayıp veren PKK ile Muhaberat arasında sert tartışmalar yaşandığı aktarılmıştır. Türkiye'nin topçu ateşine Suriye'den hiçbir yanıt gelmezken, Ankara'nın Şam'a olan tutumu sertleşmeye başlamıştır.¹⁴³

1996 yılında Amerikan yönetiminin terör raporunda; terörü destekleyen devletler listesinde Suriye de yer almıştır. Suriye'nin desteklediği PKK, yine aynı listede dünyadaki en aktif terör örgütü olarak gösterilmiştir. PKK'nın gücünü 10-15 bin militan olarak tanımlayan Amerikan yönetimi, örgütün Avrupa'da sempatanları olduğunu ve Suriye, Irak ve İran'dan yardım aldığını açıklamıştır.¹⁴⁴

1998 yılına kadar PKK'ya desteğini kesmeyen Suriye için sözün bittiği yer Orgeneral Atilla Ateş'in 16 Eylül 1998 günkü konuşması olmuştur. İki ülkeyi savaşın eşiğine getiren terör sorusunda Suriye, Türkiye kamuoyunda sert şekilde eleştirilmeye başlanmıştır. Orta Doğu'da tüm gözler bir anda 1998'deki Ekim Krizine çevrilmiştir. Türkiye ile Suriye arasında yaşanan 1998 Ekim Krizi Türkiye-İsrail Yakınlaşması başlamıştır.

5.3. Türkiye-İsrail İlişkilerinde Gerginliği : 1998 Ekim Krizi

Arap ülkelerinde ve Suriye'de Türkiye'ye olan tepkinin bir diğer sebebi de Türkiye'nin İsrail ile ilişki kurmasından kaynaklanmıştır. Türkiye'nin İsrail'i 28 Mart 1949'da "de facto"¹⁴⁵ da olsa, çabuk tanınması ve bu tanımaya 9 Mart 1950'de "de jure"¹⁴⁶ olarak yineleyip İsrail'e bir maslahatgüzar yollaması günümüze dek sürüp gelen bir kırıklık, hatta kızgınlık doğurmuştur.¹⁴⁷ Türkiye, İsrail'i tanıyan 43.ülke olmuştur.¹⁴⁸ Türkiye-İsrail arasında gelişen ilişkiler Soğuk Savaş dönemi sonunda yeniden şekillenen uluslararası ortamın ürünü olmuştur.¹⁴⁹ Bu dönemde Türkiye'nin İsrail ile yakınlaşmasına zemin hazırlayan neden, komşu ülkelerin Türkiye'ye karşı dostça olmayan yaklaşımlarından kaynaklanmıştır.¹⁵⁰

¹⁴³ Ümit Özdağ, (1999): *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK, Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara: s.209.

¹⁴⁴ Erciyes, 2004: 108.

¹⁴⁵ De facto tanıma, geçici ve sınırlı nitelikli bir tanımayı belirtmektedir. De facto tanımda çoğunlukla tanıyan devletin tanınan devletin bağımsızlığı, ülke üzerindeki otoritesi ve ülkedeki istikrara ilişkin olarak kuşkuları bulunduğu ve bu nedenle tam bir tanımaya gitmediği gözlemlenmektedir. Hüseyin Pazarıcı, (2006): *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Dördüncü Baskı, Ankara: s.339. ¹⁴⁶ De jure tanıma, bir devleti tam olarak tanımının sağladığı bütün hukuksal etkileri ile tanımayı belirtmektedir. Pazarıcı, 2006: 338-339.

¹⁴⁷ Soysal, 1999: 521.

¹⁴⁸ Gencer Özcan, (1999): "50.Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu, Ankara: s.538.

¹⁴⁹ Kamer Kasım, (2004): "Türkiye-İsrail İlişkileri: İki Bölgesel Gücün Stratejik Ortaklığı", in İdris Bal (ed.), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara: s.819.

¹⁵⁰ Malike Bileydi Koç, (2006): *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948-2006*, Günizi Yayıncılık, İstanbul: s.320.

Çünkü Türkiye 1956'dan itibaren İsrail'in komşu Araplarla yaptığı savaşlarda Arapları desteklemesine rağmen Suriye'nin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Yunanistan ile birleşerek Türkiye'ye karşı PKK terörünü desteklemesi, Türkiye'nin İsrail ile Ortadoğu'da stratejik işbirliği yapmasına yol açmıştır.¹⁵¹ 1996 yılında iki ülke arasında imzalanan askeri anlaşmalar,¹⁵² özellikle Arap ülkeleri ve çevre ülkelerden büyük tepkiler almıştır. Türk-İsrail anlaşması bu ülkeler tarafından tehdit anlaşması olarak yorumlanmıştır.¹⁵³ Türkiye'de ve uluslararası kamuoyunda, güvenlik kaygısına ek olarak Türkiye İsrail yakınlaşmasının Amerika'daki kuvvetli Yahudi lobisinin desteğini sağlamak adına da Türkiye'nin çıkarına olduğunu düşünenler de bulunmaktadır.¹⁵⁴

¹⁵¹ Soysal, 1999: 521.

¹⁵² Bu anlaşmalarda en önemli noktalar şunlardır. 600 milyon dolarlık bir proje ile İsrail Endüstrileri tarafından Türkiye'nin sahip olduğu F-4 Fantom Jetlerin üretim teknolojileri geliştirilecek, iki ülke arasında Suriye ve İran'a karşı güçlü istihbarat ağı kurulacak ve İsrail, Türkiye'ye terörle mücadele destek olacaktır. Marcus, Amy Dockser, (1996): "Emerging Alliance: With Blessing Of U.S., Israel Draws Closer To Turkey And Jordan", *Wall Street Journal*, (Eastern Edition), May 30, New York: p.A1.

¹⁵³ Koç, 2006: 320.

¹⁵⁴ İlder Türkmen, (1999): "Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu, Ankara: ss.648-649.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE YUMUŞAMA VE YAKINLAŞMA

DÖNEMLERİ

1.Uluslararası Sistemin Durumu

Küreselleşmenin etkili olduğu bu dönemde kırılma noktası, ABD'ye karşı düzenlenen 11 Eylül terör saldırıları olmuştur. Bu saldırılar uluslararası sistemi derinden etkilemiştir. Bir anlamda küreselleşmeye bir başkaldırı olarak uluslararası terörizm hissedilmeye başlamıştır.

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde elde ettiği üstünlüğün, 1993 ile 2001 yılları arasında Demokrat Parti'li Bill Clinton'ın başkanlığıyla birlikte daha da pekiştiği söylenebilir. Bu dönemde dengeli bir dış politika izleyen ABD, Türkiye ile de etkili işbirliği yapmıştır. Hatta Clinton, bu dönemde Türkiye'ye gelerek TBMM'de konuşma yapmıştır.

Clinton sonrası ABD başkanlığına Cumhuriyetçi Parti'den George Bush seçilmiştir. George Bush'un başkanlığı devralmasıyla ABD'nin dış politikada daha "şahinci" politikalar izlenmesi gerektiğini savunan Neo-Conlar (Yeni Muhafazakârlar) da uluslararası sistemin aktif aktörleri haline gelmişlerdir. 11 Eylül terör saldırıları "şahinci" politikaları izleyebilmeleri için Neo-Conlar'a zemin hazırlamıştır. ABD, bu dönemden itibaren önce Afganistan'ı ardından Irak'ı işgal etmiştir. Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'daki renkli devrimleri desteklemiştir. Bu ülkeleri Rusya'nın etki alanından çıkarmak arzusu ve Hazar Havzası'nın enerji paylaşımında aktif rol oynamak isteği ABD'nin bu devrimlerde rol oynamasına yol açmıştır. Ortadoğu'da Irak'ı işgal eden ABD, bölgede "demokrasi" ve "insan hakları" adına Büyük Ortadoğu Projesi'ni gündeme getirmiştir. Fakat Irak içinde düştüğü çıkmaz ve BOP'a getirilen eleştiriler ABD'nin bu konuda geri adım atmasına yol açmıştır. Yine bu dönemde Ortadoğu'da aktif olan ABD, Suriye ve İran'ı teröre destek veren ülkeler olarak göstermiş ve birçok kez tehdit etmiştir. Özellikle İran'ın uranyum zenginleştirme çalışmaları sırasında bu tehditler artmıştır. ABD, 11 Eylül sonrası dönemde Ortadoğu bölgesindeki stratejik ortağı Türkiye ile iyi ilişkiler kuramamıştır. Özellikle Irak'a asker göndermek için Türkiye'de 1 Mart 2003 tezkeresinin reddedilmesi iki ülke ilişkilerini zedelemiştir.

Irak ve Ortadoğu'da girdiği bunalımlı dönem sonrası ABD'nin "tek süper güç" olduğu sorgulanmaya başlamıştır. Özellikle Vladimir Putin ile ivme kazanan Rusya, petrol gelirlerinden elde ettiği ekonomik kazançları siyasi alanda kullanmaya başlamıştır. Putin'in 2006 yılında düzenlenen Münih Güvenlik Konferansı'ndaki konuşmaları ABD hegemonyasına bir tepki ve "çok kutupluluğa doğru gidiş" olarak yorumlanmıştır.

11 Eylül sonrası dönemde Çin'in de uluslararası sistemde etkili olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde Rusya ile girdiği ittifak ve ŞİÖ'nün gün geçtikçe artan gelişimi ABD'den endişe ile takip edilmektedir. Bu dönemin diğer bir etkili aktörü ise Avrupa Birliği'dir. 2007 yılı itibarıyla 27 üyeli bir organizasyona dönüşen AB, ABD ile son dönemlerde bazı konularda anlaşmazlıklar yaşamaktadır. Bu

anlaşmazlıkların ABD'nin Irak'ı işgali sırasında arttığı daha da net görülmüştür. Bunların dışında Hindistan, Pakistan, İsrail, İran ve Türkiye'nin de bu dönemde önemli birer aktör olduğu kabul edilmektedir.

2.Bölgenin Durumu

1991 yılındaki Körfez Savaşı ile Orta Doğu'da varlığını daha da güçlendiren ABD'nin, 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılardan sonra, Orta Doğu bölgesini yeniden yapılandırmaya karar verdiği görülmektedir. Saldırıların hemen sonrasında El-Kaide hedef gösterilmiş ve buna bağlı olarak dikkatler Orta Asya ve Ortadoğu'ya yönelmiştir. ABD'nin El-Kaide'nin yaşam alanı olarak görülen Afganistan'a müdahalesi ilk bakışta meşru müdafaa olarak görülse de bu müdahale, El-Kaide operasyonu ile sınırlı kalmamış, önce Gürcistan'a, ardından Irak'a ulaşmıştır. Bir yandan da, ABD tarafından, Suudi Arabistan, teröristlerin vatanı olarak resmedilirken diğer yandan İran ve Suriye'ye de teröre destek vermemeleri konusunda direktiflerde bulunulmuştur. Sadece Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in yönetimden uzaklaştırılması olarak görülmemesi olarak vurgulanan ABD'nin Irak'ı işgali, küresel etkileri de olan, Orta Doğu bölgesine şekil verme girişimi olarak iddia edilmektedir.

ABD'nin bölgesel ve uluslararası örgütlerin yanı sıra, büyük devletlerin de politikalarını dikkate almayarak tek taraflı kararlarla Irak'ı işgal etmesi dünya kamuoyunda ciddi tepkilere sebep olmuştur. Özellikle ABD'nin Irak'ı işgal ederken ileri sürdüğü Irak'ın Kitle İmha Silahlarına (KİS) sahip olduğu gibi iddiaların asılsız olduğunun ortaya çıkması, söz konusu işgalin, bölgede çok büyük bir yapılanmanın başlangıcının göstergesi olarak algılanmasına neden olmuştur. 2003 yılında ABD tarafından işgal edilen Irak, bölgenin ve dünyanın en önemli güvenlik sorunu olarak hissedilmeye başlanmıştır. İşte böyle bir ortamda ABD, özellikle Ortadoğu'daki varlığının devamı için, enerji kaynakları ve ona giden yollar üzerinde bulunan Büyük Ortadoğu'ya ilişkin yeni bir projeyi gündeme taşımıştır. Bunun için de demokrasi, liberal ekonomi ve insancıl müdahale söylemleri adı altında Büyük Ortadoğu Projesini ortaya atmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) son zamanlarda yoğun olarak tartışılan bir konu haline gelmiştir. Genel olarak, 19. Yüzyılda Avrupa'nın dünya siyasetinde oynadığı rolün, bu yüzyılda, ABD tarafından icra edilmekte olduğu görüşüne dayanan bu analizler çerçevesinde, BOP, Yeni Dünya Düzeni'nin oluşturulmasının önündeki en büyük tehdidi oluşturan terör ve kitle imha silahlarının yok edilmesini hedefleyen, çok boyutlu bir bölgesel girişim olarak tanımlanmaktadır.

Bu dönemde bölgenin bir diğer önemli aktörünün İran olduğu söylenebilir. İran'da Haziran 2005 Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Mahmut Ahmedinejad kazanmıştır. Ahmedinejad döneminin en önemli özelliği İran dış politikasının sertleşmesi ve saldırganlaşmasıdır. Yeni yönetim farklı bir dış politika doktrini temelinde siyaset üretmeye başlamıştır. Kendini ABD ve İsrail'in hedef listesinde gören İran, saldırganlığı ve krizi tırmandırmayı en etkili caydırıcı faktörler olarak görmektedir. Böylece kendi rejiminin bekası doğrultusunda saldırganlığı rasyonalize etmeye çalışmaktadır.

Radikal muhafazakârlara göre İran gibi Batı dünyası ile çeşitli sorunları olan bir ülkenin, Batı karşısında sürekli taviz vererek rejiminin kalıcılığını sağlaması mümkün değildir. İran'ın tehlikeli olduğu konusunda uluslararası toplumda fikir birliği oluşmaya başlamıştır. Nitekim uluslararası kuruluşlarda İran aleyhinde kararlar alınabilmektedir.

Nükleer çalışmaları bağlamında Atom Enerji Ajansı ile ilişkileri gerginleşmiştir. Ayrıca, İsrail ve insan hakları konusunda BM’de iki defa İran aleyhinde karar çıkmıştır. İran’ın dostları kendisinden uzaklaşmakta ve bölge devletlerinin İran’ın nükleer çalışmalarından duydukları tedirginlik artmaktadır. Bu fırsattan mutlaka yararlanmak isteyen ABD ve İsrail; İran karşıtı propaganda çalışmalarına hız vermiştir. ABD ve İsrail içinde İran’a askeri müdahalede bulunulmasını isteyen grupların var olduğu bir dönemde, İran’ın radikalleşmesi askeri müdahale için meşru bir zemin oluşturabilir.¹⁵⁵

11 Nisan 2006’da İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad büyük bir basın toplantısı yaparak İran’ın uranyum zenginleştirmeyi “başardığını” açıklamıştır.¹⁵⁶ Ahmedinejad: “İran artık nükleer enerjiye sahip ülkelerden birisidir. İran halkının direncinin sonucu olan bu çalışmalarımıza uluslararası anlaşmalar çerçevesinde devam edeceğiz” açıklamasını yapmıştır. İran’ın dini lideri Ayetullah Ali Hamaney de ABD’nin İran’a saldırması halinde sert bir şekilde karşılığını bulacağını ve İran’ın bu karşılığı, dünyanın mümkün olan her köşesinde verebilecek kapasitede olduğunu söylemiştir.¹⁵⁷ İran, Batıya, kendisine yapılacak bir saldırı karşısında Irak ve Afganistan gibi olmayacağını ve bu eylemin faturasının Batı için çok ağır olabileceğini hissettirmektedir. İran’ın bu gövde gösterisi tam tersi bir sonuç verebilir. Çünkü İran’ın bu etkinliği Batıyı ciddi şekilde tedirgin etmektedir. Batı, radikal İslam Dünyasında nüfuz sahibi olan bir İran’ın nükleerleşmesini istememektedir. Bu açıdan bakıldığında Batılılar için nükleerleşmiş bir İran büyük bir tehdittir. İran’ın radikalleşmesi Batının da sertleşmesine yol açmaktadır. Bölge yavaş yavaş istenilmeyen bir duruma sürüklenmektedir.¹⁵⁸

3.İlişkilerde Yumuşama Dönemi (1998-2002)

1946 yılında bağımsızlığını kazanan Suriye ile Türkiye arasındaki ilk ciddi bunalım 1957’de yaşanmıştır. Suriye’de 1960’ların ikinci yarısından itibaren iktidarı devralan Baas Partisi, Hatay’ın Suriye’nin toprağı olduğunu iddia etmiş ve bu konuda hem kendi kamuoyunda hem de Arap dünyasında propagandalar yapmıştır. “Büyük Suriye” ideali çerçevesinde revizyonist politikalar geliştiren Suriye, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği’nin yanında yer almış ve Türkiye için ciddi tehlikeler yaratmıştır. Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu Projesi’ne başlama kararını almasından sonra su sorununu gündeme taşıyan Suriye, Türkiye’yi su emperyalizmiyle suçlamış ve Arap ülkelerini devamlı Türkiye aleyhine kışkırtmıştır. Güneydoğu Anadolu Projesini engellemek için Türkiye’ye karşı olan terörist örgütlere maddi ve lojistik destek sağlayan Suriye, Türkiye’ye 1984’ten bu yana ciddi zararlar veren PKK Terör Örgütü’ne 1998 yılına kadar yardım ve yataklık etmiştir.

16 Eylül 1998’de Orgeneral Atilla Ateş ile başlayan Suriye’ye uyarı ve tehdit mesajları Ekim ayında Türkiye ile Suriye’yi savaşın eşiğine kadar getirmiştir. Uzun yıllar asimetrik tehdit algılaması temelinde yürüyen Türkiye-Suriye ilişkilerinde 1998 yılının Ekim ayı kırılma noktası olmuştur.

¹⁵⁵ Arif Keskin, (2006): “Devrim İçinde Yeni Bir Devrim Arayışı: Ahmedinejad ve Radikal Muhafazakâr Akım”, *Panorama Dergisi*, Sayı:16.

¹⁵⁶ İran’ın nükleer çalışmaları için Bkz. Zbigniew Brzezinski ve Robert M. Gates, (2006): *İran’ın Zamanı Geldi*, Çev. Sermin Karakale, Profil Yayıncılık, İstanbul: ss. 39-46.

¹⁵⁷ Gökhan Çetinsaya, Talha Köse, (2006): *İran Dosyası*, SETA Vakfı Yayınları, Rapor No: ST2-706, Ankara: s.39.

¹⁵⁸ Keskin, 2006, “Devrim İçinde Yeni...”:

Terör örgütü PKK'nın lideri Abdullah Öcalan'ın derhal Suriye'den çıkarılması ve ardından imzalanan Adana Mutabakatı, iki ülke ilişkilerinde yeni bir döneme girilmesine neden olmuştur. Bu dönemde ilişkiler normale dönmeye başlamıştır. Bu dönem "İlişkilerde Yumuşama Dönemi" olarak adlandırılabilir.

3.1. Adana Mutabakatı'nın Getirdikleri

Hafız Esad'ın Türk tarafının şartlarını kabul etmesi, Adana Mutabakatının imzalanması sonucunu doğurmuş ve çatışmanın daha fazla tırmanmasını engellemiştir. Hatta Hafız Esad, bu mutabakatın öncesinde PKK liderini sınır dışı etmiş ve mutabakatın Türk talepleri tarafından dikte edildiği oldukça açık bir şekilde meydana çıkmıştır. 15 yıllık savaşın ardından Türkiye, PKK'nın lideri Abdullah Öcalan'ı sırasıyla Suriye, Rusya, İtalya ve yakalanıp ülkeye getirildiği Kenya'ya kadar süren uzun bir kovalamanın ardından ele geçirmiş ve yargılayarak PKK'ya karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği kesmesi sonucu ulaşılan noktadan Türk tarafının tatmin olduğu ve ilişkilerin, bu gelişmeden sonra yavaş yavaş normale döndüğü söylenebilir.¹⁵⁹

Ağustos 1999 ayında Suriye Turizm Bakanı Danho Dawoud ve beraberindeki heyet, Turizm Bakanı Erkan Mumcu'yu ziyaret etmiştir. Bu ziyarette iki ülke arasında, tanıtım, 2000 yılı ortak etkinlikleri ve seyahat acentelerinin işbirliği, medya mensuplarının karşılıklı ziyaretlerinin teşviki, eğitim programı alışverişi gibi konuların yer aldığı Türkiye-Suriye 4.Dönem Turizm Karma Komisyon Toplantısı Protokolü imzalanmıştır.¹⁶⁰

Adana Mutabakatına bağlı olarak bugün de güvenlik komiteleri düzenli olarak toplanmaya devam etmektedir. Bu alanda, Türkiye ile Suriye arasında "içten ve güven esasına dayalı bir işbirliği" yürütülmektedir.¹⁶¹ Tabi ki dostluk ve iyi ilişkiler bir anda gelişmemiştir. Yeniden kurulmuş olan bu dostluğa rağmen, anlaşmazlıklar Temmuz 2000'e kadar sürmüştür.

1 Temmuz 2000 tarihinde, PKK yönetim kurulundan başkan Cemil Bayık'ın Hafız Esad'ın ölümünden hemen sonra Şam'ı ziyaret etmesi ve Suriye'ye "PKK'ya olan desteğin artması, PKK örgüt evlerinin yeniden açılması ve Suriyelilerin de PKK'ya katılmasına izin vermesi" isteklerini iletmesi haberi üzerine Ankara Suriye'yi protesto etmiştir. Her iki isteğin de Adana'da "ilan edilmemiş" savaşın ardında yapılan mutabakatı geçersiz duruma getireceğinden Suriye bu istekleri geri çevirmiştir.¹⁶² Hafız Esad'ın ölümünden sonra hızlı bir yakınlaşma sürecine giren ilişkiler siyasi, ekonomik ve kültürel boyutlara taşınmıştır. Bu yakınlaşma "iyi komşuluk ve karşılıklı ortak çıkar oluşturma" stratejisi üzerine oturmuştur. Bu stratejiyi ilk somutlaştıran eylemler, her iki ülkenin en yüksek siyasi iradelerinden gelmiştir. En yüksek düzeyde gerçekleştirilen ziyaretler zinciri ilişkilerdeki olumlu süreci hızlandırıp, her alanda ortak değerler yaratılmasına ve iki ülkenin birbirini tekrar keşfetmesine neden olmuştur. Bu ziyaretler zincirinin iki önemli halkası, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ilk yurt dışı ziyaret olarak 2000 Haziran ayında Hafız Esad'ın Şam'daki cenaze törenine gitmesi ve Beşar Esad'ın 2004 Ocak ayında Türkiye'ye gelmiş olmasıdır. Sezer'in ziyareti, Türkiye-Suriye ilişkilerinde Suriye Arap yönetiminin gururunu okşayan ve samimiyeti vurgulayan önemli bir köşe taşı sayılmıştır.¹⁶³ Bu ziyaretten sonra 2007 yılının sonuna kadar geçen yedi yılda karşılıklı birçok ziyaret gerçekleşmiştir. Bu ziyaretler Türkiye ile Suriye arasındaki güven bunalımlarının giderilmesine ve ilişkilerin sağlam temellere oturmasına sebep olmuştur.

¹⁵⁹ Aras, 2003: 134-136.

¹⁶⁰ Zaman, 10.08.1999.

¹⁶¹ Orhan, 2007b: 55.

¹⁶² Olson, 2005: 23.

¹⁶³ www.tasam.org/pencere.php?altid=40&islem=yazdir (29.05.2015).

3.2.Beşar Esad İktidarı

1970'lerin başından itibaren Suriye'de rejimi tehlikeye sokabilecek tek olay Kasım 1983'te yaşanmıştır. Hafız Esad'ın ciddi bir rahatsızlık geçirmesi, halefinin kim olacağı sorusunu gündeme getirmiştir. Devlet Başkanı Esad'ın inşa ettiği iktidar yapısı tümüyle ona bağımlıydı; onsuz ayakta duramayacakmış gibi görünüyordu. İşlerin yürütülmesi için altı kişilik bir komite oluşturulması emrini vermiş ve bu sorun halledilmiştir.¹⁶⁴

Patrick Seale ile bir söyleşide “her zaman kurumların insanı oldum” demesine rağmen¹⁶⁵ ve 13 Kasım 1992 yılında Time Dergisiyle yaptığı bir röportajda halefinin devlet kurumları tarafından belirleneceğini söylemesine karşın,¹⁶⁶ 1990'ların başında çok sayıda Suriyeli, Devlet Başkanı Hafız Esad'ın en büyük oğlu Basil Esad'ın babasından yönetimi devralmaya hazırlandığı düşüncesindeydi. Başkanlık Muhafız Alayı'nda Kurmay Subay ve Başkanlık Güvenlik Teşkilatı'nın komutanı olan Basil Esad, aynı zamanda binbaşı rütbesiyle bir zırhlı tugayın komutanlığını da yapmaktaydı. Fakat Basil'in, 21 Ocak 1994'te 32 yaşındayken bir trafik kazasında ölmesiyle babasının yerini alması yönündeki beklentiler de son bulmuştur.¹⁶⁷

Suriye'de otuz yıl iktidar olan Hafız Esad'ın Haziran 2000'de ölümüyle beraber, bu görev için altı yıl hazırlanan diğer oğlu Beşar Esad,¹⁶⁸ Devlet Başkanlığına seçilmiştir. Beşar Esad, Basil Esad'ın 1994 yılında geçirdiği trafik kazası sonrasında hayatını kaybetmesi üzerine, öğrenim gördüğü İngiltere'den çağrılmış ve hızla devlet içinde yükseltilmiştir.¹⁶⁹

Beşar, Lübnan'la ilişkiler, İran ve Lübnan Hizbullah Örgütü arasındaki bağlar ve son olarak barış sürecine ilişkin konular da dâhil olmak üzere dış politika alanında sorumluluk ve yetki ile donatılmıştır.¹⁷⁰ Suriye yönetimi Hafız Esad'ın ölümü sonrasında ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmada gerçekten çok hızlı davranmıştır. Suriye devlet televizyonu Hafız Esad'ın ölüm haberini verdikten hemen sonra yayını keserek Meclis'te anayasanın 83.maddesinin değişikliğine ilişkin oylamayı vermiştir. Bu oylamayla, devlet başkanının yaşının en az otuz dört olması (O anki Beşar Esad'ın yaşı) şeklindeki anayasa değişikliği onaylanmıştır. Başkanlık için adaylığı meclis tarafından da kabul edilen Beşar Esad yapılan seçimler sonucunda oyların % 97,29'unu alarak Devlet Başkanlığına seçilmiştir.¹⁷¹

Beşar Esad iktidara geldiğinde Suriyeliler, Beşar'ın babasından farklı olduğuna ve yeni açılımlar getireceğine inanılmaktaydı. Bu bağlamda hem Suriyelilerin hem de dış politika uzmanlarının aklına ilk gelen soru Beşar'ın görevine başladıktan ne kadar sonra söz verdiği politik, sosyal ve ekonomik reformlara girişeceğiydi.

¹⁶⁴ Van Dam, 2000: 194.

¹⁶⁵ Van Dam, 2000: 195.

¹⁶⁶ Devlet Başkanı Hafız Esad, 13 Kasım 1992 yılında Time dergisiyle yaptığı bir röportajda, halefinin kim olacağı sorusunu çok resmi bir şekilde yanıtlamıştır: “Benim halefim yoktur. Halefimin kim olacağı devlet kurumları, Anayasa ve Parti Örgütü tarafından belirlenecektir. Öyle sanıyorum ki, bu kurumlar köklü kurumlardır; çünkü 20,22 yıllık deneyimleri vardır ve dolayısıyla bu sorunla başa çıkabilirler.” Akdemir, 2000: 233.

¹⁶⁷ Van Dam, 2000: 210-211.

¹⁶⁸ Beşar Esad 11 Eylül 1965'te dünyaya gelmiştir. 1991'de Şam'da Tıp Fakültesinden mezun olduktan sonra uzmanlığını yapmak üzere Londra'ya gitmiştir. Beşar, İngiltere'de hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, kamu idaresinin bütünlüğü, siyasal yozlaşmayla mücadele kültürü ve ekonominin asıl sektör olduğu inancı gibi Batılı değerlerle ilgilenmiştir.

¹⁶⁹ Oytun Orhan, (2000): “Suriye'de Yeni Dönem: Göz Doktoru İş Başında”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:8: s.45.

¹⁷⁰ Zisser, 2000: 118.

¹⁷¹ Orhan, 2000: 46.

Beşar, Suriye'yi 21.yüzyıla taşıyacak lider olarak görülmekteydi.¹⁷²

Türkiye ve Suriye arasında Ekim 1998 tarihinde imzalanan Adana Mutabakatı sonrası oluşan “arkadaşıl” ilişkiler Beşar Esad'ın iktidara gelmesinden etkilenmeyecek gibi görülmüştür. Nitekim Cumhurbaşkanlığına yeni gelen Ahmet Necdet Sezer'in 10 Temmuzdaki ilk yurtdışı gezisi Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (ECO) daveti için İran'a değil de Şam'a, Esad'ın cenazesine yapılmıştır.¹⁷³

Beşar Esad ve A.Necdet Sezer, amaçlarını iki ülke arasındaki ilişkileri daha da ileri taşımak olduğunu vurgulamışlardır. Türkiyeli uzmanlar, Beşar döneminde, açıkça Suriye ile olan ilişkilerde belirgin bir değişme beklemediklerini fakat “uzun vadede pozitif gelişmeler” olabileceği yorumunu yapmışlardır. Birçok makalede Şam ile daha iyi ilişkiler kurulması gerektiğinin altı çizilmiştir.¹⁷⁴

4.2002'DEN GÜNÜMÜZE YAŞANANLAR

Özellikle Mısır'ın arabuluculuğu ve diğer Arap ülkelerinin desteğiyle imzalanan Adana Mutabakatı sonrası Suriye, PKK'ya olan desteğini kesmiş ve PKK'nın elebaşı Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmiştir. Adana Mutabakatından sonra ilişkiler yumuşamaya başlamıştır.

1998 Adana Mutabakatı ve Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra yumuşamaya başlayan Türkiye-Suriye ilişkileri 2000 yılında Beşar Esad'ın, 2002 yılında da Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) iktidara gelmesiyle bir anda ivme kazanmıştır. ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesini gündeme getirmesi ve Irak'ı 2003'te işgali ile Türkiye-Suriye arasında yakınlaşma süreci başlamıştır.2000 yılında Suriye'de iktidarı devralan Beşar Esad, Türkiye ile olan ilişkilere önem vermeye başlamıştır. Türkiye ile ekonomik ve kültürel alanda birçok anlaşma imzalanmıştır.

ABD'nin Orta Doğu'daki emperyalist tutumu Suriye ve Türkiye'yi 2002'den sonra yakınlaştırmıştır. Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan ve bu bölgede bir Kürt Devleti'nin kurulmasını istemeyen Suriye ve Türkiye arasındaki ilişkiler son dönemlerde iyice gelişmektedir.2002 sonrası artan koordinasyon, 2003 Kasım ayında İstanbul'da HSBC Bankasının bombalanması olayına karışan 22 şüphelinin Suriye'de yakalanıp Türkiye'ye iadesiyle sonuçlanmıştır.¹⁷⁵

4.1.Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarı ve Parti'nin Ortadoğu Politikası

Türkiye'de RP'nin kapatılmasından sonra siyasetten uzaklaştırılan Necmettin Erbakan'ın yerine Milli Görüşü ve İslamcı çizgiyi birleştirecek isimler olarak Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan anılmaya başlanmıştır. RP'nin yerine kurulan Fazilet Partisi (FP) Birinci Kongresinde, “yenilikçi” kanadın temsilcisi olan Abdullah Gül genel başkanlık seçimlerinde “gelenekçi” kanadın temsilcisi Recai Kutan'a kaybetmiştir. Bu sürecin sonrasında “yenilikçiler” FP'den ayrılarak Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AKP) kurmuşlardır.

¹⁷² Eyal Zisser, (2006): “What Does The Future Hold For Syria”, *Middle East Review of International Affairs*, June, Vol:10, No:2: p.91.

¹⁷³ Olson, 2005: 23.

¹⁷⁴ Olson, 2005: 23.

¹⁷⁵ Anonymous, (2003): “Syria Extradites 22 Turks”, *New York Times*, (Late Edition (East Cost)), New York, N.Y., December 1: p.A12.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Anavatan Partisi'nin (ANAP) ilk yıllarını anımsatan bir yapıyla kurulmuştur. Bu yapının çekirdeğini her ne kadar Milli Görüşçüler oluştursa da, eski solculardan milliyetçilere, ANAP ve Doğru Yol Partisi (DYP) kökenli liberallerden Kürt kökenlilere kadar farklı gruplaşmalar parti içindeki varlıklarını sürdürmektedirler. Zamanla ideolojik farklılaşmaların yanı sıra, bir de Başbakan Erdoğan'ın 'belediye ve danışmanlar' ekibi olarak tanımlanan ayrı bir grup da parti politikalarına etki etmeye başlamıştır.

Her ne kadar değişik ideolojilerin hâkim olduğu bir parti görünümü verse de partiye hâkimiyet Milli Görüş kanadından gelenlerde olmuştur. Dine olan bağlılık partinin seçim propagandalarına da yansımıştır. Müslümanlığın temel yakınlaştırıcı etken olması nedeniyle parti, Müslüman ülkelerle ilişkilere de fazlasıyla önem vermiştir. Özellikle Ortadoğu'daki Müslüman ülkeler arasında partinin, birleştirici yönlendirici aktör olmak isteğinin olduğu söylenebilir.

Kitle partisi olma iddiasıyla kurulan AKP içindeki farklılaşmalar, ilk olarak ABD askerlerinin Türkiye'de konuşlandırılması ve Türk askerinin Irak'a gönderilmesine ilişkin tezkerenin TBMM'de görüşülmesi sırasında su yüzüne çıkmıştır. Partinin gövdesini oluşturan Milli Görüşçüler, bu oylamaya ağırlığını koyarak tezkerenin reddedilmesini sağlamışlardır. Böylece parti, Müslüman ülkelere karşı olan ılımlı tutumunu bir kez daha göstermiştir.

2004 yazında Başbakan Erdoğan'ın AB'den gelen bazı eleştiriler karşısında Türkiye'nin dış politikasına yeni bir boyut kazandırmaya çalıştığı iddia edilmiştir. Erdoğan, Türkiye'nin ille de bir AB üyeliğine mecbur olmadığını ve "başka seçeneklerinin" de olduğunu söylemiştir. Başbakanın bu sözleri, AKP'nin kendi gücüyle Orta Doğu'da hâkim güç olmayı deneyebileceği şeklinde anlaşılmıştır.¹⁷⁶

AKP Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, hem Müslüman bir ülke olması bakımından hem de Arap ülkeleri arasındaki belirleyici konumu bakımından Suriye ile olan ilişkilere de ayrı bir önem vermiştir. Özellikle AKP'nin Orta Doğu politikası çerçevesinde Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkileri yakınlaşma sürecine girmiştir. AKP, Milli Görüşçü yapısının dışında, kuruluş aşamasında Amerika'dan icazet alması nedeniyle de Türk kamuoyunda çok eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin içinde AKP'nin ABD tarafından iktidara getirildiği de iddia edilmiştir. Bu iddialarda AKP, ABD'nin Orta Doğu coğrafyasında Büyük Ortadoğu Projesini gerçekleştirmedeki "maşa"sı olarak gösterilmiştir. *Bir ABD Projesi Olarak AKP* kitabında gazeteci yazar Merdan Yanardağ bu partinin, ABD tarafından geliştirilen BOP ve "ılımlı İslam" siyasetinin bir ürünü olarak Washington'da tasarlanmış ve Ankara'da yürürlüğe konulmuş politik bir proje sonucu kurulduğunu savunmuştur.¹⁷⁷

4.2.Serbest Ticaret Anlaşması ve Ekonomik Yakınlaşma

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ilk Türkiye ziyaretini Ocak 2004'te yapmıştır. Bu ziyaret tüm bölgede olumlu karşılanmıştır. Beşar'ın bu ziyareti David W. Lesch'e göre Suriye'nin olası ABD müdahalesine karşı, komşularıyla iyi ilişkiler kurmak için yapılmıştır.¹⁷⁸ Beşar'ın ziyaretinin ardından iki ülke arasında hızla ekonomik ilişkiler de gelişmiştir.

¹⁷⁶ Thomas Gutschker, "Türkiye'nin Yakın Doğu Dış ve Güvenlik Politikası", <http://www.konrad.org.tr/Medya%20Mercek/10thomas.pdf> (18.05.2015).

¹⁷⁷ Merdan Yanardağ, (2007): *Bir ABD Projesi Olarak AKP*, Siyah Beyaz Kitap, İstanbul: s.16.

¹⁷⁸ David W. Lesch, (2005): *The New Lion of Damascus: Bashar al-Asad and Modern Syria*, Yale University Press, New Haven and London: p. 232.

Türkiye ile Suriye'nin en uzun sınırları birbirine olan sınırlardır ve iki ülkenin kuzeye ve güneye açılımları bu sınır üzerinden gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de, özellikle son 25 yıldır Konya, Kayseri, Adana, Kahramanmaraş ve Gaziantep gibi bazı doğu illerinde ihracat yönelimli ekonomik faaliyetlerin arttığı görülmektedir ve bu ekonomik açılım Halep ve Şam'a kadar genişletilebilir.¹⁷⁹ Bu yüzden ekonomik işbirliği iki ülke ilişkilerinin geliştirilebilmesi için ilk adımı oluşturmuştur.

2004 yılının ilk aylarında gelişen iki ilişkiler özellikle ekonomik alanda somut adımların atılmasına neden olmuştur. Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen'in Suriye ile Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalanması için yaptığı girişimler olumlu sonuçlanmış ve STA iki ülke arasında 22 Aralık 2004 günü Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın da katıldığı bir ziyarette hayata geçirilmiştir. İmza töreni ardından yapılan basın toplantısında "Kardeş Suriye halkını en kalbi selamlarımı iletirim" diyerek sözlerine başlayan Erdoğan, bu anlaşmayı Türkiye ve Suriye arasındaki ekonomik ve ticari birlikteliğin hukuki altyapısını oluşturan bir adım olarak nitelendirmiştir.¹⁸⁰ Ardından R.Tayyip Erdoğan, Beşar Esad tarafından kabul edilmiştir. B.Esad, Cumhurbaşkanlığı binasında gerçekleşen görüşmenin başında yaptığı konuşmada, Türkiye ile Suriye arasında devam ettirdikleri ikili ilişkileri artırmak istediklerini söylemiştir.¹⁸¹

R.Tayyip Erdoğan'ın 2004 sonundaki Suriye ziyareti ve STA'nın imzalanmasının üzerine ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Adam Ereli, Türkiye'nin, Suriye gibi komşularıyla bölgede ikili ilişkiler kurmada özgür olduğunu belirterek, "Türkiye'nin Suriye ile ne yaptığı, Türkiye ile Suriye arasındadır" demiştir. Ereli "Türkiye bölgede istediği ülkeyle ikili ilişkiler kurmada özgürdür. Biz bu konuda yorum yapacak konumda değiliz" diyerek ABD'nin bu konu hakkında herhangi bir itirazının olmadığını ifade etmiştir.¹⁸²

1998 krizinden altı yıl sonra Ekim 2004'te Suriye Hükümeti, Türkiye'nin Suriye üzerinden demiryolu ile Irak'a mal taşınmasına koyduğu kısıtlamayı kaldırmıştır. Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen, bu gelişmenin Türkiye'nin Irak'a yönelik ihracatını da olumlu etkileyeceğini söylemiştir.¹⁸³

2004 yılındaki bir başka önemli olay Türkiye'nin Suriye sınırındaki mayınlı bölgelerin temizlenme çalışmalarının başlatılmasıdır. Hem Başbakan R.Tayyip Erdoğan hem de Başbakanlık GAP İdaresi Başkanı Muammer Yaşar Özgül'ün açıklamalarına göre Suriye sınırındaki mayınlı bölgenin temizlenmesinden sonra burada organik tarım yapılması planlanmaktadır.¹⁸⁴

2000 yılından beri Türkiye dış ticaretinde ön plana çıkan "iki ülke arasında ticaret hacmi ne kadar büyük olursa siyasi gerginlik çıkma olasılığı o kadar azalır" tezi Suriye-Türkiye ekonomik ilişkilerinde hızlı bir iyileşmeye neden olmuştur. Bu gelişmeyi devam ettirecek bir STA'nın imzalanması Türkiye-Suriye ticaretinde yeni bir dönem başlatmıştır.

¹⁷⁹ Aras, 2003: 138-139.

¹⁸⁰ www.tasam.org/pencere.php?altid=40&islem=yazdir (01.04.2015).

¹⁸¹ Zaman, 22.12.2004.

¹⁸² Zaman, 28.12.2004.

¹⁸³ Zaman, 16.10.2004.

¹⁸⁴ Zaman 03.09.2004.

Türk özel sektörü, önce Suriye, sonra da Suriye üzerinden Arap Dünyası'na açılıp yeni yatırım ve genişleme olanakları bulmaya başlamıştır.¹⁸⁵ Ekonomik ilişkiler 2005 yılında da hızla devam etmiştir. Nisan 2005'te Gaziantep'te Suriyeli ve Türk işadamlarının arasında gıda ve tekstil sektörlerinde altı anlaşma imzalanmıştır.¹⁸⁶

4.3.ABD'nin Orta Doğu Politikası Çerçevesinde Türkiye-Suriye İlişkileri

11 Eylül sonrası Orta Doğu'ya olan ilgisini arttıran ABD, Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) ve 2003 Irak Savaşı ve sonrasında bölgede problemlerin ana kaynağı olmuştur. Bu çerçevede ABD'ye karşı Türkiye ve Suriye ilişkilerinde yakınlaşma görülmeye başlanmış ve iki ülke arasında işbirliği artmıştır.

ABD'nin Ortadoğu'da egemenlik kurmak isteği vardır. Bunun temel hedefleri aşağıda verilmiştir. ABD'nin Ortadoğu'daki hedefleri karşısında bölge ülkeleri ciddi şekilde etkilenmektedir.

4.3.1.ABD'nin Ortadoğu Politikasının Temel Hedefleri

Soğuk Savaş sonrası dönemde, demokratik çoğulculuk ve liberal ekonomi, ABD'nin, özellikle İslam dünyası ile Ortadoğu politikalarının temel kavramları haline gelse de aslında, ABD'nin Ortadoğu politikasını, uzun bir geçmişi olan stratejik, ekonomik ve siyasal çıkarları belirlemiştir.¹⁸⁷ Bu çıkarlar, petrolün düzenli bir şekilde sevkini sağlamak, bölgenin herhangi büyük bir devletin egemenliği altına girmesini önlemek, bölgedeki müttefik devletleri koruyarak, ekonomik çıkarları güvenceye almak ve İsrail'in güvenliğini sağlamaktır. Bu çıkarlar birbiriyle bütündür ve ABD'nin Ortadoğu politikasında, bir arada ele alınması gereken unsurlardır.

4.3.1.1.Ekonomik Çıkarları

ABD'nin bölgeye yönelik politikasının belirlenmesinde temel kaygının ekonomik çıkarların korunması olduğu düşünüldüğünde, ilginin ana noktasını petrolün meydana getirdiği ortaya çıkmaktadır. Çünkü petrole bağımlılıkları her geçen gün biraz daha artan ABD ve Batılı müttefikleri, petrol ihtiyaçlarının önemli bir kısmını dünya petrol rezervinin yaklaşık yüzde 70'inin bulunduğu bu bölgeden karşılamaktadır. Dolayısıyla Batılı ülkelerin petrol gereksinmesi arttığı ve petrole alternatif olabilecek yeni enerji kaynakları devreye sokulmadığı sürece bölgeye olan bağımlılığın devam edeceği beklenmektedir.¹⁸⁸

Petrol arzının azalması veya petrol sevkinin kesintiye uğraması dünya ekonomisini oldukça olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu durum ilk defa 1973 petrol ambargosuyla kendini göstermiş ve 1.7 dolar dolayında seyreden petrol fiyatları 11.6 dolara yükselmiştir.¹⁸⁹ Hemen arkasından gerek 1980 yılında başlayan İran-İrak Savaşı gerekse Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle ortaya çıkan Körfez Krizinde petrol fiyatları bir anda 40 dolara çıkmıştır.¹⁹⁰

¹⁸⁵ www.tasam.org/pencere.php?altid=40&islem=yazdir (04.04.2015).

¹⁸⁶ Anonymous, (2005): "Contacts Signed Between Syrian And Turkish Businessmen", *The Syria Report*, Paris, Second Quarter, Iss.27: p.49.

¹⁸⁷ Tayyar Arı, (1999): *2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi*, Alfa Yayınları, İstanbul: s.58.

¹⁸⁸ Arı, 1999: 58.

¹⁸⁹ Petrol fiyatlarının tarihsel analizi için Bkz. <http://www.enerji.gov.tr/petrolfiyatları.htm> (25.10.2007); http://www.ekodialog.com/istatistik/ham_pet.html (25.10.2007).

¹⁹⁰ Arı, 1999: 58.

1991'den bu yana meydana gelen krizlerden sonra ise günümüzde petrol fiyatları 90 dolar seviyesine yükselmiştir.¹⁹¹ Petrol, ABD'nin ve gelişmiş sanayi ülkelerinin bölgeye yönelik çıkarlarının ne kadar hayati olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca ABD ile Batılı müttefiklerinin Körfez ülkeleri ile ekonomik ilişkileri öyle boyutlara ulaşmıştır ki ufak bir değişiklik ekonomiler üzerinde karşılıklı olarak son derece olumsuz etkiler yapabilecek durumdadır.¹⁹²

4.3.1.2.Stratejik Çıkarları

Bölge, adı geçen ekonomik çıkarların korunması noktasından ABD ve Batılı müttefikleri için hayati derecede stratejik bir öneme de sahiptir. Dolayısıyla ABD, Batı'nın çıkarlarını tehdit eden bir gücün bölgeyi denetimine veya hegemonyası altına almasını kesinlikle istememektedir.¹⁹³ Bu önemi ABD'nin eski Başkanlarından biri olan Richard Nixon'un şu cümlelerinden de anlamaktayız:

“ABD'nin ve tüm özgür dünyanın Ortadoğu'daki çıkarları, bu bölgedeki barışın herhangi bir ülke tarafından ihlal edilmemesine bağlıdır. Herhangi bir gücün Ortadoğu'da egemen durumuna gelmek istemesi, bölgedeki uyumsuzluk ve gerginlikleri şiddetlendirecek, ABD ve özgür dünya ülkelerinin güvenliklerini olumsuz yönde etkileyecek ve tehlikeye sokacaktır. ABD, bu bölgede egemenlik kurmak istemediği gibi, başka ülkenin de burada egemen duruma gelmesine izin vermeyecektir.”¹⁹⁴

Soğuk Savaş sonrası dönemde Nixon'un bu sözünün ne kadar da geçerli olduğu günümüzde gözler önüne serilmiştir. Günümüzde, Nixon'un o zaman ifade etmekten kaçındığı ya da gözünden kaçırdığı tek olay, ABD'nin bölgeye yerleşip burada egemenlik kurma isteğidir. Yukarıda sözü edilen bu olay, yani olası bir hegemon gücün bölgede petrolü kontrol etmeye başlaması, ABD'nin bölgedeki müttefiklerinin de güvenliğini tehlikeye sokacaktır. Bu bakımdan ABD, özellikle 1945 sonrasında Sovyetler Birliği'nin bölgede kontrolünü veya geliştirmesine karşı duyarlı olmuştur. ABD'nin bölgenin güvenliğini sağlama ve bunu hiçbir şekilde şansa bırakmama yönündeki politikasının bu çerçevede bir süreklilik arz ettiği görülmektedir.¹⁹⁵ Bu yüzden Soğuk Savaşın hemen sonrasında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesine müdahalede bulunmuş, 11 Eylül terör saldırılarından sonra yine Irak'a girip Saddam Hüseyin'i devirmiş, İran'a nükleer gücünü geliştirmemesi yönünde baskılar kurmuş ve Suriye'ye terörü desteklememesi yönünde uyarılarda bulunarak, bölgedeki hegemonyasını göstermiştir.

¹⁹¹ Sabah, 26.10.2007.

¹⁹² Arı, 1999: 60.

¹⁹³ Arı, 1999: 62.

¹⁹⁴ Atun F., Doğanay Z., Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Yönünden İncelenmesi, Ankara, 1994, s.40.

¹⁹⁵ Arı, 1999: 62-63.

4.3.1.3.Siyasal Çıkarları

ABD, bölgeye yönelik olarak, İsrail'in güvenliğinin sağlanması ile bölgedeki geleneksel rejimlerin korunması ve bu devletlerle ilişkilerin geliştirilmesini uyumlaştırmaya yönelik bir politika izlemiştir.¹⁹⁶ Nora Bensahel ve Daniel L.Byman da, Arı ile aynı noktalara işaret ederken, bunlara ilaveten “terörü önleme” ve “insan haklarını ve demokrasiyi yayma” politikalarından bahsetmiştir.¹⁹⁷ Fakat ABD için, ılımlı Ortadoğu devletlerinin güvenliği ve bu nedenle bu devletlerle ilişkilerin geliştirilmesi her zaman ayrı bir önem taşımıştır.

Aralarında önemli kültürel ve siyasi bağlar bulunan İsrail ile ilişkileri, ABD'nin bölge devletleriyle ilişkilerini geliştirmesi bakımından önemli bir engel oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir. Bu doğrultuda ABD'nin İsrail ile ilişkileri, geçmişte olduğu gibi Filistin sorunun çözümünü bir anlamda zorlaştırırken, ılımlı Arap devletlerini de önemli ölçüde tedirgin etmektedir.¹⁹⁸

4.3.2.11 Eylül Terör Saldırıları Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası

Yeni yüzyılın başında Amerikan ulusal güvenlik anlayışının temelden sarsılmasına sebep olan terör saldırıları, Ortadoğu'dan kaynaklanmıştır. 11 Eylül 2001'de ABD'ye dünyanın en büyük terör saldırılarından birisi yapılmıştır. Terör saldırısının büyüklüğünün yanında, bu eylemde ilk defa yolcu uçakları füze gibi kullanılmış ve ABD de tarihinde ilk defa kendi evinde bir terör saldırısını yaşamıştır. İkiz Kuleler'in ve Pentagon duvarlarının çökmesini, antarks denen çok zararlı maddenin yayılması korkusu izlemiştir.¹⁹⁹ El-Kaide terör örgütünün ABD'ye karşı düzenlediği 11 Eylül terör saldırılarından sonra Amerikan ulusal güvenlik anlayışının sadece “barışçıl arabuluculuk” rolleri veya “insani müdahale misyonu” ile sınırlı kalmayacağı açıklık kazanmıştır.

Uluslararası teröre karşı “küresel bir güvenlik anlayışı” benimseyen ABD, yaşadığı bu travmanın ardından tüm kurumları ile hegemonyasını yeniden yapılandırma çalışmalarına başlamıştır. Bu kapsamda, on yıl boyunca dolaylı bağımlılık ilişkilerini temel alan esnek imparatorluk anlayışı, güç kullanımına dayalı, kapsamlı ve uzun vadeli bir meydan okumaya dönüşmüştür.²⁰⁰ Emekli Tuğgeneral Nejat Eslen'e göre, 11 Eylül ile birlikte inançlara, ön yargılara, korkuya, korkutmaya ve şiddete dayanan yeni bir süreç başlatılmıştır.²⁰¹ Hemen saldırılardan sonra, Başkan Bush, uluslararası terörizmin temel sebebi olarak, Ortadoğu'da demokratik rejimlerin olmayışını göstermiştir. Başkan Bush ve ekibine göre “Büyük Ortadoğu” bölgesindeki devletler, sosyoekonomik ve siyasi sıkıntılar yaşamaktaydı ve mevcut rejimlerde halkın taleplerini ve küreselleşme ile modernleşmenin gereklerini yerine getiremiyorlardı. Bölgedeki kötü siyasi, ekonomik ve sosyal koşullar, aşırılığ ve ABD karşıtlığını ortaya çıkarmaktaydı. Demokrasi ve özgürlük ise “Bush Doktrini” ile sağlanabilirdi.

¹⁹⁶ Arı, 1999: 64.

¹⁹⁷ Nora Bensahel and Daniel L. Byman (2003): *The Future Security Environment in the Middle East*, RAND, Santa Monica: p.2.

¹⁹⁸ Arı, 1999: 65.

¹⁹⁹ Türkaya Ataöv, (2004): *11 Eylül: Terörle Savaş mı Bahane mi*, KİTABEVİ, İstanbul: ss. 83-84.

²⁰⁰ Armağan Kuloğlu ve Fatma Elif Sarıkaya (2004): “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:48: s.26.

²⁰¹ Nejat Eslen, (2006): “Medeniyetler Çatışması Şiddetlenecek”, *Cumhuriyet Strateji*, Sayı:117: s.4.

Bush Doktrini aslında Neo-Conlar tarafından oluşturulan “Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi” ne dayanmaktaydı.²⁰² Tayyar Arı’ya göre 11 Eylül sonrasında Bush’un adıyla yeni Amerikan dış politikasının temel felsefesini oluşturan Bush Doktrini açıkça dünyayı tekrar Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi ikili bir ayrıma tabi tutmaktan ibarettir:

“Bush, 26 Eylül’de Kongre’deki mesajında tüm ülkelere bir seçim yapması gerektiğini ‘ya bizimle berabersiniz ya da bizim karşımızda teröristlerle’ ifadeleriyle net bir şekilde ortaya koymaktaydı. Yeni Amerikan politikasında artık ‘Sovyet Tehdidi’ retoriğinin yerini “terör tehdidi” retoriği almıştı. ²⁰³

ABD, bu saldırılar sonrasında, kendisinin ve müttefiklerinin enerji güvenliği için yoğun bir enerji güvenliği politikası ve terörizme karşı küresel bir savaş politikası izlemiştir.²⁰⁴ ABD’nin geleneksel Ortadoğu politikası aslında hiç değişmemiştir. Fakat artık bu politikalarını “terörizmle savaş” adı altında toplayarak yürütmektedir ve Amerika’nın bu politikalarının karşısında duranları George W.Bush, karşıt ülkeler olarak ilan etmiştir.²⁰⁵ Araştırmacı-yazar Şanlı Bahadır Koç;

“ABD’nin Ortadoğu politikalarında 11 Eylül sonrası yaşanan ve beklenen gelişmeler ile Soğuk Savaş’ın bitmesinden sonra yaşanan değişim karşılaştırılırsa, ilkinin ikincisinden daha derin olduğu söylenebilir”

diyerek, 11 Eylül sonrası ABD’nin Ortadoğu politikasında yeni açılımların olduğuna dikkat çekmiştir.²⁰⁶ Aslında, 11 Eylül ile birlikte artık ABD’nin aradığı düşman da bulunmuştur: “Radikal İslam” ve “teröristler”. ABD’nin kendine nasıl bir hararetle düşman aradığını ise Mümtaz’er Türköne şu şekilde anlatmıştır:

“1989’un, yani Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Soğuk Savaş’ın bitiminin hemen ertesini konu alan Hollywood yapımı bir komedi filmi vardı. Konusu, ABD’nin yeni bir düşman arayışı idi. “Kızıl Tehlike” sona erdikten sonra, Amerika’nın hegemonik sistemi çöküyor ve anlamını kaybediyor. Potansiyel düşmanların hepsine tek tek müracaat ediyorlar, ama hiçbirinden yüz bulamıyorlar. Sonunda Kanada, sinsi ve tehlikeli düşman ilan ediliyor. Başta Başkan’ın beyanları ve medyanın kampanyası ile Amerikan halkı, Kanada’nın ABD’yi işgal etmeye hazırlandığına inandırılıyor.” ²⁰⁷

²⁰² Gülten Kazgan, (2005): *Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: s.108.

²⁰³ Tayyar Arı, (2004): “Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler”, in İdris Bal (ed.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara: s.714.

²⁰⁴ Hasan Köni ve Sinan Oğan, (2002): “11 Eylül Yıldönümünde Rusya: ABD ile Balayından Şer Eksenine İle Flörte”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:30: s.10.

²⁰⁵ Köni-Oğan, 2002: 10.

²⁰⁶ Şanlı Bahadır Koç, (2002): “İyi, Kötü ve Çirkin: Amerika’nın Ortadoğu Politikaları”, Cilt:2, Sayı:21: s.6.

²⁰⁷ Mümtaz’er Türköne, (2002): “İslam-Batı Çatışması Ne Getirecek?”, Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Özel Sayı, Ankara, s.211.

11 Eylül saldırılarının hemen ardından ABD, Afganistan'daki Taliban yönetimini, El Kaide terör örgütüne güvenli bölgeler sağlamakla, Irak'taki Saddam yönetimini de uluslararası terör örgütleri ile doğrudan ilişki içerisinde bulunmakla ve kitle imha silahları edinmekle suçlanmıştır. Bu suçlamaların peşinden ise bu ülkeler ABD tarafından işgal edilmiştir.

4.4. Irak Savaşı

11 Eylül saldırılarının ardından Taliban rejimini ve Usame Bin Ladin'in lideri olduğu El-Kaide örgütünü kendisine hedef seçen Amerikan yönetimi, vakit kaybetmeden, bölge devletlerinin ve Rusya, Çin gibi büyük güçlerin desteğini alarak, bu ülkeye askeri operasyon düzenlemiştir. Operasyonun hemen ardından, George W. Bush yönetimindeki "şahinler", dönemin Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman ve dönemin Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1441 sayılı kararını ihlal ederek, kitle imha silahları üreten Irak'ın da bölge güvenliğini tehdit ettiğini iddia ederek, Saddam Hüseyin rejiminin de bir an önce yıkılması gerektiğini ifade etmeye başlamışlardır.²⁰⁸ George W. Bush, 28 Ocak 2003'te yaptığı 'Ulusa Sesleniş' konuşmasında, "bu ülkenin geleceği başkalarının kararlarına bağlı değildir" diyerek ABD'nin BM kararlarını dikkate almayacaklarının ipuçlarını vermiştir. Irak müdahalesi ise söz konusu politikanın tepe noktası olmuştur.²⁰⁹

Irak'a karşı girişilecek harekâtın meşruluk temellerinin oluşturulması amacıyla, BM Güvenlik Konseyi tarafından 8 Kasım 2002 tarihinde 1441 sayılı karar kabul edilmiştir. 1441 sayılı karar, ABD'nin zaferi olarak değerlendirilmiştir. Başkan Bush, Irak'ın denetçilerin görevlerini engellemeye çalışması halinde bunun en ağır sonuçlarına katlanacağı beyanatını verirken, Irak'a yönelik kuvvet kullanma niyetinden vazgeçmediğini vurgulamıştır. 1441 sayılı kararın gerekleri yerine getirilirken, ABD ve İngiltere uçaklarının Irak'ı bombalaması da ABD'nin niyetini göstermiştir. 8 Aralık 2002 tarihinde Irak'ın 1441 sayılı karar gereğince BM'ye sunduğu 11.807 sayfalık silah raporu daha incelenmeden ABD Başkanının, raporun doğru bilgiler içermemesi halinde BM kararlarının maddi ihlali ve askeri müdahaleye zemin hazırlayacağı tehdidi, ABD'nin saldırı için hukuki meşruiyet temellerini hazırlamakta olduğu görüşünü doğrulamıştır.

ABD Başkanı George Bush'un Irak'a verdiği sürenin dolmasından sonra başlayan ABD ve İngiliz saldırıları Bağdat ile Musul'un bombalanmasına yol açmıştır. Ardından ABD deniz piyadeleri ve İngiliz Kraliyet Donanması'na bağlı askeri birlikler Irak'ın güneyine girerek kara harekâtı başlatmışlardır. ABD'nin Irak'a girdiği ilk gün ise dünya kamuoyundan çok büyük bir tepki gelmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, saldırının BM'nin onayı olmadan gerçekleşmesinden büyük üzüntü duyduğunu belirtmiş ve şöyle devam etmiştir:

²⁰⁸ Ertan Efeğil, "1 Mart Günü, Neden TBMM Üyeleri, Hükümet Tezkeresi'ni Kabul Etmedi?" www.stradigma.com/index.php?sayfa=yazdir_makale&no=2 (10.12.2006).

²⁰⁹ Burcu Bostanoğlu (2004): "Amerika'da Tarihi Kim Yazacak?", *Panorama Dergisi*, Sayı:2.

“Fransa, operasyonların, hızlı ve olabildiğince az insanın ölümüyle sonuçlanmasını ve insanlık için bir felakete neden olmamasını ümit ediyor. (...)Fransa, haklı ve uzun ömürlü çözümler bulma yolunda dünyaya gereken baskıyı yapacaktır. Bu da ancak, Irak’a barış getirmekle yükümlü tek yasal çatı olan BM’de mümkündür.” 210

Dönemin Almanya Başbakanı Gerhard Schröder ise, “Savaş, her zaman politika için bir yenilgidir” demiştir. Başbakan, ülkesinin, sorunun barışçıl yollarla çözülememesinden büyük üzüntü duyduğunu belirtmiştir.²¹¹

Rusya’da ise Devlet Başkanı Vladimir Putin, saldırıyı “ciddi bir politik hata” olarak nitelendirerek, ABD’yi Irak saldırısını durdurmaya davet etmiştir. Çin’den de tepki büyük gelmiştir. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Kong Quan, saldırının, uluslararası topluluğun karşıtlığı göz ardı edilerek yapıldığını söylemiştir. Çin’in Irak sorununun barışçıl yollardan çözülebileceği yönündeki tutumunun devam ettiğini söyleyen Kong, hükümetinin barış yönündeki çabalarının devam edeceğini ifade etmiştir.²¹²

İran’da Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi, saldırıyı kınayarak, eylemin “yasadışı” olduğunu bildirmiştir. Harrazi, İran’ın savaşta hiç kimsenin yanında olmayacağını söylemiştir. İran, hava sahasını savaşçı güçlere kapatırken sınırlarını da kapatarak, mültecilere Irak sınırında hizmet vermeye başlamıştır.²¹³

Zbigniew Brzezinski ABD’nin Irak’ı işgali ve oluşan tepki sonucunda ABD’nin düştüğü durumu “Tarihte ilk kez Amerika, askeri gücünün en doruğunda ancak siyasi popülaritesinin en düşük noktasındadır” sözleriyle vurgulamıştır.²¹⁴

ABD işgalinin ardından Irak halkının ABD askerlerini çiçeklerle karşılaması, Washington yönetiminin siyasi, ekonomik ve ticari anlamda beklentilerini tatmin edecek bir hükümet kurulması, ABD şirketlerinin çıkarlarının güvence altına alınması, bütün dünyanın gözünde de ABD’nin Irak’a demokrasi, insan hakları ve liberal ekonomi getirmesi beklenmiştir. Ancak beklenen çıkmamıştır.

ABD ve İngiltere’nin 1441 sayılı kararın kendilerine müdahale imkânı vermemesine rağmen Irak’a müdahale edip Saddam rejimini devirmeleri, Irak içerisinde bir istikrara değil kargaşaya neden olmuştur. İç güvenliğin sağlanmasında büyük problemler yaşanmaktadır.

Bunun üzerine, Türkiye’nin de dâhil olduğu birçok devletten Irak’ta demokrasinin yerleştirilmesi amacıyla yardım istenmiştir. İlk başlarda BM karıştırılmadan bu gerçekleştirilmeye çalışılmışsa da, devletlerin uluslararası hukuk bakımından meşruiyetin olmadığı bir harekâta yanaşmamaları karşısında Güvenlik Konseyi karar almaya zorlanmıştır.²¹⁵

210 Cumhuriyet, 21.03.2003.

211 Cumhuriyet, 21.03.2003.

212 Cumhuriyet, 21.03.2003.

213 Cumhuriyet, 21.03.2003

214 Bostanoğlu, 2004: 11.

215 Enver Bozkurt, “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Irak ile İlgili Kararlarının Değerlendirilmesi” www.stradigma.com/index.php?sayfa=yazdir_makale&no=11 (21.04.2006).

Savaş sonrası Irak halkı, kuzeydeki Kürtler dışında, ABD askerlerini çiçeklerle karşılamadığı gibi ABD'ye karşı ciddi bir direniş oluşmuştur. ABD'nin Afgan kökenli Büyükelçisi Zalmay Khalilzad'ın bütün çabalarına karşı siyasi istikrar oluşturulamamıştır. İşgalin hemen ardından direnişçilere destek verdikleri gerekçesiyle Sünniler dışlanmıştır.

Baas yönetimi ile ilişkisi olduğu düşünülen ve aralarında doktorlar, öğretmenler, subaylar ve üst düzey bürokratların bulunduğu 750 bin kişi işsiz kalmıştır. Sünnilerin sistem dışı kalmasıyla Tahran yönetiminden büyük destek alan Şiilerin eli güçlenmiştir. Nükleer gerginlik nedeniyle ABD-İran çekişmesi, Irak'ta yankı bulmuştur. Siyasi açıdan istikrara ulaşamadığı gibi ülke bölünme aşamasına gelmiştir. ABD, büyük önem verdiği tek müttefiki olarak elinde kalan Kürtlerin eline önemli siyasi kozlar verip, Ortadoğu'daki dengeleri alt üst etmiştir. İnsan hakları ve demokrasinin yerine, Ebu Gureyb cezaevindeki skandal işkence görüntüleri ortaya çıkmıştır.²¹⁶

4.5. Irak Savaşı'nın Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkisi

Irak Savaşı'nın Orta Doğu'da yarattığı köklü değişimden en çok etkilenenlerin başında Suriye ve bölgede yaşayan Kürtler gelmiştir. Kürtler, Kuzey Irak'ta bağımsız devlet kurma yolunda tarihi bir fırsat yakalamıştır. Suriye ise "rejim değişikliği, bölünme, askeri müdahale gibi", senaryolarla karşı karşıya bırakılmıştır. Bu ortam Suriye'yi daha fazla Türkiye'ye itmiştir.

Türkiye'nin en büyük kaygısının Kuzey Irak olduğunu bilen Suriye, İran gibi bu konuda Türkiye'ye destek vermiş, Kuzey Irak'taki gelişmelerin kendisi için de kabul edilemez olduğunu sıkça ifade etmiştir.²¹⁷

Suriye, Irak Savaşı'nın hemen sonrasında ABD'nin askeri müdahale ve rejim değişikliği tehditleriyle karşı karşıya kalmıştır. ABD'nin Orta Doğu politikasının merkezine bölgedeki "otoriter-totaliter rejimlerin demokratikleştirilmesini içeren Büyük Orta Doğu Projesi'ni oturtması, Suriye'yi giderek daha fazla köşeye sıkıştırmıştır.²¹⁸ ABD'nin Irak'a girmesiyle, Kuzey Irak Suriye ve Türkiye için ciddi bir sorun haline dönüşmüştür. Bu yüzden iki ülkenin Kuzey Irak politikalarını incelemek yararlı olacaktır.

4.5.1.2003 Irak Savaşı Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve statükoyu alt üst etmesi sonrasında Türkiye'nin bölgeye olan ilgisinin birbiriyle ilintili şu genel kaygılardan kaynaklandığı söylenebilir:

1. Irak'ın toprak bütünlüğünü bozacak gelişmeler ve bu bağlamda ülke sınırları ve yeni idari yapılanması.²¹⁹

²¹⁶ Bahadır Selim Dilek, (2006): "BOP Irak'ta Çöküyor", *Cumhuriyet Strateji*, Sayı:123: s.13.

²¹⁷ Orhan, 2007b: 51.

²¹⁸ Orhan, 2007b: 52.

²¹⁹ Erol Kurubaş, (2003): "Türkiye-Suriye-İran Arasındaki İşbirliği Çabalarının Analizi ve Ortadoğu'daki Güç Dengelerine Etkisi", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 9, Sayı: 4: s.205.

2.Kuzey Irak'taki kamplarda yerleşmiş 5.000 dolaylarındaki PKK'lı teröristin varlığı ve etkinlik kazanması ihtimali.²²⁰

Bu ihtimal 2006'nın yaz aylarından başlayarak 2007'nin sonlarına doğru gerçekleşmiştir. PKK, Türkiye'ye bu dönemde ciddi zararlar vermiş ve vermektedir.

3.Kerkük'ün Kürt gruplara geçmesi ve Türkmenlere yönelik herhangi bir saldırının olması ve Türkmenlerin Irak'taki statülerinin zayıflatılması.²²¹

Türkiye'nin Kerkük konusundaki kaygıları aşikârdır. Kerkük'ün olası bir Kürt devletinin yaşayabilirliği için hayati olduğunu düşünen Türkiye, Kerkük'te ayrı bir statü oluşturulması gerektiği ve 2007 yılı sonunda yapılması planlanan referandumun da ertelenmesi gerektiği düşüncesindedir.²²²

4.5.2.2003 Irak Savaşı Sonrası Suriye'nin Kuzey Irak Politikası

Suriye'de genel algılama, Kürt devletinin bir "İsrail Projesi" olduğu yönündedir. Tarihi Yahudi-Kürt ilişkileri ve İsraili ajanların Kuzey Irak'ta yoğun olarak faaliyet gösterdiğine ilişkin haberler bu algılamayı pekiştirmektedir. İsrail'in Kuzey Irak'tan toprak satın alarak Suriye ve İran'a yönelik istihbarat faaliyetleri yürüttüğü ve Kürtlerin de işbirliği yaptığı haberleri Suriye'nin Kuzey Irak ve Kürtlere bakışında önemli rol oynamaktadır.²²³

Suriye'nin Kuzey Irak politikasını ve Kürt gruplarla ilişkilerini büyük ölçüde Orta Doğu ve Irak'a ilişkin genel vizyonu belirlemektedir. Suriye'nin tehdit algılamasının merkezinde Türkiye'den farklı olarak Kuzey Irak'ın bizzat kendisi yatmamaktadır. Toprak bütünlüğü bir tehdit unsuru olmakla beraber temel sorun, Amerika'nın Irak'taki askeri varlığıdır. Bunu, kendi rejimine yönelik yaşamsal bir tehdit olarak görmektedir. Kuzey Irak politikasını ve Kürtlerle ilişkisini de bu yaşamsal tehdit bağlamında oluşturmaktadır.²²⁴

Suriye, savaş sonrası Irak politikasını ABD'nin başarısızlığı üzerine kurgulamış, bölgesel stratejilerin merkezine "işgal girişimlerine karşı direnişi" oturtmuştur. Suriye'nin Irak'a ilişkin temel hedefleri; ABD'nin askeri olarak tam bir başarısızlığa uğraması, askerlerini geri çekmesi ve Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması olarak sıralanabilir.²²⁵

Kürtlerin ABD ile kurmuş oldukları yakın ilişki, Suriye'nin Kürtlerle arasına mesafe koymaktadır. Bu kızgınlık ABD'nin Irak'tan çekilmesinden sonra Suriye'nin "intikam" almasına neden olabilecek boyutlara ulaşmış durumdadır. Sorunun temelinde, Kürtlerin bağımsızlık yolunda ilerlemelerinden çok ABD ile kurdukları yakın ilişki yatmaktadır.²²⁶

Suriye yönetimi Kuzey Irak'taki gelişmelerden rahatsızdır. Iraklı Kürtlerin özerklik elde etmeleri, Arapça'nın yanında Kürtçe'nin de resmi dil olarak kabul edilmesi ve Cumhurbaşkanı'nın Kürt olması, Suriye Kürtlerini etkilemiş ve cesaretlendirmiştir. Bunun yanında Iraklı Kürtlerin Suriye Kürtleri üzerinde oynamaya başlaması süreci hızlandırmıştır.

²²⁰ Orhan, 2007b: 52.

²²¹ Kurubaş, 2003: 205.

²²² Orhan, 2007b: 59.

²²³ Orhan, 2007b: 58.

²²⁴ Orhan, 2007b: 52-53.

²²⁵ Orhan, 2007b: 53.

²²⁶ Orhan, 2007b: 54.

Örneğin 2004 yılındaki Kamışlı olaylarında, Suriye Kürtlerine yakınlığıyla bilinen KYB'nin parmağı olduğu yönünde birçok iddia, hem Batı hem de Arap basınında yer almıştır. ABD'de düzenlenen Suriye Kürtleri konferansına Talabani'nin oğlunun katılması da, Kuzey Iraklı Kürtlerin konuya artık daha farklı yaklaşıtlarının göstergesidir.²²⁷

4.6.Büyük Ortadoğu Projesi

Ortadoğu, en geniş anlamda batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak doğuda Umman Körfezi'ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman'ı içine alan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini kapsayan, ayrıca İran, Afganistan ve Pakistan'ın da dahil edildiği, güneyde ise Suudi Arabistan'dan Yemen'e uzanan Arap yarımadasını çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'in yer aldığı bir coğrafya olarak tanımlanabilir.²²⁸

Ortadoğu terimi ilk kez 1902'de Alfred Mahan tarafından kullanılmış; 1990 sonrasında ise bu kavram üç unsur ifade etmek için kullanılmıştır: ²²⁹

- i) Sadece İsrail-Filistin toprakları,
- ii) Arap yarımadasını, Türkiye ve İran'ı da içine alan tanım,
- iii) Büyük Ortadoğu; Fas'tan Endonezya'ya kadar bütün coğrafya.

ABD'nin "Büyük Ortadoğu Projesi" de aslında üçüncü unsurda belirtilen geniş coğrafyayı kapsamaktadır.²³⁰ ABD'nin yakın dönemde gündeme taşımış olduğu BOP bu ülkeye göre küresel yeniden yapılanmanın ilk ve en önemli aşamasını oluşturmaktadır. BOP, siyasi, güvenlik, ekonomik, ticari ve enerji başlıkları altında hazırlanan programları içermektedir.²³¹

BOP aslında Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz, Dick Cheney, Richard Perle ve William Kristol gibi Neo-Con'ların önde gelen teorisyenleri tarafından 1997'de oluşturulan Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin bir alt unsuru olarak ortaya çıkmıştır.²³² Neo-Con'ların 1997 yılında teorisini ortaya koyduğu BOP'un pratik uygulaması İkinci Dünya Savaşı'na kadar uzanmaktadır. 1945 sonrasında ABD izlediği yalnızcılık politikasından ayrılmıştır. Yeni dönemde, savaştan ağır yaralarla çıkan İngiltere'den ve Fransa'dan boşalan güç dengesini ABD sağlamıştır. 1945 yılında, ABD Başkanı Franklin D.Roosevelt ve Suudi Arabistan Kralı arasında imzalanan anlaşma Amerikan şirketlerinin Suudi petrolü üzerindeki denetiminin ilk aşaması olmuş, akabinde ABD, Eisenhower Doktrini ile Ortadoğu'ya ağırlığını koymuş ve bölgede sadece ekonomik değil askeri olarak da egemenlik kurmuştur.²³³

Soğuk Savaş'ın ardından dengelerin değişmesiyle, ABD'nin enerji ve su kaynaklarına bakışı da farklılaşmıştır. Bu bağlamda, Neo-Con teorisyenler "kendileri için yeni bir dünya" kurma adına "küreselleşme" kavramını ön plana çıkarmıştır. Küreselleşmenin Ortadoğu'ya empoze edilmesini sağlamak için de Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) gündeme getirilmiştir.

²²⁷ Orhan, 2007b: 54.

²²⁸ Arı, 2005: 25

²²⁹ Serkan Çelik ve Anıl Gürtuna, (2005): *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye'ye Etkileri*, Global Strateji Enstitüsü Yayınları, Ankara: s.17.

²³⁰ Arı, 2005: 25

²³¹ www.turksae.com/face/index.php?text_id=30 (20.05.2015).

²³² Bahadır Selim Dilek, (2006): "BOP Irak'ta Çöküyor", Cumhuriyet Strateji, Sayı:123: s.12.

²³³ Arı, 2005: 269.

BOP, Kuzey Afrika'nın en batıdaki ucundan Asya Pasifik bölgesine kadar uzanan oldukça büyük coğrafyayı kapsamaktadır. ABD'nin proje kapsamına aldığı ülkeler, küresel güç merkezlerini çevreleyen ülkelerdir.²³⁴ BOP'un sınırları ABD Başkanı Bush'un Ulusal güvenlik danışmanı ve şimdiki Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın 7 Ağustos 2003 tarihinde The Washington Post Gazetesine yaptığı açıklamada "BOP ile 22 ülkenin hedef alındığını" söylemesiyle çizilmiştir. İlk defa Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde Madrid'de Simon Peres tarafından dile getirilen bu proje, SSCB'nin yıkılmasıyla bölgede oluşan boşluğun başka güçler tarafından doldurulması veya radikal İslamcı grupların ön plana çıkması endişesiyle Neo-Conlar tarafından da benimsenmiş ve Pentagon'a bağlı "Stratejik Etütler Milli Enstitüsü" tarafından 1995 yılında tüm yönleriyle ele alınmıştır.²³⁵

1995 sonrasında askıya alınan proje, Başkan Bush tarafından 26 Şubat 2003'de "American Enterprise Institute"de Irak'a müdahale gerekçeleri esnasında, Saddam rejimi yıkılarak bu ülkenin de çağdaş demokratik değerleri kazanmaları ve Bağdat'ta kurulması olası demokratik rejimin bölge ülkeleri için "domino" etkisi yapacağı vizyonuyla gündeme gelmiştir. Savaştan sonra 6 Kasım 2003'de, bu kez "National Endowment for Democracy" kuruluşunda yaptığı konuşmada Başkan Bush, artık Müslüman dünyasının demokrasi ile tanışma vaktinin geldiğini" öne sürerek, bundan böyle terörü besleyen siyasi, ekonomik ve kültürel sorunların da üzerine gidilmesi ve İslam coğrafyasında kurumsal bir yapılanmanın gerektiğini dile getirmiştir. Böylece, küresel terörle savaş stratejisi, İslam dünyasına demokrasi, insan hakları ve ekonomik refah getirilmesi misyonuyla birleştirilmiştir. Başkan Bush, 8 Ocak 2004'de Kongre'de yapmış olduğu konuşmada, sınırları "Fas'tan Çin'e kadar uzanan büyük Ortadoğu coğrafyasında zulüm ve umutsuzluk egemen olduğu sürece" ABD ve müttefiklerini tehdit eden hareketlerin ortaya çıkacağını belirterek, terörü besleyen zeminin değiştirilmesi gerektiğini vurgulamış ve akabinde 20 Ocak 2004 tarihinde yaptığı Birliğin Durumu konuşmasıyla bu Proje'nin uygulanması için düğmeye basılmıştır. ABD'nin, G8'ler için "Çalışma Belgesi" başlığıyla 13 Şubat 2004 tarihli El Hayat Gazetesi'nde²³⁶ dünya kamuoyunun ilgisine sunduğu Büyük Ortadoğu Projesi'nin uygulanma modeli ve hedefleri, Haziran 2004 G-8'ler toplantısı ve NATO'nun İstanbul Zirvesi'nde resmen açıklanmıştır.²³⁷

4.6.1.BOP'a Getirilen Eleştiriler

İçeriği tam olarak ele alınmadan, neredeyse salt ABD menşeli olması nedeniyle tepki çeken bir proje ya da daha doğrusu girişimle ön plana çıkan BOP, birçok yazar tarafından öncelikle yeni olmamakla eleştirilmektedir. BOP dünyanın büyük kısmı tarafından ABD'nin emperyalist projesinin yeni bir adımı olarak algılanmıştır. Müttefikleri arasında inanırlılığını ve güvenilirliğini kaybeden ABD'nin bu yaklaşımı, doğal olarak olumsuz tepkiler almıştır. ABD'nin müttefikleri de dâhil birçok Ortadoğu ülkesindeki halkın yaklaşık 2/3'ü, ülkelerinin ABD işgaline uğrayacağına inanması olumsuz tepkiler için son derece açıklayıcı olmuştur. Wallerstein'in tabiriyle ABD, 200 yılda kazandığı inandırıcılığını 1960'larda altın rezervini tükettiğinden daha hızlı kaybetmektedir.²³⁸

²³⁴ Osman Metin Öztürk, (2005): "ABD, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye", *Yorum*, Ankara, Sayı.03: s.6.

²³⁵ Fevzi Uslubaş, (2005): *İmparatorlukların Bataklığı*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul: s.221.

²³⁶ Londra Merkezli, ABD ve İngiltere'den yakından takip edilen gazete.

²³⁷ Uslubaş, 2005: 221-222.

²³⁸ Serhat Erkmén, (2004): "ABD, Büyük Ortadoğu ve Türkiye", *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:5, Sayı:52: s.17.

“Irak, ABD için ikinci Vietnam oluyor” yorumları son bir yıldan bu yana artık daha sık duyulmaya başlanmıştır. Vietnam-Irak benzerliğini dile getiren yorumlara ısrarla karşı çıkan ABD Başkanı George Bush bile New York Times gazetesi yazarı Thomas Friedman’ın “Irak’taki durumla Vietnam savaşı sırasında komünist Kuzey Vietnam ordusunun düzenlediği *Tet Taarruzu* arasında benzerlik bulunduğu”nu dile getirdiği makalesine ilişkin olarak “haklı olabilir” diyerek Irak’ta son dönemdeki artan şiddete bağlı olarak iki savaş arasındaki paralelliği ilk defa kabul etmiştir.²³⁹

BOP, Amerika’nın önemli stratejistlerinden birisi olan Zbigniew Brzezinski tarafından da eleştirilmiştir. Brzezinski, demokrasinin ancak ve ancak bir siyasi itibar ortamında gelişebileceğini vurgulamıştır. Bu anlayışa göre İsrail’in kontrolünde yaşayan ve aşağılanan Filistinliler demokrasinin erdemlerini kolayca bulamayacaklardır. Aynı durum Amerika’nın işgali altındaki Irak için de geçerli olacaktır.

Diğer bir eleştiri de BOP çerçevesinde yapılanların hukuki bir geçerliliğe sahip olmamasından kaynaklanmıştır. Buna göre Amerikan yönetimi, 1991 yılındaki askeri operasyon için gördüğü desteği, 2003 askeri harekâtı için görememiştir. Her ne kadar aralarındaki stratejik ortaklıktan ötürü İngiltere’nin tam desteğini alsa da, askeri harekâtın uluslararası meşruiyeti edinilememiştir. Amerikan yönetimi, Irak’ın elinde 1441 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararına aykırı bir şekilde bölge güvenliğini tehdit edecek sayıda kitle imha silahı bulunduğunu iddia etmişse de, BM gözlemcileri, bu iddiaları doğrulayacak bir bulguya ulaşamamıştır. Birleşmiş Milletler gözlemcilerinin hazırladığı raporlar da, Amerika-İngiltere ittifakının iddialarını desteklememiştir. Hatta Amerika delil olarak bazı uydu fotoğraflarını göstermişse de, yine de Irak’ın elinde kitle imha silahı olduğunu kimseye ispat edememiştir.²⁴⁰ İran, bölgesel çıkarları nedeni ile Saddam rejiminin sona ermesini onaylamakla birlikte, ABD’yle arasındaki “düşmanlık” nedeniyle “Irak’a Özgürlük Operasyonu”na tam bir destek vermemiştir. İran, Irak’a müdahale sürecinde izleyeceği politikanın “aktif tarafsızlık” olduğunu belirtmiştir. İran Dışişleri Bakanlığı, müdahale öncesinde ve müdahale boyunca İran’ın bu tutumunu “tarafsız, ancak kayıtsız değil” şeklinde özetlemiştir. Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesi İran için memnuniyet verici olmasına rağmen İran, bir “Amerikan Savaşı”nı onaylıyor görünmeme endişesi içinde kalmıştır. Washington’un savaş sebeplerine, askeri yöntemlerine, savaş sonrası Irak ve bölgesel düzen planları karşısında İran’ın şüpheci bakışı Amerika’nın Irak’a yerleşmesiyle daha da derinleşmiştir. Bu kaygılar, İran’ın ne müdahalenin içinde yer alan ne de tamamen dışında kalan politikasında belirleyici olmuştur.²⁴¹

4.6.2.BOP’ta Geline Son Nokta

Irak’ta siyasi yapı, etnik gruplar ve mezhepler üzerine kuruludur. Yönetimdekiler Irak devletine hizmet etmekten çok, bağlı oldukları gruplara hizmet etmektedirler. Nüfusun % 60’ını oluşturan Şiiler, ilk kez ele geçirdikleri iktidarı korumak ve sağlamlaştırmak istemişlerdir. Sünniler ise iktidarı kaybetmenin üzüntüsü ile bir yandan işgal kuvvetlerine, bir yandan Şiilere saldırılar düzenlemişlerdir.

²³⁹ Dilek, 2006: 12.

²⁴⁰ Ertan Efeğil, “1 Mart Günü, Neden TBMM Üyeleri, Hükümet Tezkeresi’ni Kabul Etmedi?” www.stradigma.com/index.php?sayfa=yazdir_makale&no=2 (23.05.2006).

²⁴¹ Pınar Arıkan, (2006): “ABD’nin Irak’a Müdahalesi ve İran’ın Tutumu”, in Mehmet Şahin, Mesut Taştekin (eds.) *II. Körfez Savaşı*, Platin Yayıncılık, Ankara: s.167.

Kendi aralarında bölünen Şiiler ise hem birbirleri ile hem de Sünnilerle savaş haline girmişlerdir. Kuzeyde ise, birleşen iki Kürt grup, bölgedeki hegemon emperyal güçlerle işbirliği yaparak adım adım bağımsızlığına kavuşacaklarına inanmışlar ve planlarını buna göre yapmışlardır.²⁴² Irak ekonomisi de çok kötü bir duruma girmiştir. 1970'lerde polis devleti ekonomisi, 1980'lerde savaş ekonomisi, 1990'larda ambargo ekonomisi yaşayan ülkede işsizlik oranı % 20 ile % 60 arasında tahmin edilmektedir. GSMH'nin % 70'ini, devlet gelirlerinin % 95'ini oluşturan petrol ihracatı, savaştan önce günde 2.5 milyon varil iken, şimdi günde 1.5 milyon varile düşmüştür. Petrol üretimini artırmak için güvenlik, yatırım ve ehliyetli personel eksikliği bulunmaktadır ve üstüne bir de günde 500 bin varil petrol çalındığı tahmin edilmektedir. Bu sorunlar bir yana; elektrik, su, temizlik, sağlık, eğitim gibi temel hizmetler dahi verilememektedir. Çünkü bu hizmetleri verecek kurumların başındakiler, sadece kendi gruplarına hizmet etmektedirler, güvenlik bulunmamaktadır. Ayrıca hizmetleri sağlayacak eğitilmiş personel eksikliği de hissedilmektedir. Doktorların ise büyük bir kısmı ülkeyi terk etmiştir. Ayrıca yolsuzluk da alıp başını gitmiştir.²⁴³

Irak'ta yaşanan olaylar, 2006 yılının sonuna doğru daha da sıkıntılı bir hal almıştır. İşte bu noktada, ABD'deki "iç denetim mekanizmaları" harekete geçmiştir. ABD Başkanı George Bush, Kongre seçimlerinde Demokratlara karşı kaybetmiş, hemen arkasında ortaya çıkan yenilgiyi gerekçe gösterip Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'i görevinden almış ve yerine eski CIA başkanlarından Robert Gates'i atamıştır. Böylece, ABD'nin Irak politikasında revizyona gidileceğinin ilk işareti ortaya çıkmıştır. İkincisi belki de birincisinden çok daha fazla umut doğuran işaret ise hazırlayanları arasında Gates'in de bulunduğu Irak Çalışma Grubu'nun (IÇG), kamuoyunda Hamilton-Baker raporu olarak bilinen öneriler dizisinin yayınlanması olmuştur.²⁴⁴

Bu raporun ardından da yeni yılda, 11 Ocak 2007'de Yeni Irak Stratejisi (YIS) açıklanmıştır. Bu stratejide, 2006 IÇG raporu yönünde bir strateji oluşturulmamış gözükmektedir. YIS, 20.000 ek ABD askeri göndermek amaçlı bir stratejik girişimi karşılamaktadır. Ayrıca bu yeni stratejide İran ve Suriye, diplomatik çözümün dışında bırakılmıştır. YIS, ise ağırlıklı olarak Steven Hadley²⁴⁵ - Jack Keane ve Robert Kagan²⁴⁶ tarafından oluşturulmuştur. YIS, 6 temel öğeye dayanmaktadır:²⁴⁷ İlk olarak Irak'taki sürece Iraklıların önderlik etmesi belirtilmiştir. İkinci olarak Iraklıların Irak halkını korumasına ABD'nin yardımcı olması planlanmıştır. Üçüncü olarak aşırı akımlara mensup gruplar izole edilmelidir. Siyasi süreç için yeni bir alan yaratılması dördüncü öğe olarak YIS'ta yer almıştır. Beşinci olarak siyasi ve ekonomik çabalar çeşitlendirilmelidir. YIS'taki son öğede Irak stratejisinin bölgesel bir yaklaşıma yerleştirilmesi öngörülmüştür.

Yukarıdaki maddelere bakarak, YIS 4 başlıkta açıklanabilir: Güvenlik-politik ekonomik ve bölgesel²⁴⁸

²⁴² Cihangir Dumanlı, (2006b): "ABD Irak'ta Seyirci", Cumhuriyet Strateji, Sayı:130: s.22.

²⁴³ Dumanlı, 2006b: 22.

²⁴⁴ Bahadır Selim Dilek, (2007):

²⁴⁵ Ulusal Güvenlik Danışmanı**

²⁴⁶ American Enterprise Institute'dan iki uzman. Bu think-tank kuruluşu Neo-con'lar tarafından desteklenmektedir.

²⁴⁷ Serhat Erkmen, (2007): "ABD'nin Yeni Irak Stratejisi ve Başarı Şansı", Stratejik Analiz Dergisi, Sayı:82: ss.16-17.

²⁴⁸ Erkmen, 2007: 16-17.

Güvenlik: Irak'a ek asker gönderilmesi.

Politik: Ulusal uzlaşma çabalarını hızlandırmak - Tüm aşırılıkçı grupları temizlemek için ABD ve Irak ordusuna yetki vermek ve ılımlı partileri içeren yeni bir hükümet kurulması. Bunun için de Muktada Sadr'ın yok edilmesi gerekmektedir. Şii- Sünni-Kürt koalisyonlu yeni hükümet kurulması sağlanmalıdır.

Ekonomik: Hidrokarbon yasasının çıkartılması – Hizmetlerin tüm bölgelere eşit bir biçimde dağıtılması – Yeşil Bölge²⁴⁹ dışında da ABD'li sivillere yer verilmesi

Bölgesel: Arap devletleri ile daha etkin ilişkilerin kurulması – Komşu yardımları için bölgesel bir forum oluşturulması – PKK ile mücadelenin arttırılması – Irak'taki İran ve Suriye varlığına karşı konulması – BM'nin Irak bağlamında aktif hale getirilmesi

Kitle imha silahlarının bulunması ve Saddam rejiminin cezalandırılmasından ziyade, Ortadoğu bölgesine hâkimiyet, bölgenin enerji kaynaklarının kontrolü ile İsrail'in güvenliği mülahazasıyla yapılan Irak müdahalesiyle Arap Ligi Genel Sekreteri A.Musa'nın deyimiyle "Cehennem Kapıları" açılmış ancak, yeniden kapatılması için yeterli bir formül henüz bulunamamıştır.²⁵⁰

Amerika'nın eski Dışişleri Bakanı Henry Kissinger bir makalesinde²⁵¹ Amerikan ordusunun Irak'tan ani çekilmesinin Ortadoğu boyutunda bir Sünni-Şii kavgasına neden olacağını ve bölgeyi ateş içinde bırakacağını ifade etmiştir. Kissinger'e göre Irak'ta çözüm için iki boyutlu bir diplomasi uygulanmalıdır. Birinci boyutta Irak'a komşu ülkeler toplanmalı ve onlara barışçı bölgesel düzene katılma hakkı verilmelidir. Bu grupta, Türkiye, Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan olmalıdır. Onların görevi danışmanlık yapmak ve dış baskılara karşı birleşik bir cephe oluşturmaktır. Karşılıklı pazarlıklar Suriye ve İran'la devam ettirilmelidir. Onlara da barışa katkıda bulunma hakkı verilmelidir. Bu toplantılar sonunda bütün taraflar uluslararası bir konferansa gitmelidirler. Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri Pakistan, Hindistan ve Endonezya istikrar için sistemde yerini almalıdır. Barışın dışındaki seçimler ağır fiyat ödemelerine neden olmalıdır. İsrail'i çevreleyen ılımlı Arap ülkeleri de kendi aralarında bir uzlaşmaya gitmelidir. BM tek başına askeri sonuçları ve siyasal yapıyı taşıyamaz. Irak uluslararası toplum tarafından kalkındırılmalıdır. Bu makaleden sonra 10 Mart 2007'de böyle bir konferans toplanmasına karar verilmiştir.²⁵²

4.7.2004 Sonrası İsrail-Türkiye İlişkilerinin Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkisi

Türkiye, İsrail ve Amerikan Yahudi topluluğuyla ilişkisini 1990'lardaki gibi 2004'lere kadar da güçlü bir şekilde ara sıra dalgalanmalara rağmen sürdürmüştür. İki ülke arasındaki ilk kriz Başbakan Erdoğan'ın Hamas'ın lideri Şeyh Yasin'in 21 Aralık 2004'de İsrail tarafından suikastla öldürülmesinden dolayı yaptığı açıklamada olayı bir terör hareketi olarak tanımladığı zaman ortaya çıkmıştır. Erdoğan İsrail'i şiddetle kınayarak Mayıs ayında Gazze Şeridi'nde ve Rafah'da 200 adet Filistinlinin evinin İsrail tarafından yıkılmasını bir 'devlet terörü' olarak tanımlamıştır.²⁵³

²⁴⁹ Bağdat'ta ABD elçiliğinin ve diğer kurumlarının bulunduğu bölgeye verilen ad.

²⁵⁰ Uslubaş, 2005: 196.

²⁵¹ Makalenin tam metnine ulaşmak için Henry Kissinger, "About Irak", 19.01.2007 http://contreinfo.info/article.php3?id_article=420. (23.11.2007).

²⁵² Hasan Köni, (2007): *Amerika'nın Uluslararası Politikası*, Ekim Yayınları, İstanbul: ss.120-121.

²⁵³ Olson, 2005: XI.

Bu tepkiler sonrası Arap ülkelerinin desteğini alan Recep Tayyip Erdoğan, Suriye ile bir adım daha yaklaşmıştır. İsrail'e karşı sert çıkışların, Recep Tayyip Erdoğan ve partisinin uzun vadede Arap ülkelere liderlik etme isteğinin bir göstergesi olduğu söylenebilir.

İsrail ile Türkiye ilişkileri 2006'nın başında en ciddi bunalımını geçirmiştir. İsrail'in var olma hakkını tanımayan ve İsrail ile önceden yapılan anlaşmaları kabul etmeyen Hamas,²⁵⁴ Şubat 2006'da Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Hamas lideri Halid Meşal'in Türkiye'ye gelişi, hem İsrail'de, hem de dünyada tepkilere neden olmuştur. 16 Şubat sabahı bir Filistin heyetinin Ankara'ya geldiği, heyette İsrail tarafından aranan, terörist olarak görülen, örgütün Şam'daki siyasi lideri Halid Meşal'in de bulunduğu haberi Türkiye'de ve dünyada büyük şaşkınlığa yol açmıştır. Türk Dışişleri, başta "Davet yok. Başka kanallarla gelmiş olabilirler" açıklaması yapmıştır. Bakanlık daha sonra ziyaretin Hamas'ın talebi üzerine yapıldığını resmen duyurup, "Görüşmelerde Filistin seçimlerinden sonra ortaya çıkan durum ışığında uluslararası toplumun beklentileri, en açık şekilde iletilecektir" bilgisini vermiştir. Bakanlık, ziyaretin Türkiye'nin Orta Doğu barış sürecine dair saydam ve ilkeli politikası çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Dışişleri'nin ziyareti Türkiye'nin Şam Büyükelçiliği'ne yapılan vize başvurusuyla öğrendiği belirtilmiştir.

Heyette Meşal'in yanı sıra siyasi bürodan Halid Ari Abdulgadir, İmad Galad, Nanuk Alami, Sami Naf Hatir, Muhammed Ahmed Abid Al ve Mustafa Ahmed yer almıştır.²⁵⁵ Planlamalar sırasında öngörülse de Başbakan R. Tayyip Erdoğan, Hamas heyetini kabul etmemiştir. Heyet AKP Genel Merkezi'nde Siyasi ve Hukuk İşlerinden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat ile görüşmüş, heyette dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de yer almıştır. Başbakanlığa göre Gül toplantıya partideki görevine istinaden katılmıştır. Buna istinaden ziyaret bir anlamda resmileşmemiştir. Ziyaret gerçekleşmeden önce Ankara, İsrail ve ABD'ye bilgi vermiştir. Ancak İsrail yine de tepki göstermiştir. İsrail Dışişleri Bakanı Tzippi Livni, Abdullah Gül'e "Hamas terör örgütüdür, ziyareti ülkem adına protesto ediyorum" mesajı göndermiştir. Gül, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Ross Wilson'ı da aramış, ziyarete ilişkin bilgi vermiştir. ABD'li diplomatlar, Türkiye gibi bir müttefik ülkenin hassas bir konuda kendileriyle diyaloga girmemesinden rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir.

Washington, Meşal'in ziyaretinin Hamas'ın çıkarlarına hizmet ettiğini ifade etmiştir. Bu bakışa göre ziyaret, Hamas'ta "Uluslararası topluluğun beklentilerini yerine getirmeden de Türkiye'den kabul görebildiğimize göre, çizgimizde direnerek Batı'nın diplomatik ambargosunu kırabiliriz" inancı yaratmıştır. Bir başka Amerikalı yönetim mensubu ise, Ankara'nın Hamas'a "jest" yaptığını savunmuş ve sonucu "Hamas: 1, Teröre karşı cephe: 0" diye özetlemiştir.²⁵⁶

²⁵⁴ Hamas, 1987'nin aralık ayında birinci İntifada'nın başlamasından kısa bir süre sonra Mısır'daki Müslüman Kardeşler örgütünün Filistin kanadı olarak kuruldu. Örgütün lideri Şeyh Ahmed Yasin'di. Hamas'ın kuruluş amacı, Ürdün Nehri'nden Akdeniz'e kadar olan İsrail'i de kapsayan topraklarda İslami yönetime dayalı, özgür bir Filistin devleti kurmaktır. Hamas, Filistin lideri Yaser Arafat yönetimindeki Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) İsrail karşısındaki pasif politikasını eleştiriyor, İsrail'in Filistin topraklarındaki varlığının sona erdirilmesini istiyordu. Özgürlüğü sağlamanın yolunun silahlı mücadeleden geçtiğine inanan Hamas, askeri kanadı İzzeddin El Kassam Tugayları kurulur kurulmaz cihat ilan ederek ideolojisini hayata geçirdi. Hamas, FKÖ'nün Filistin'deki tek ulusal güç olarak tanınmasına ve Filistin halkının tek temsilcisi olarak görülmesine de karşı çıkıyor, örgütün laik ideolojisiyle çatışyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bora Bayraktar, (2007):*Hamas*, Kara Kutu Yayınları, İstanbul: ss.58-74.

²⁵⁵ Bayraktar, 2007: 195.

²⁵⁶ Yasemin Çongar, "ABD'nin Gözünde Hamas Ziyareti", Milliyet, 20.02.2006.

Amerikan Yahudi Komitesi Başkanı David A. Harris ise ziyareti şu şekilde değerlendirmiştir:

*“ Hamas’a kötü niyetli bir şekilde kırmızı halı serilmesinden dolayı hayal kırıklığına uğradık. Bu trajik bir hataydı. Hamas’a Ortadoğu Dörtlüsünün taleplerini yerine getirmeden meşruiyet sağlayacak bu tür girişimler barış şansını azaltıyor.”*²⁵⁷

Hamas’ın ziyareti Türkiye ile İsrail’in arasını açmıştır. İsrail Başbakanlık Sözcüsü Raanan Gissin’in “Ziyaret, iki ülke ilişkilerinde derin yara açacak büyük bir hata, Biz, Abdullah Öcalan ile bir araya gelsek siz ne hissederdiniz?” şeklindeki açıklaması hemen Ankara tarafından “talihsiz bir beyan” olarak eleştirilmiştir. Ankara, İsrail’de iç siyaset kaygısıyla yapılan açıklamaların, “Türk tarafında derin yara açabileceğini” İsrail’e bildirmiştir. Dışişleri Bakanlığı’ndan yapılan yazılı açıklamada da şöyle denilmiştir:

*“İsrail Başbakanlık Sözcüsünün Hamas heyetinin Ankara’ya ziyaretiyle ilgili olarak dün yaptığı açıklama, tarafımızdan talihsiz bir beyan olarak telakki edilmektedir. Bu açıklamadaki benzetmelerin tamamen yersiz ve yanlış olduğunu düşünüyoruz. Muhtemelen iç politika saikiyle yapıldığı anlaşılan bu beyandan duyduğumuz memnuniyetsizlik ve rahatsızlığa, dün (önceki gün) İsrail tarafının dikkati çekilmiştir”*²⁵⁸

Dışişleri Bakanlığı kaynakları da, terör örgütü PKK ve Hamas arasında benzetme kurulmasının büyük bir yanlış olduğunu büyükelçiler düzeyinde İsrail’e ilettiklerini bildirmişlerdir.

4.8.Refik Hariri Suikastı ve Türkiye’nin Tutumu

2005’in başında Şubat ayında Ortadoğu önemli bir olayla daha çalkalanmıştır. Lübnan’da uzun yıllar başbakanlık yapmış olan ve Suriye kuvvetlerinin Lübnan’ı terk etmesi gerektiğini savunan Refik Hariri bir bombalı suikast sonunda Beyrut’ta öldürülmüştür. 350 kg. patlayıcı ile gerçekleştirilen suikast “Büyük Suriye’de Zafer ve Cihad” örgütü tarafından üstlenilmiştir. Böylece suikast ertesinde Suriye, şüpheliler listesinin en üstünde yer almıştır.²⁵⁹ Suikastın hemen ardından Suriye eski Devlet Başkan Yardımcısı Abdülhalim Haddam,²⁶⁰ Esad’ın suikastta rolü olduğunu iddia eden açıklamalarda bulunmuş ve Suriye’yi iyice köşeye sıkıştırmıştır.²⁶¹

²⁵⁷ Bayraktar, 2007: 196-197.

²⁵⁸ Cumhuriyet, 18.02.2006.

²⁵⁹ Yavuz, 2005: 11.

²⁶⁰ Suriye’nin sürgündeki muhalif lideri, Paris’te yaşıyor.

²⁶¹ Balbay, 2006: 176

Suriye'nin ABD'nin başını çektiği uluslararası kamuoyu tarafından “zanlı” konumuna düşürüldüğü bir sırada, suikastın bir ay sonrasında, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Nisan 2005'te Suriye'ye düzenleyeceği resmi ziyaret gündeme gelmiştir. ABD, hiçbir şekilde bu ziyaretin gerçekleşmesini istememiştir. Özellikle Hariri suikastından sonra, ABD'nin Suriye üzerindeki baskıları artmış, bu baskılar sonunda Suriye 1976'dan beri Lübnan'da konuşlanan birliklerini geri çekmeye başlamıştır. Hatta Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, “Coni'yi bekliyorum” demiş ve ABD'nin Irak'a yaptığı gibi asılsız iddialarla Suriye'ye de saldıracağını ifade etmiştir.²⁶²

Suriye'nin bu şekildeki bunalımlı günlerinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesi ve bölgedeki en güçlü ülkelerden biri olan Türkiye'nin Cumhurbaşkanı, ABD'nin şiddetle karşı çıkmasına rağmen Suriye ziyaretini gerçekleştireceğini bildirmiştir. Bu durum dönemin ABD Ankara Büyükelçisi Edelman tarafından “uluslararası camiaya katılın” çağrısı ile tepki almıştır. O sırada Birleşmiş Milletler (BM) de Suriye'ye 1559 sayılı kararı ile Lübnan'dan askerlerini tamamen çekmesini istemiştir. ABD'nin tüm isteksizliğine rağmen Cumhurbaşkanı Sezer'in Suriye ziyareti 13-14 Nisan 2005 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Bu ziyareti Suriyeli dış ilişkiler uzmanı Hüsnü Mahalli şöyle değerlendirmiştir:²⁶³

“...Türkiye, siyasi tercihleri içinde Suriye için çok çok önemli bir ülke. Hatta bazı Suriyeli yetkililer Türkiye'yi Arap ülkelerinden daha fazla önemsiyorlar; hatta geçen hafta bir Suriyeli, 'Keşke biz de Türk olsaydık' gibi bir espri yaptı. Çünkü Suriyeliler açısından Türkiye'nin tavrı gerçekten çok önemli. Türkiye olumlu bir tavır sergiliyor. Her alanda çok ciddi bir işbirliği var; siyasal, güvenlik, diplomatik ve ekonomik ilişkilerde çok ciddi bir iyileşme ve ilerleme var. Siyasi kadrolar ve yöneticiler arasında inanılmaz bir karşılıklı güven söz konusu. Bütün bunlar yan yana konulduğunda bu gezi Suriyeliler açısından çok çok önemli. Özellikle Sayın Cumhurbaşkanı'nın Amerikan baskılarına karşı 'elbette gideceğim' şeklindeki yanıtı burada inanılmaz bir duygusallığa ve motivasyona neden oldu. Sokakta herkes Cumhurbaşkanı'nun gezisini konuşuyor. Tahmin ediyorum bu gezi Suriye-Türkiye ilişkilerinde çok çok daha ileriye dönük –Suriyeliler açısından söylüyorum tabii-ufuklar açacak.”²⁶⁴

Hariri'nin ölümünden sonra, önce Suriye'den Lübnan'daki askeri varlığına son verilmesi istenmiştir. Arkasından da Nisan 2005'te BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı bir kararla, “Hariri suikastı”nı soruşturmakla görevli Alman Savcı Detlev Mehlis'in başkanlığında bir Uluslararası Soruşturma Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonun geçici raporu açıklandığında Suriye'nin suçlandığı gözlemlenmiştir.²⁶⁵ Rapor, Mehlis Raporu olarak adlandırılmıştır.²⁶⁶

²⁶² Yavuz, 2005: 11.

²⁶³ Yavuz, 2005: 11-12.

²⁶⁴ Yavuz, 2005: 12.

²⁶⁵ Türel Yılmaz, (2005): “Mehlis Raporu: Suriye ve Türkiye'deki Yansımaları”, 2023 Dergisi, Sayı:56: s. 31.

²⁶⁶ Mehlis Raporu'nun tam metni için Bkz: <http://www.un.org/news/dh/docs/mehlisreport> (18.05.2015).

Mehlis Raporu ara bir rapordur ve son kararı yine BM Güvenlik Konseyi verecektir.

4.9.Demokratikleşme Yolundaki Suriye'ye Türkiye'nin Bakışı

2000 yılında Hafız Esad'ın ölümü üzerine Beşar Esad'ın iktidara gelmesinin ardından Suriye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal hayatında bir değişim süreci yaşanmaya başlamıştır. Beşar Esad iktidarının ilk yılının ikinci yarısında, daha sonraları “Şam Baharı”²⁶⁷ olarak adlandırılacak bir siyasal, sosyal, ekonomik reform süreci siyasal elitler ve halk tabanında yaşanmıştır.

Demokrasi, sivil toplum, reform, insan hakları gibi kavramlar, bu dönem Suriye'nin siyasal ve sosyal yaşamında etkili olmaya başlamıştır.²⁶⁸ Suriye medyası da Beşar Esad'ın yolsuzlukla lekelenmemiş, değişim ve ilerleme arayışında Suriye gençliğini temsil eden aydınlanmacı ve açık imajını desteklemek için oluşturulan kampanyaya katılmıştır. Temel vurgu Beşar Esad'ın hobisi; internette gezinmek olmuş ve buna ek olarak kendisinin Suriye Bilgisayar Bilimleri Derneği Başkanı olarak bu konularda yaptığı çalışmaların altı çizilmiştir.²⁶⁹

Beşar Esad yönetimindeki Suriye, pazar ekonomisine hızlı bir geçiş yapmıştır. Beşar Esad, selefinden daha ciddi bir şekilde politik reformlardan önce ekonomik reformlara girişmiştir.²⁷⁰

Suriye'nin Türkiye ile olan ilişkilerinin gelişmesi, reform alanına da yansımıştır. Suriye, Türkiye'yi bir model ülke olarak görmektedir. Suriye'nin Türkiye'ye yönelik bakışı, ortak değerler, Türkiye'nin demokrasi tecrübesi gibi etkenler reform projesinde Türkiye'yi ön plana çıkarmaktadır. Suriye, demokratikleşme konusunda Türkiye'yi kendisine model olarak görmekte ve yapacağı katkıya olumlu bakmaktadır.²⁷¹

4.10.AB'nin Güneye Genişleme Süreci ve Türkiye-Suriye İlişkileri

Barcelona'da Kasım 1995'te 15 Avrupa Birliği ve 12 Akdeniz ülkesi Dışişleri Bakanlarının katılımı ile oluşturulan Avrupa-Akdeniz Konferansı'nda, Avrupa Birliği'nin güneye açılım politikasının temel ilkelerini içeren Barcelona Bildirgesi imzalanmıştır. Avrupa ile Akdeniz'e komşu ülkeler arasında oluşturulmak istenen ortaklığın amacı siyasi diyalogun ve güvenliğin artırılmasıyla oluşacak ortak bir barış ve istikrar alanı yaratıp Akdeniz ülkelerinin zaman içinde kendi aralarında gerçekleştirilecek serbest ticaret bölgesi yoluyla ortak bir refah alanı oluşturmaktır. Suriye, Barcelona Sözleşmesi'ni imzaladıktan üç sene sonra 1998'de AB ile Ortaklık Anlaşması için müzakerelere başlamış ve Aralık 2003'te Suriye ile AB arasında bir Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Bu Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Suriye, Türkiye ile STA imzalama konusunda yükümlülük altına girmiştir. Türkiye de Gümrük Birliği anlaşması gereğince AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı ikili anlaşmaları imzalamak zorunda olduğu için 2004 yılı sonunda R.Tayyip Erdoğan'ın da katılımıyla STA imzalanmıştır.²⁷²

²⁶⁸ Oytun Orhan, (2005): “Suriye, Dönüşüm ve Türkiye”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:65: s.22.

²⁶⁹ Zisser, 2000: 118.

²⁷⁰ Volker Perthes, (2006): *Syria Under Bashar al-Asad: Modernisation of Change*, Routledge, Second Edition, London: p. 5.

²⁷¹ Orhan, 2005: 28.

²⁷² www.tasam.org/pencere.php?altid=40&islem=yazdir (19.05.2015).

Suriye, Beşar Esad'ın iktidara gelmesinden sonra başlattığı demokratikleşme çabalarını daha üst platformlara taşımak için Avrupa Birliği (AB) ile iyi ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Hatta uzun vadede AB'nin genişleme süreci Ortadoğu'yu da kapsarsa tam üye olmayı da arzulamaktadır. Bunun için de Türkiye, Suriye için kilit ülke konumundadır. Örneğin Türkiye'nin Halep Başkonsolosu Hulusi Kılıç bir konuşmasında Suriye'nin "Avrupa'ya açılma" çabasında Türkiye'ye büyük önem verdiğini, ilerleyen yıllarda iki ülke arasındaki ilişkilerde ciddi gelişmeler yaşanacağına inandığını belirtmiş ve şöyle devam etmiştir.

"Suriye, Türkiye'yi Avrupa'ya açılan kapı olarak nitelendiriyor. Bizim için de Suriye Ortadoğu'ya geçişte önemli yollardan biri. Bu açıdan önümüzdeki süreçte daha ciddi gelişmeler olacağına inanıyorum." 273

Türkiye'nin AB üyeliği için de Suriye önemli bir ülkedir. Çünkü sınır komşusu ile sorun yaşamayan bir ülke olmak AB karşısında Türkiye'nin elini güçlendirecektir. Bu konuda Suriye'de de önemli bir bilinç oluşmaktadır. Suriye Enformasyon Bakanı Dr. Mehdi Dahlallah, Ankara'nın AB üyeliğini desteklediklerini belirtmiş ve Türkiye'nin AB ve Arap ülkeleri arasından köprü rolü oynayacağını söylemiştir.²⁷⁴

4.11.2006 Lübnan-İsrail Gerginliği ve Türkiye-Suriye İlişkileri

12 Temmuz-14 Ağustos 2006 arasında devam eden Lübnan Savaşı'nı tetikleyen gelişmeler, Hizbullah'ın İsrail'in askeri mevzilerini ve sınıra yakın köylerini Katyuşya füzeleri ve havan topu ateşine tutması ve bu arada bir Hizbullah timinin sınırı geçerek iki İsraili askeri kaçırmaya çalışması olmuştur.²⁷⁵

İki askeri Lübnan'da üslenmiş olan Hizbullah tarafından kaçırılan İsrail, Lübnan'ı bombalamıştır. Tüm dünyanın, şiddetin Suriye'ye sıçramasından kaygılandığı bir sırada ABD, bir yandan BM'den İsrail aleyhine bir karar çıkmasını vetosuyla engellemiş, ardında da Lübnan Başbakanı Fuad Sinyora'ya desteğini açıklayarak belirsiz bir politika izlemiştir.²⁷⁶

İran Devlet Başkanı Mahmud Ahmedinejad, Suriye'ye yönelik bir İsrail saldırısının tüm İslam âlemine yapılmış bir saldırı olarak kabul edileceğini ve çok sert bir karşılık göreceğini söylemiş ve Ahmedinejad ayrıca, "İslam Konferansı Örgütü İsrail'in yarattığı yeni kriz konusunda daha faal olmalıdır" diyerek İslam Dünyasını işbirliğine çağırmıştır.²⁷⁷ Hemen ardından Suriye'de iktidarda olan Baas Partisi'nden yapılan açıklamada, "Suriye halkı, barbar İsrail'in suçlarına karşı Lübnan halkına ve kahramanca direnişlerine desteğini artırmaya hazırdır" denilmiştir.²⁷⁸

Türkiye'den tepki Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'dan gelmiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Ardahan'da Toplu Konut İdaresi'nin açılış töreni sonrası gazetecilere yaptığı açıklamada, "İsrail bana göre dünyada kendini yalnızlığa doğru taşıyor" demiştir.

²⁷³ Zaman, 08.06.2004.

²⁷⁴ Zaman, 23.12.2004.

²⁷⁵ Meliha Benli Altunışık, (2007): *Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları*, TESEV Yayınları, İstanbul:s.11.

²⁷⁶ Hürriyet, 15.07.2006.

²⁷⁷ Cumhuriyet, 15.07.2006.

Ortadoğu’da, Filistin’de 20 bombalama sonucu 7 Filistinli çocuğun öldürülmesiyle başlayan bir sürecin bulunduğunu belirten Erdoğan, şöyle devam etmiştir:

“Tabii bu hep göz ardı edildi. Gösterilmedi. 7 çocuk öldürüldü acımasızca ve bunun ardından bir onbaşının kaçırılması var. Ardından bizler devreye girdik. Filistinli ve İsraili yetkililerle görüşmelerimiz oldu. Bunlarla da kalmadık. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri ile Rusya Devlet Başkanı ve İngiltere Başbakanıyla, Arap yetkililerle görüşme yaptık, sorunu nasıl çözeriz diye. Tüm gayretlerimiz neticesinde, orada orantısız bir güç kullanımına son verin, biz onbaşığı size bulup vereceğiz. Sayın Abbas bunu istiyor. İsmail Haniye de bunu istiyor dedik ama bunlar maalesef dinlenmedi. Filistin altyapısı bombalanarak artık adeta yok edildi.” 279

Hizbullah’ın bir eylemi sonucu Lübnan’ın cezalandırılmasının akıl alır ve insani yanının bulunmadığını belirten Erdoğan, şöyle devam etmiştir:

“Yani bunun oradaki diplomasi boyutuyla da kabullenilir bir yanı yoktur. Bunlar Ortadoğu barışını adeta yok etmeye yönelik adımlardır. Burada süratle bir ateşkesin sağlanması ve diplomatik adımlarla barışı nasıl sağlamanın düşünülmesi lazım. İsrail’in bir defa bu noktada tavrını gözden geçirmesi lazım.” 280

Birleşmiş Milletler’in de çok açık net ateşkes talebinde bulunduğu dikkat çeken Erdoğan, bu noktada ABD’yi de daha duyarlı davranmaya davet ettiklerini ifade etmiştir. BM Güvenlik Konseyi’nde 14 ülkenin İsrail’e karşı bir tutum içine girdiğini belirten Erdoğan, şöyle diyerek konuşmasına son vermiştir:

“Ortadoğu’nun bir kan gölü haline dönüşmemesi gerekir. Türkiye olarak hassasiyet içindeyiz. Kendi aramızda görüşmelerimizi yapıyoruz. Görüşmelerimiz daha detaylı olarak da devam edecek. Daha başka neler yapılabilir diye de düşünüyoruz. Ama Birleşmiş Milletler bu konuda çok daha farklı bir gayret göstermelidir. Şu anda buna savaş dememek için kendimizi aldatmış oluruz. Savaş değil de nedir. Ortada orantısız bir güç kullanımı var. Şu anda Lübnan’da vatandaşlarımız bulunuyor. Dün gelme noktasında sıkıntı yaşandı, gelemediler. Gidiş iyi bir gidiş değil. İsrail bana göre dünyada kendini yalnızlığa doğru taşıyor” 281

279 Hürriyet, 14.07.2006.

280 Hürriyet, 14.07.2006.

281 Hürriyet, 14.07.2006.

AB Dönem Başkanı Finlandiya, İsrail saldırısının yayılarak Suriye'yi de çatışmanın içine çekmesinden endişe ettiğini açıklamıştır. Finlandiya Dışişleri Bakanı Tuomioja, “Durum çok kötü ve daha da kötüleşme olasılığı bulunduğunu düşünüyoruz. Çatışma yayılabilir. Her şey kontrolden çıkabilir” diye konuşmuştur. Beyaz Saray Sözcüsü Snow, ABD Başkanı Bush'un, İsrail'den saldırılarda sivil kayıpları en aza indirmesini istediğini ancak askeri operasyonu durdurması için baskı yapmayacağını açıklamıştır.²⁸²

İsrail'in, askerlerini kaçıran Hizbullah'ı barındırdığı gerekçesiyle Lübnan'ı vurmaya başladığı günden beri Ankara dâhil tüm dünya başkentlerinin korkusu şu olmuştur: Ortadoğu'daki çatışmalara ya Suriye ve İran da dâhil olursa, ateş bütün bölgeye yayılırsa.

İşte tam bu sırada bu korkuyu haklı çıkaracak gelişmeler meydana gelmeye başlamıştır. Hizbullah'ın İsrail'in liman kenti Hayfa'ya füze ateşiyle sekiz kişiyi öldürmesinin ardından İsrail'in açıklamalarında tüm tepkiler İran ve Suriye üzerinde yoğunlaşmıştır. Hizbullah, Hayfa'yı İran yapımı Raad füzeleriyle vurduğunu açıklarken, İsraili bir yetkili füzelerden birinin 220 mm.lik Suriye yapımı bir füze olabileceğini söylemiştir. Bu yetkili, İsrail'in 2001'de Suriye'yi Bekaa Vadisi'nde vurduğundan beri Şam'ın Hizbullah'a bu füzelerden verdiğini söylemiş ve “Hizbullah, Suriye'yi de bu kargaşanın içine çekmek istiyor olabilir” demiştir. İsrail'in askeri operasyonlar başkanı General Gadi Azincot da Hizbullah'ın niyetinin Şam'ı savaşa sürüklemek olduğunu söylemiştir.²⁸³

İsrail, İranlı muhafızların Lübnan'da Hizbullah'ın Hayfa'ya yönelik füze saldırısına yardım ettiğini ileri sürerken İran yönetimi, bu iddiayı yalanlamıştır. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hamid Rıza Asefi, “Bunlar tamamen yalan. Bu iddiaları kabul etmiyoruz. Biz şimdiye kadar Filistin ve Suriye'ye insani ve manevi yardımda bulduk, bu yardımları sürdüreceğiz” demiştir. Asefi, Hizbullah'ın güçlü bir örgüt olduğunu, kendini koruyabilecek güce sahip olduğunu birkaç gün içinde gösterdiğini söylemiştir. Asefi, “Şu anda Siyonist rejim baskı altındadır. Bu yüzden de insanlık dışı girişimlerde bulunuyor ve iftira atıyor” ifadesini kullanmıştır. Sözcü, İsrail'in Suriye'ye saldırması durumunda tepkilerinin ne olacağını sorulması üzerine de “İsrail'in böyle bir hata yapmamasını umuyoruz. İsrail, eğer Suriye'ye saldırırsa karşısında bizi bulur ve uğrayacağı kayıpları akli hayali almaz” diye konuşmuştur.²⁸⁴

Suriye de İsrail'e tehditler savurmuş ve Enformasyon Bakanı Muhsin Bilal, “Suriye'ye yönelik bir saldırıya doğrudan karşılık verilecektir ve bunun sınırı da olmayacaktır” demiştir.²⁸⁵

ABD'nin, başından beri, HAMAS ve Hizbullah ile bu terör örgütlerini “maşa” olarak kullanan Suriye ve İran'ı suçladığı bilinmektedir. Başkan George W. Bush, Şam yönetiminin, Lübnan'da yeniden nüfuz sahibi ve etkili bir güç olmaya çalıştığından kuşku duyduğunu söylemiştir. Başkan Bush, “Lübnan'daki bu hükümetin ayakta kalması ve Suriye'nin Lübnan'dan uzak durması bizim çıkarımızdır. Temel sorun ise Hizbullah. Bu sorun çözülmelidir” demiştir.²⁸⁶

²⁸² Cumhuriyet, 15.07.2006.

²⁸³ Hürriyet, 17.07.2006.

²⁸⁴ Hürriyet, 17.07.2006.

²⁸⁵ Hürriyet, 17.07.2006.

²⁸⁶ Hürriyet, 18.07.2006.

İsrail, karşı taraflarla görüşmek için Filistinli militanların kaçırdığı bir, Hizbullah'ın kaçırdığı iki askerinin serbest bırakılmasını, BM Güvenlik Konseyi'nin 1559 sayılı kararının uygulanmasını şart koşturmuştur. Söz konusu karar, Lübnan'daki tüm milislerin geri çekilmesini, Lübnan sınırına da Hizbullah yerine Lübnan askerinin konuşlandırılmasını öngörmüştür.²⁸⁷

26 Temmuz 2006'da İsrail-Lübnan gerginliğin geldiği noktanın değerlendirilmesi için bir konferans düzenlenmiştir. Türkiye dâhil 18 ülkenin Dışişleri Bakanlarını Roma'da bir araya getirmiş olan Lübnan Konferansında bölgeye uluslararası güç yerleştirilmesi tartışması yoğunlaşmıştır.²⁸⁸ Fakat Amerika ve İtalya'nın ortak başkanlığında, savaşı sona erdirmek için düzenlenen ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu on sekiz ülkenin ve uluslararası kuruluşların üst düzeydeki temsilcilerinin katıldığı bir günlük Roma toplantısından bir sonuç çıkmamıştır.²⁸⁹

28 Temmuz'da uluslararası haber kanalı CNN'de "Larry King Show" a katılan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Tayyip Erdoğan Ortadoğu krizi konusunda, "Şu anda suçlu arama durumunda değiliz. Şimdi yapmamız gereken ateşkesi sağlamaktır" demiştir. Başbakan Erdoğan, Ortadoğu'dan, Türkiye-ABD ilişkilerine varıncaya kadar bir dizi konuda görüşlerini açıklamış ve Larry King'in sorularını cevaplamıştır. Erdoğan, Türkiye'nin ancak ateşkes sağlandıktan sonra Lübnan'da oluşturulması planlanan istikrar gücüne katılabileceğini söyleyerek, şöyle konuşmuştur:

*"ABD, Türkiye'yi bu yönde sorumluluk almay davet etti. Mevcut duruma bakarsak elbette bu görevi yerine getirmemiz gerektiğini hissediyoruz. Mevcut şartlarda orantısız bir güç kullanımına tanık oluyoruz. İnanıyoruz ki, bir istikrar gücünün varlığı çok önemli olacak. Ancak Türkiye ateşkes sağlandıktan sonra böyle bir güce katkıda bulunabilir."*²⁹⁰

King'in Ortadoğu'daki krizde kimin sorumlu olduğu yönündeki sorusuna ise Erdoğan şu cevabı vermiştir:

*"Şunu çok açık, net ifade etmeliyim ki, şu anda suçlu arama durumunda değiliz, çünkü suçlayacak birisini ararsak bu süreci daha da tehlikeye sokarız ve daha duygusallaşırız. Şimdi yapmamız gereken ateşkesi sağlamaktır ve barış sürecini nasıl başlatacağımıza bakmaktır. Bardağın dolu tarafını görmeliyiz. Suçlu ararsak çözümsüzlüğe doğru ilerleriz. Kimin haklı kimin yanlış olduğu, kimin suçlanması gerektiğine tarih karar verecektir. Bunu tarihe bırakmalıyız."*²⁹¹

²⁸⁷ Hürriyet, 18.07.2006.

²⁸⁸ Hürriyet, 26.07.2006.

²⁸⁹ Talha Köse, Selin Bölme, (2006): *Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışları*, SETA Vakfı Yayınları, Ankara: s.19.

²⁹⁰ Hürriyet, 29.07.2006.

²⁹¹ Hürriyet, 29.07.2006.

Ağustos ayında ise ateşkes baskıları tüm dünyada artmıştır. Bunun üzerine BM'nin ateşkes girişimi çabaları neticesinde 11 Ağustos'ta Güvenlik Konseyi çatışmaların sona erdirilmesine ilişkin 1701 Sayılı kararı oy birliğiyle kabul etmiştir. Karar 12 Ağustos'ta Lübnan Kabinesi tarafından onaylanmıştır. 14 Ağustos'ta taraflar arası ateşkes yürürlüğe girmiştir. Ateşkesin ardından Lübnanlı mülteciler evlerine dönmüşlerdir.

Lübnan ordusu Güney Lübnan'a yerleştikçe İsrail birlikleri bölgeyi kademeli olarak terk etmişlerdir. Bununla birlikte, İsrail Hizbullah'a silah sevkiyatını önleyecek bir mekanizma kurulana kadar ambargoyu kaldırmayacağını açıklamış fakat İsrail'in deniz ablukasının kaldırılması için şart koştuğu uluslararası deniz gücünün bölgeye ulaşmaya başlaması ve BM Barış Gücü'nün konuşlanması ile birlikte hava ve deniz ablukasını 8 Eylül'de kaldırmıştır.²⁹²

Ateşkes sonrası Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu 28 Ağustos 2006 günkü toplantısında Lübnan'a asker gönderilmesi kararı almıştır. Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek, "Bizim kararımız budur. Bu konuda içeride güvenlik zaafa uğrayacakmış gibi, hiç de doğru olmayan devletimizin büyüklüğüne de yakışmayan değerlendirmeler yapıldı" demiştir.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, asker gönderilmesine karşı olduğunu açıklamasının ardından toplanan Bakanlar Kurulu, TBMM'yi olağanüstü toplayarak asker gönderme kararını çıkarmayı benimsemiştir. Bakanlar Kurulu'nun yaptığı toplantının ardından Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek, açıklamalarda bulunmuştur. Ortadoğu'daki gelişmeleri ele aldıklarını belirten Çiçek, "Türkiye bölge ülkesidir. Yanı başında olup biten her türlü olay Türkiye'yi çok değişik açılardan ilgilendirmektedir. Dolayısıyla bir üçüncü ülke gibi uzak bir ülke gibi takip etmesi esasen milli menfaatlerimiz açısından da uygun değildir" demiştir. Çiçek şöyle devam etmiştir:

"Denizlerin ötesinde birçok ülke, Ortadoğu'yla bu kadar yakından ilgilenirken, bir kısım adımlar atarken, 1701 sayılı kararın hayata geçirilmesi noktasında kararlar alıp çaba sarf ederken bir bölge ülkesi olarak ve bölgeye yakinen alakası olan bir ülke olarak buna kale arkasından maç seyrederek gibi seyirci kalması söz konusu olamaz. Türkiye üzerine düşeni yapacaktır" ²⁹³

Türkiye'nin İsrail-Lübnan krizindeki politikası değişik şekilde yorumlanmıştır. Fakat tartışmaların yoğunlaştığı nokta Türkiye'nin kriz politikasından çok Lübnan'a asker gönderip göndermeme konusunda olmuştur. Kimi uzmanlara göre Türkiye, Ortadoğu'daki "bataklığa" çekilmek istenmiştir. ABD'nin ve İsrail'in bölgede Irak'ın işgali ile başlayan bunalımının içine Türkiye'nin de katılacağından endişe duyan bu uzmanlara göre Türkiye Lübnan'a asker göndermekle hata etmiştir.

Lübnan'a asker göndermenin doğru bir karar olduğunu söyleyen uzmanlar ise böylece Türkiye'nin Ortadoğu'daki gelişmeler karşısında "stadyumda bir seyirci" gibi kalmayacağını belirtmişler ve Lübnan'a asker göndermek ile bölgede aktif rol alınabileceğini ifade etmişlerdir.

²⁹² Köse, Bölme, 2006: 20.

²⁹³ Hürriyet, 29.08.2006.

Emekli Tümgeneral Cihangir Dumanlı'ya göre Türkiye'nin böyle bir barış gücüne katılmakla sağlamayı düşündüğü en önemli fayda, “teröre karşı savaşta” ABD'nin ve İsrail'in yanında yer almak olmuştur. Hükümete göre böyle bir hareket Türkiye'nin saygınlığını ve bölgedeki rolünü güçlendirecektir.²⁹⁴

²⁹⁴ Cihangir Dumanlı, (2006a): “Barış Gücü Ne Yapacak”, *Cumhuriyet Strateji*, Sayı:112: s.7.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SON DÖNEM TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

1.YAŞANAN KRİZLER

AKP'nin İslami çizgide olması ve Arap ülkelerine yakınlığı bilinmektedir. Bu yüzden dış politikada öncelikler arasında Orta Doğu'da barıştan, diyalogdan ve işbirliğinden yana bir tavır sergilemektedir. Parti'nin 22 Temmuz 2007'deki Genel Seçimler öncesi seçim beyannamesinde AKP'nin Orta Doğu'ya bakışında Suriye'ye ayrı bir önem verildiği görülmektedir. “Komşularla sıfır sorun” politikası çerçevesinde Suriye ve İran ile ilişkilere verilen öneme değinen AKP “çevremizde güvenlik ağı oluşturma” ilkesi çerçevesinde İran, Irak ve Suriye ile yakın ilişkiler kurulduğunu ifade etmektedir. Bu amaç doğrultusunda “sürekli temas” yöntemi benimsenmiştir. Suriye, Irak ve İran ile artan ekonomik ilişkiler, Suriye ile imzalanan “Serbest Ticaret Anlaşması”, Halep ve Gaziantep ekonomilerinin bütünleşme sürecine girmeleri bu güven ilişkisinin sonuçları olarak sunulmaktadır.²⁹⁵

Parti programında dış politika başlığında Orta Doğu'ya bakış ise aşağıda verilmiştir:

“Orta Doğu'da akan kan tüm dünya kamuoyunu olduğu gibi, bu bölge ile yakın kültürel ve tarihi ilişkileri olan Türk halkını da üzmemekte ve endişeye sevk etmektedir. AK Parti, din ve ırk ayrımı yapmaksızın, kime ait olursa olsun, dökülen kanın ve gözyaşının acilen durdurulmasını sağlayacak tek yolun, kalıcı bir barıştan geçtiğine inanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye, barışın tesisine yönelik çabaları desteklemeye devam edecektir.

Partimiz, Türkiye'nin İslam ülkeleriyle ilişkilerine özel bir önem vermektedir. Bu nedenle, bir yandan bu ülkelerle ikili işbirliğimizi arttırılması, öte yandan İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ), uluslararası alanda daha saygın yer edinebilmesi ve inisiyatif alabilen dinamik bir yapıya kavuşturulması için çaba sarf edecektir. Yine bu bağlamda, başkanlığını Sayın Cumhurbaşkanı'nın yaptığı İKÖ, Ekonomik ve Ticari İşbirliği daimi Komitesi'nin (İSEDAK) faaliyetlerine daha somut içerik kazandırmaya çalışacaktır.”²⁹⁶

Son dönem Türkiye-Suriye ilişkilerinde yakınlaşma devam etmektedir. Özellikle AKP'nin ikinci dönemde iktidara gelmesi ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın da Beşar Esad ile olan kişisel yakınlığı nedeniyle ilişkilerin bir dönem daha da bozulmadan gideceğini göstermektedir.

²⁹⁵ Anonim, (2007): “Dış Politika ve Siyasi Partilerimiz”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:88: s.29.

²⁹⁶ <http://www.akparti.org.tr/program.pdf> (18.11.2007).

Son Dönem diye adlandırılan dönem AKP'nin ikinci kez iktidara geliş tarihi olan 22 Temmuz 2007 sonrasına denk gelmektedir. 22 Temmuz'dan çalışmanın bitirildiği tarihe kadar iki önemli olay Türkiye-Suriye ilişkilerindeki yakınlaşmayı pekiştirmiştir. Bunların ilki İsrail-Suriye arasında yaşanan Füze Krizi ve Ekim 2007 Türkiye-Irak Krizidir.

1.1.İsrail-Suriye Füze Krizi ve Türkiye

Eylül 2007'de Ortadoğu, bir kez daha çatışma haberleri ve savaş senaryolarıyla gündeme gelmiştir. Suriye Haber Ajansı'nın "İsrail uçaklarının Suriye hava sahasını ihlal ederek bazı hedefleri vurduğu" ve Suriye ordu sözcüsünün, "düşman İsrail Hükümeti'ni bu saldırgan davranışına karşı uyarıyoruz" şeklindeki açıklamalarıyla "bölgesel savaşa mı gidiliyor" korkusu yaşanmıştır.²⁹⁷

Olay ilk başta Türkiye'yi dolaylı olarak ilgilendiriyor gibi görünmüştür. Ancak gelen haberler ve Suriyeli yetkililerin açıklamaları ile Türkiye kendini birden olayların ortasında bulunmuştur. İlk olarak Suriye ordu sözcüsünün "İsrail uçaklarının Suriye hava sahasına kuzeyden girdiğini" söylemesi uçakların nereden havalandığı ve hangi rotayı izleyerek Suriye hava sahasına girdiği sorularını beraberinde getirmiştir.

Ardından İsrail uçaklarına ait olduğu anlaşılan yakıt tanklarının Türkiye sınırları içinde bulunması, Türkiye'yi tartışmaların merkezine taşımıştır.⁴⁹⁸ Suriye'nin resmi haber ajansı SANA, İsrail uçağının Suriye hava sahasına girdiğini, doğuya yönelen uçağın ses duvarını aştığını açıklamıştır. İsrail uçağının yerleşim olmayan bölgelere mühimmat bıraktığını belirten SANA, bunun ardında Suriye hava savunma birimlerinin buna karşı gelerek uçakları hava sahasını terk etmeye zorladığını ifade etmiştir.⁴⁹⁹

İsrail uçaklarının Türk hava sahasını da ihlal ettiğinin anlaşılması ilk aşamada Türkiye-İsrail arasında bir gerginliğe neden olmuş, Türk Dışişleri Bakanlığı İsrail'den konuyla ilgili açıklama istemiştir. Diğer taraftan olay Türkiye-Suriye ilişkileri açısından da risk yaratmıştır. Çünkü İsrail uçaklarının hangi rotayı izleyerek Suriye'ye girdiği anlaşılamamıştır. İlk olasılık uçakların Akdeniz'den geçerek Türkiye-Suriye sınırı boyunca uçmaları ve sonra kaçış sırasında yine Türk hava sahasına girmeleridir. İkinci olasılık ise Türkiye-Suriye ilişkileri açısından çok daha sıkıntılı bir durum ortaya çıkarmaktadır. Türk-İsrail Savunma İşbirliği Anlaşması'na göre İsrail uçakları Konya'da Türk hava sahasını eğitim amaçlı kullanabilmektedir. İsrail uçaklarının Türkiye'den kalktıktan sonra Suriye'ye geçme olasılığı Türkiye'yi son derece zor durumda bırakacak bir durumdur. Ancak bu olasılık Türkiye tarafından kabul edilmemiştir.³⁰⁰

Olayın hemen ardından Suriye Dışişleri Bakanı Velit Muallim Ankara'yı ziyaret etmiştir. İsrail'i sert bir şekilde eleştiren Muallim Türkiye'den destek aramıştır. Son yıllarda Suriye-Türkiye arasında gelişen ilişkiler ve İsrail'in Türk egemenlik sahasını ihlali gibi haklı gerekçeler sayesinde, Türkiye'den beklediği desteği bulmuştur.

²⁹⁷ Orhan, 2007c: 47.

²⁹⁸ Orhan, 2007c: 47.

²⁹⁹ Hürriyet, 07.09.2007

³⁰⁰ Orhan, 2007c: 52.

Suriye Dışişleri Bakanı Muallim'in Ankara'da "biz Suriye olarak Türkiye'nin kendi topraklarını Suriye'ye karşı kullanılmayacağından eminiz, böyle bir olasılığa inanmak istemiyoruz" şeklindeki ifadesi bir taraftan Türkiye'ye duyulan güveni gösterirken diğer taraftan da yumuşak biçimde ileriye dönük kaygıların, yaşanan güven bunalımının işareti olarak değerlendirilebilir.³⁰¹

İsrail uçaklarının Suriye'ye girişinin gözler önüne serdiği gerçeklerden biri de, Suriye'nin sadece uluslararası alanda değil bölgesel anlamda da yalnız kaldığıdır. Suriye, Arap kamuoyunun İsrail'in verdiği cılız tepki nedeniyle hayal kırıklığı içindedir. Bu tepkisizlik, yarattığı hayal kırıklığının ötesinde Suriye'nin Arap dünyasından soyutlandığını göstermektedir. Bu da Suriye'ye çıkış sağlaması açısından Türkiye'nin önemini arttıracak bir faktördür. Suriye'nin izole konumu onu daha çok Türkiye'ye itmektedir. Suriye hiçbir Arap ülkesinden alamadığı desteği Türkiye'den almıştır. İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in 28 Ekim'de Türkiye'den özür dilemesi ile Füze Krizi aşılmıştır.

1.2.Ekim 2007 Türkiye-İrak Krizi

1998'den sonra Türkiye'nin sıcak çatışma içine girebilme ihtimali yaşadığı bir diğer Ortadoğu ülkesi de Irak olmuştur. Yaklaşık sekiz sene boyunca terör faaliyetleri pek hissedilmeyen PKK terör örgütü, 2006 yılı yaz aylarından itibaren Türkiye'de TSK'ya karşı silahlı eylemlerde bulunmaya başlamıştır. 2007'nin bahar aylarından başlayarak bu eylemlerin şiddeti artmıştır.

Eylül 2007'nin son günlerinde terör eylemlerinde Türkiye'ye ciddi zararlar veren PKK, Ekim ayında iki büyük terörist saldırı gerçekleştirmiştir. İlk operasyonda 7 Ekim 2007'de Şırnak'ta 13 asker teröristlerce öldürülmüştür. Hemen arkasından Genel Kurmay Başkanlığı'nın açıklaması şu şekilde olmuştur:

Terör örgütü mensupları, yurt içerisinde operasyon birliklerimizle, yurtdışına kaçış noktalarında ise ateş destek vasıtalarıyla takip edilmektedir. Ortaya çıkan bu tablo, mücadeleye azmimizi ve kararlılığımızı daha da artırmıştır".³⁰²

Suriye Devlet Başkanı, Türkiye'de terör olayları yaşanırken Ekim 2007 ayı içinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, Türk Hükümeti'nin teröre ve terör faaliyetlerine karşı gündemine aldığı kararları desteklediklerini söylemiştir. Beşar Esad, terör saldırılarından üstü kapalı da olsa Amerika Birleşik Devletleri'ni sorumlu tutmuştur:

"Şunu bilmekte yarar vardır ki, esas itibariyle Irak topraklarını işgal eden kuvvetler, bu terör faaliyetleri ve bu tür eylemlerinden birinci derecede sorumlu kuvvetlerdir. Çünkü o ülkeyi kontrol altında tutanlarkendileridir"³⁰³

³⁰¹ Orhan, 2007c: 52.

³⁰² Cumhuriyet, 08.10.2007.

³⁰³ Hürriyet, 17.10.2007.

Suriye, teröre karşı “Türkiye’nin yanındayız” mesajını verdikten sonra bir hafta içinde PKK’dan Türkiye’ye karşı bir büyük eylem daha da yapılmıştır. 21 Ekim 2007 tarihinde Hakkâri’nin Yüksekova İlçesi Dağlıca Köyü’nde 12 asker öldürülmüş, 16 asker yaralanmış ve 8 asker de kaçırılmıştır.³⁰⁴

Türkiye’den PKK ve Irak’a yönelik tepkiler büyük olmuştur. Türkiye’nin Kuzey Irak’a olası bir müdahalesine karşı bölge liderleri sınıra daha fazla peşmerge yerleştirmiştir.

Talabani ve Barzani, PKK’nın silahlı çatışmaya devam etmek niyetinde olması durumunda Irak’ı terk etmesi gerektiğini söylemişlerdir. Barzani şöyle devam etmiştir:

*“Biz hiçbir Kürdü Türkiye’ye teslim etmeyiz, hatta bir kediyi bile. PKK liderleri Kürdistan’ın engebeli dağlarında. Türk Ordusu bütün kudretine, son teknolojisine rağmen onları yok edemedi veya yakala-yamadı. Şimdi biz onları nasıl yakalayıp Türkiye’ye verelim.”*³⁰⁵

Başka bir açıklamasında Barzani, PKK’yı terörist olarak kabul etmediklerini belirtmiştir. Irak Cumhurbaşkanı Talabani PKK’nın silah bırakacağını açıklamıştır. Condoleezza Rice’dan gelen bir telefon sonrasında Barzani de PKK’nın ateşkes ilan edeceğini açıklamıştır. Bu açıklamalara rağmen PKK silah bırakmayacağını bildirmiştir. Irak Başbakanı Nuri El Maliki, PKK bürolarının kapatılacağını ve PKK’nın saldırıları için Irak toprağını kullanmasının engelleneceğini söylemiştir.

İran Dışişleri Bakanı Muttaki görüşmelerde bulunduğu Ali Babacan’a “Adı PJAK ya da PKK, ne olursa olsun fark etmez, terör örgütü terör örgütüdür” diyerek PKK saldırılarını kınamıştır.³⁰⁶ Türk kamuoyundan gelen tepkiler üzerine Hükümet, TSK’ya kullanmak üzere “sınır ötesi harekât” tezkeresini çıkarmıştır. Tezkere’nin süresi bir yıl ile sınırlandırılmıştır. Türkiye’nin sınır ötesi harekât kararına ilk destek veren yine Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad olmuştur. Beşar Esad Sınır ötesi harekâtın Türkiye’nin hakkı olduğunu belirtmiştir. Böylece 1998 yılı Ekim ayında “terör” yüzünden sıcak savaşın eşiğine gelen Türkiye-Suriye ilişkileri 2007 yılı Ekim ayında “terör” yüzünden tarihinin en yakın dönemine girmiştir.

³⁰⁴ Sekiz asker daha sona Demokratik Toplum Partisi (DTP) Milletvekillerinin (Osman Özçelik, Fatma Kurtulan, Aysel Tuğluk) girişimleriyle 4 Kasım 2007’de Türkiye’ye geri verilmiştir.

³⁰⁵ Hürriyet, 22.10.2007.

³⁰⁶ Hürriyet, 30.10.2007.

2.DİPLOMATİK YAKINLAŞMALAR

1998'deki Adana Antlaşması ile düzelmeye başlayan Suriye-Türkiye ilişkileri 2002 yılında Türkiye'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin komşularla sıfır sorun politikasını uygulamaya koymasıyla³⁰⁷ daha da sıcaklaşmıştır. Bu politika ile Türkiye'nin geçmişten süregelen batı ülkelerine yakın ve doğu ülkelere mesafeli olan yaklaşımı terk edilmiş, doğu ülkeleriyle de batı ülkeleriyle olduğu kadar sıkı ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu yaklaşım dış politikanın batı yerine farklı alternatif eksenler üzerine inşa edilmesi sonucu gelişmiştir.³⁰⁸

Komşularıyla ilişkilerini daha da sıkılaştırmak isteyen Türkiye'nin düşünce değişimi Suriye'de de olumlu bir şekilde karşılanmıştır.³⁰⁹ Suriye'nin dünyaya açılan kapısı konumunda bulunan Türkiye³¹⁰ İsrail ve Suriye arasında arabuluculuk yapmış³¹¹, Lübnan devlet başkanlığı krizinde yapıcı rol oynamış³¹² ve Suriye'nin koruması altında bulunan Hamasodaklı İsrail-Filistin sorunun çözümünde önemli rol oynamıştır³¹³

2003'te Irak'ın işgali sonrası bölgedeki ortak güvenlik kaygıları Türkiye ve Suriye işbirliğini derinleştirmiştir.³¹⁴ Irak'ın parçalanmasının iç istikrarlarını olumsuz etkileyeceği kaygısını paylaşan her iki ülke, İran'ı da içine alacak şekilde yakınlaşmaya başlamıştır. Ancak Suriye açısından Irak'ın parçalanmasının yanı sıra ABD'nin Irak'taki askeri varlığı daha büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Böylece Irak politikasının temelini "Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması" yerine "ABD'nin Irak'ta başarısızlığa uğratılması" oturmuştur. Temelde farklı konular yatmasına rağmen iki ülkenin de Irak'taki durumu kendi güvenliklerine karşı tehdit olarak algılaması yakınlaşmaya neden olmuştur.³¹⁵

ABD'nin Irak'a girmesiyle beraber Suriye'nin Irak Kürtleri ile ilişkilerinde de değişim yaşanmıştır. Daha önceleri Suriye'nin Saddam Hüseyin yönetimine karşı desteklediği Iraklı Kürt gruplar işgal sonrası ABD'nin Irak'taki en yakın müttefiki olmuş, bu da Irak'taki Kürt grupları Suriye açısından desteklenebilir bir araç olarak kullanabilmenin ötesinde tehdit pozisyonuna sokmuştur.³¹⁶ 2004 yılında Kamışlı'da yaşanan Kürt ayaklanması Suriye'nin bu algısını körüklemiştir.³¹⁷ Bütün bunlar Suriye'yi ve Türkiye'yi bölgedeki Kürt hareketlere karşı mücadele noktasında yakınlaştırmıştır.³¹⁸

307. "Komşularla Sıfır Sorun Politikamız". mfa.gov.tr. Erişim tarihi: 19 Nisan 2015

308. Finlandiya'dan Türk dış politikasına övgü". AA. haberturk.com. 17 Mayıs 2009. Erişim: 19 Nisan 2015.

309. Ayhan, Veysel (Kasım 2009). "TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE YENİ BİR DÖNEM: YÜKSEK DÜZEYLİ STRATEJİK İŞBİRLİĞİ KONSEYİ". setav.org. Erişim tarihi: 19 Nisan 2015.

310. "Suriye Cumhurbaşkanı Beşar ESAD ile Düzenledikleri Ortak Basın Toplantısında Yaptıkları Açıklama". tccb.gov.tr. 15 Mayıs 2009. Erişim tarihi: 19 Nisan 2015.

311. "İsrail: Türkiye'nin arabuluculuğu memnuniyet verici". *Cihan Haber Ajansı*.stargazete.com. 9 Mart 2010. Erişim tarihi: 19 Nisan 2015.

312. Kızılkoyun, Fevzi "Erdoğan, Lübnan krizi için devrede".:dha.com.tr. Erişim: 24 Nisan 2015.

313. "Siz Hamas'ı ikna edin". sabah.com.tr. 9 Haziran 2010. Erişim tarihi: 24 Nisan 2015.

314. Orhan, Oytun (Haziran 2009). "CUMHURBAŞKANI ABDULLAH GÜL'ÜN ŞAM ZİYARETİ İŞİĞİNDE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ". orsam.org.tr. ss. 45. Erişim tarihi: 24 Nisan 2015.

315. Taşpınar, Ömer "Kürt meselesi ve Suriye". Washington:sabah.com.tr.Erişim: 26 Nisan 2015.

316. "SURİYE'DE KÜRT HAREKETLERİ". orsam.org.tr. Ağustos 2012. Erişim tarihi: 26 Nisan 2015.

317. Dağ, Mustafa (9 Nisan 2012). "BEŞAR ESAD DÖNEMİ SURİYE KÜRTLERİ 2000- 2012 (KİM BU KÜRTLER? 4)". erusam.com. Erişim tarihi: 29 Ağustos 2012.

318. Davutoğlu, Ahmet. "Insight Turkey". *Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007*. 10. ss. 85.

Siyasî nedenlerin yanında ekonomik ortaklık da ilişkilerin olumlu yönde gelişmesine fayda sağlamıştır. Türkiye'nin uyguladığı karşılıklı ekonomik bağımlılığının yaratılması politikası iki ülkenin daha sıkı ekonomik ortaklık kurmasına ön ayak olmuştur. 319 Irak Savaşı sonrasında etkin olduğu Irak pazarını kaybeden, ABD'nin 2003 yılında uygulamaya başladığı ekonomik ambargo, Hariri suikasti sonucu Körfez ülkelerinden gelen sermayenin kesilmesi Suriye'yi İran pazarına mahkûm etmiştir. 320 Ticaret yapmakta ve yatırım çekmekte zorlanan Suriye, ekonomik çıkış açısından Türkiye'ye daha fazla önem vermeye başlamıştır. Türkiye ise ekonomik istikrar ve büyümenin sürmesi çerçevesinde Orta Doğu pazarını Türk mallarına açma arzusuyla Suriye'ye önem vermiştir. 2004 yılında her iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmış³²¹, iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2.000.000.000\$ düzeyine ulaşmıştır.

Suriye ve Türkiye arasındaki işbirliği siyasi ve ekonomik alanlarla sınırlı kalmamış, enerji alanında da ortak projeler geliştirilmiştir. Arap Boru Hattı³²², ortak petrol arama şirketlerinin kurulması³²³, petrol ürünlerinin değişimi ve uygulamaya geçirilemeyen nükleer enerji işbirliği projeleri bunlardan birkaçıdır.

2.1.Askeri İşbirliği

26 Nisan 2009 tarihinde iki ülke kara kuvvetleri arasındaki dostluğu, işbirliği ve güveni pekiştirmek için üç gün süren ortak bir çalışma olarak , 27 Nisan günü başlayan tatbikat Kilis'teki Yüksektepe Hudut Karakolu ile Suriye'nin Şamarin-Azez bölgesinde başlamıştır. Tatbikat, İsrail'in tepkisine neden olmuş ve Türkiye ile İsrail arasında bir krize neden olmuştur. Tatbikatın başladığı gün olan 27 Nisan 2009 tarihinde açılışı yapılan 9. Uluslararası Savunma Sanayi Fuarı (IDEF'09) sırasında ise Suriye Savunma Bakanı Hasan Türkmeni ve Türkiye Millî Savunma Bakanı Vecdi Gönül arasında sanayi işbirliği anlaşması imzalandı.

27 Nisan ve 29 Nisan 2010 tarihleri arasında ikinci ortak askerî tatbikat yapılmıştır. Türkiye'nin ev sahipliğinde Kilis'teki Yüksektepe ve İnanlı sınır karakollarında icra edilen tatbikata Türkiye'den iki Suriye'den ise bir sınır birliği katılmıştır. Bu tatbikat aynı zamanda iki ülke arasındaki son askerî ortak harekettir.

2.2.Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezerin Suriye Ziyareti

Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 2007 yılında Türkiye'ye gelen Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın daveti sonucu 15 Mayıs 2009 tarihinde Suriye'yi ziyaret etmiştir. Bu, Türkiye'den Suriye'ye cumhurbaşkanlığı düzeyinde gerçekleşen ilk ziyarettir. Abdullah Gül, Suriye'deki ikinci gününde Halep'i de ziyaret ederek aynı zamanda bu şehre giden ilk Türkiye cumhurbaşkanı oldu. .

318.Davutoğlu, Ahmet "Insight Turkey". *Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007*. ss. 85

319.Togay, Zeynep "Beşar Esad Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri".orsam.org.tr. Erişim tarihi: 29 Nisan 2015

320. "TÜRKİYE İLE SURİYE ARASINDA SERBEST TİCARET ALANI TESİS EDEN ORTAKLIK ANLAŞMASI HAKKINDA NOT". musavirlikler.gov.tr. Erişim tarihi: 29 Nisan 2015.

321" Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları". ekonomi.gov.tr. Erişim tarihi: 29 Nisan 2015.

322.Önal, Cumali "Mısır-Türkiye gaz hattı bölgeye barış getirecek".zaman.com.tr. Erişim tarihi: 29 Nisan 2015.

323."Suriye'de 7 kuyuda petrol arayacağız!". *Anadolu Ajansı*. haber7.com. 4 Ekim 2010. Erişim tarihi: 29 Nisan 2015.

Ziyaret sırasında Türk heyetinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay da bulunmaktaydı İkili ilişkiler bağlamında ekonomi, enerji ve ulaşımda işbirliği konularının görüşüldüğü ziyaretin öne çıkan konusu ise ekonomi olmuştur. Bunların yanında enerji alanındaki işbirliğinin derinleşerek devamı ve ulaşım konusunda yeni işbirliği olanakları da tartışılmıştır.

3.SURİYE İÇ SAVAŞI VE KOPAN İLİŞKİLER

2010 yılında başlayan Arap Baharı'ndan etkilenen ülkelerden birisi olan Suriye'de 26 Ocak 2011 tarihinde iktidar karşıtı gösteriler düzenlenmeye başlamış³²⁴, 15 Mart günü ise gösteriler ulusal çapta yayılmış ve iktidarı tehdit eder duruma gelmiştir. Batı ülkelerinin de desteğiyle örgütlü bir koalisyon halini alan Beşar Esad muhalifleri ile Beşar Esad iktidarı arasında çatışmalar başlamıştır.

Esad hükümetinin muhalifler üzerine yaptığı Haziran 2011 Cısr eş Şuğur operasyonundan kaçan 3.000 dolayında Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır. ³²⁵ Bu olay sonrasında Anadolu Ajansı'na açıklamalarda bulunan Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan "*Suriye'nin yaptığı kabul edilemez, bu bir vahşettir.*" demecini vermiş ve ikinci bir Hama Katliamı yaşanmaması konusunda Suriye'yi uyarmıştır. Ek olarak tüm ticari ilişkiler de askıya alınmıştır. ³²⁶

9 Ağustos 2011 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Suriye'ye giderek Beşar Esad ile altı saat süren bir görüşmelerde bulunmuştur. *The Guardian* politika yazarı Simon Tisdall'ın köşesinde yer verdiği yazıda Birleşik Krallık'ın, Davutoğlu aracılığıyla Esad'a mesaj ilettiği iddia edilmiştir. ³²⁷ Davutoğlu ise görüşmede yalnızca Türkiye'nin taleplerini ilettiğini, Esad'dan ise "*Suriye'nin teröristlerle [muhaliflerle] mücadeleden vazgeçmeyeceği*" cevabını aldığını belirtmiştir. ³²⁸

9 Nisan 2012 tarihinde Kilis'in Suriye sınırına yakın bölgesinde Esad güçleri ile muhalifler arasında çatışma çıkmış, muhaliflerin Türkiye'ye doğru kaçması karşısında Esad güçleri de Türkiye sınırına doğru ateş açmış ve olaylarda bir Türk vatandaşı da yaralanmıştır.

25 Mayıs 2012 tarihinde Esad güçleri tarafından gerçekleştirilen Hule Katliamı sonrasında ise Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın internet sitesi üzerinden bir açıklama yapılmıştır. "*Alçakça*" olarak nitelenen bu operasyon nedeniyle Türkiye, Suriye'ye nota vererek tüm diplomatik ilişkilerin askıya alındığını ve Suriyeli diplomatların sınır dışı edileceğini duyurmuştur. ³²⁹

³²⁵"Demonstrations erupt across Syria as unrest sweeps on".*The Scotsman*. 18 Mart 2011 Erişim :05 Mayıs 2015

³²⁶Chulov, Martin; Hassan Nidaa (7 Haziran 2011). "Syrian town empties as government tanks mass outside" (İngilizce). guardian.co.uk. Erişim tarihi: 06 Mayıs 2015.

³²⁷. "Suriye'nin hayalet kasabası: Cısr Eş Şuğur". *Anadolu Ajansı*. Cısr Eş Şuğur:haber7.com. 17 Haziran 2011. Erişim tarihi: 06 Mayıs 2015

³²⁸."Türkiye'den flaş Suriye kararı!". internethaber.com. 30 Mayıs 2012. Erişim tarihi: 06 Mayıs 2015.

³²⁹."Türkiye Suriyeli diplomatları geri gönderiyor". bbc.co.uk. 30 Mayıs 2012. Erişim tarihi: 06 Mayıs 2015.

Ağustos 2012'de BBC tarafından yayınlanan bir haberde Suriyeli muhaliflerin Türkiye'nin Adana ilçesindeki bir eğitim kampında eğitilip Suriye'ye gönderildiği iddia edilmiştir.³³⁰ *The Independent* muhabiri Robert Frisk ise Halep'te Esad güçlerine karşı çarpışan muhaliflerin arasında Türk militanların da yer aldığını belgelemiştir. ³³¹ Suriye ise Türkiye'yi ülkeye yasadışı yollardan giren silahlı oluşumları desteklemekle suçlamıştır. ³³² 29 Ağustos 2012 tarihinde Suriye devlet televizyonunda açıklama yapan Beşar Esad, Türk yetkilileri cahillikle suçlamış ve politikacıların tutumunun Türk halkına olan olumlu bakışını değiştirmeyeceğini belirtmiştir. ³³³

Aralık 2012'de Türkiye, Suriye sınırına MIM-104 Patriot füzeleri yerleştirmek için NATO'ya başvurmuştur. Sadece savunma amacıyla kullanılacağı garantisi verilen füzelerin yerleştirilme isteği ise NATO tarafından kabul edilmiştir. ABD, Almanya ve Hollanda'nın gönderdiği ilk parti füzeler Adana, Kahramanmaraş ve Gaziantep'e konuşlandırılarak 26 Ocak 2013 tarihinde devreye girmiştir. Bu durum Rusya tarafından endişeyle karşılanırsa Türkiye füze savunma sisteminin görev süresinin bir yıl daha uzatılmasını talep etmiş ve bu talep kabul edilmiştir. ³³⁴

11 Şubat 2013 tarihinde Özgür Suriye Ordusu kontrolündeki Türkiye-Suriye sınırında bulunan Cilvegözü Sınır Kapısı'nda gerçekleştirilen bombalı araç saldırısında dördü Türk vatandaşı olmak üzere on dört kişi ölmüş, otuz kişi yaralanmıştır. Olay ardından Suriye Hükûmeti yetkilileri bölgenin kontrolünün Özgür Suriye Ordusu'na ait olduğunu işaret ederek saldırıdan muhalifleri sorumlu tutmuş, Suriye Ulusal Konseyi Başkanı George Sabra ise saldırının Suriye Hükûmetince yapıldığını iddia etmiştir. Olaydan bir ay sonra saldırı ile ilgisi olduğu düşünülen sekiz kişi gözaltına alınmış, bunlardan dördü Suriye vatandaşı, biri Türk vatandaşı olmak üzere beş kişi adliyeğe sevk edilmiştir. İçişleri Bakanı Muammer Güler zanlıların Suriye istihbaratı ve ordusu ile bağlantılarının olduğunu iddia etmiştir. ³³⁵

2 Ocak 2014'te Hatay'da durdurulan ve Suriye'ye insani yardım taşıdığı iddia edilen İHH İnsani Yardım Vakfı'na ait bir tırda yapılan aramada mühimmat, hücum yelekleri, elektronik cihazlar gibi askerî ekipmanlar olduğu tespit edilmiştir.³³⁶ Türkiye İçişleri Bakanı Efkân Ala tırda askerî ekipmanlar bulunduğunu reddetmemiş, malzemelerin Suriye Türkmenlerine yardım amacıyla gönderildiğini iddia etmiştir. ³³⁷ Suriye Türkmenleri tarafı ise tırın içindekiler hakkında bir bilgi sahibi olmadıklarını açıklamışlardır. ³³⁸ Ertesi gün ise tırdaki malzemelerin Millî İstihbarat Teşkilatı tarafından devlet sırrı olarak sınıflandırıldığı bildirilmiştir. Olayı takip eden günlerde tırı aramak isteyen ve durduran polisler ile savcının görev yerleri değiştirilmiştir. ³³⁹

330."Suriyeli militan: Türkiye'de eğitildim". bbc.co.uk. 5 Ağustos 2012. Erişim tarihi: 1 Haziran 2015.

331.Frisk, Robert (21 Ağustos 2012). "Halep'te savaşan Türk militanlar". *The Independent*.bbc.co.uk. Erişim tarihi: 01 Haziran 2015

332."Suriye, Türkiye'yi suçladı". *Anadolu Ajansı, Reuters, Agence France-Presse*. dw.de. 10 Nisan 2012. Erişim tarihi: 01 Haziran 2015

333. "Esad: Kazanmak için zamana ihtiyaç var". bbc.co.uk. 29 Ağustos 2012. Erişim tarihi: 02 Haziran 2015.

334."NATO Türkiye'nin talebini kabul etti". dw.de. 13 Kasım 2013. Erişim tarihi: 02 Haziran 2015.

335.akın, Arda "Bombalı saldırıyı yapanlar yakalandı". hurriyet.com.tr. Erişim tarihi: 02 Haziran 2015.

336.Kızılkoyun, Fevzi. "Hatay'da silah yüklü TIR sırrı". hurriyet.com.tr. Erişim tarihi: 02 Haziran 2015.

337."İçişleri Bakanı Efkân Âlâ'dan TIR açıklaması". hurriyet.com.tr. 2 Ocak 2014. Erişim tarihi: 02 Haziran 2015.

338.İnan, Mert "İçinde ne olduğunu biz de bilmiyoruz". gazetevatan.com. Erişim tarihi: 02 Haziran 2015.

339."TIR'ı durduran savcıya şok". hurriyet.com.tr. 6 Ocak 2014. Erişim tarihi: 02 Haziran 2015.

3.1.RF-4 Türk Jet Krizi

22 Haziran 2012 günü silahsız Türk F-4 savaş uçağının Suriye tarafından düşürülmesi iki ülke arasında yeni bir kriz başlamıştır. Uçağın düşürüldüğü gün akşam saatlerinde Türkiye Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç yaptığı basın toplantısında uçağın Suriye tarafından düşürüldüğünü açıklamıştır. Suriye hükümet sözcüsü ise vurdukları savaş uçağının Türk uçağı olduğunun farkında olmadıklarını ve sadece hava sahaslarını ihlal eden "kimliği belirsiz" bir uçağa karşı meşru egemenlik haklarını kullandıklarını ifade etmiştir. Türkiye ise uçağın kısa süreliğine Suriye hava sahasına girmiş olduğunu kabul etmekle beraber uluslararası hava sahasında vurulduğunu savunmuştur. Suriye'ye resmî bir protesto çeken Türkiye NATO'ya toplanma çağrısı yapmıştır. NATO tarafından "kabul edilemez" olarak yorumlanan olayda örgüt Türkiye'ye olan desteğini ifade etmiştir.

Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ise bu olaydan sonra Suriye'ye karşı olan algılarının değiştiğini ve Esad rejiminin artık Türkiye için bir tehdit haline geldiğini belirtmiştir. 3 Temmuz 2012 tarihinde Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad olay hakkında ilk kez konuşmuştur. Uçağı uçaksavar bataryası ile vurduklarını, uçağın Türkiye'ye ait olduğu vurulduktan sonra öğrendiklerini belirtmiş ve "%100 keşke düşürmeseydik diyorum" sözleriyle pişmanlığını dile getirmiştir. Düşürülen uçağın pilotlarının cesetleri ise ancak 4 Temmuz 2012 tarihinde bulunabilmiştir. ³⁴⁰

Bu olay sonrasında Türkiye angajman kurallarını yenilemiş, Suriye tarafından sınıra yaklaşan her askerî unsurun tehdit olarak değerlendirilip hedef muamelesi görmeye başlayacağı açıklanmıştır. ³⁴¹

3.2.Türkiyeye Atılan Top Mermisi Krizi

3 Ekim 2012 tarihinde Suriye'nin Tel Ebyaz ilçesinden ateşlenen iki adet top mermisi Türkiye'nin Suriye sınırındaki Akçakale ilçesine düşmüştür. 5 kişinin ölmesine ve 10 kişinin yaralanmasına neden olan olay sonrası ilçedeki okullar tatil edilmiş ve bazı noktalar boşaltılmıştır. Türkiye "meşru müdafaa" hakkını kullanarak aynı gün içinde Tel Abyaz ilçesine T-155 Fırtına obüsleri ile topçu ateşi başlatmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi olayın ardından toplanmış ve Suriye'ye müdahale için hükûmete askerî tezkere verilmiştir. Türkiye ayrıca NATO'yu acil olarak toplanmaya çağırmış, toplantıda ise Türkiye'ye destek kararı çıkmıştır. Ayrıca ABD ve Birleşmiş Milletler de Türkiye'ye olan desteklerini ifade etmişlerdir. ³⁴²

4 Ekim 2012 günü Suriye Enformasyon Bakanı Umran Zubi Suriye tarafından konu ile ilgili yorum yapan ilk kişi olmuştur. Ölenler için üzgün olduğunu dile getiren Zubi, Türkiye'yi ise sınır güvenliğini sağlamaları konusunda uyarmıştır. Ertesi gün Türkiye Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay, Suriye hükümetinin kendilerinden özür dilediğini açıklasa da Suriye'nin BM Daimi Temsilcisi Beşar Caferi özür diledikleri iddialarını yalanlamıştır. ³⁴³

340."Türk pilotların cenazeleri bulundu". bbc.co.uk. 4 Temmuz 2012. Erişim tarihi: 02 Haziran 2015

341. "Angajman kurallarımız değişmişti". aksam.com.tr. 16 Eylül 2013. Erişim tarihi: 02 Haziran 2015

342."ABD'den Esad'a sert tepki". sabah.com.tr. 4 Ekim 2012. Erişim tarihi: 02 Haziran 2015

343. "Suriye: Türkiye'den özür dilemedik". hurriyet.com.tr. 5 Ekim 2012. Erişim tarihi: 02 Haziran 2015

3.3.Reyhanlı Bombalı Saldırısı

11 Mayıs 2013 tarihinde Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde 15 dakika arayla iki bombalı saldırı gerçekleşmiştir. Resmî verilere göre 51 kişinin ölümüne, 155 kişinin yaralanmasına; resmî olmayan iddialara göre 150'den fazla kişinin ölümüne ve geniş çapta mal kaybına yol açan saldırı Türkiye tarihindeki en ağır bombalı terör saldırısı olarak kayıtlara geçmiştir. Saldırının ertesinde Türkiye Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç ve İçişleri Bakanı Muammer Güler saldırının Suriye istihbarat birimi Muhaberat tarafından yapıldığını iddia etse de Suriye bu iddiaları reddetmiştir. Saldırıdan aylar sonra medyada Irak ve Şam İslam Devleti'nin saldırıları üstlendiği haberleri yer almış Emniyet Genel Müdürlüğü yaptığı basın duyurusu ile bu haberleri yalanlamış ve saldırıların Suriye Hükûmeti desteğiyle yapıldığını belirtmiştir. Saldırı ile ilgili hazırlanan iddianamede ise saldırının son eylemini 1983'te gerçekleştiren THKP-C Acilciler'in lideri ve halen Suriye İç Savaşı'nda rejim saflarında savaşan Suriye Direnişi adlı örgütün lideri Mihraç Ural ile Muhaberat tarafından ortaklaşa yapıldığı tespiti yer almıştır.

RedHack tarafından 22 Mayıs 2013 günü kamuoyuna sunulan Jandarma İstihbarat Daire Başkanlığı'na ait gizli belgeler ise Reyhanlı saldırısından yaklaşık bir ay önce El-Nusra Cephesi'nin bir saldırı hazırlığı konusunda yetkililerin istihbaratının olduğunu göstermektedir. Belgelere göre silahlı Suriye muhalefeti örgütü El-Nusra Cephesi'nin üç araca Türkiye'ye yönelik bir eylemde kullanmak üzere bomba düzeneği yerleştirdiği 25 Nisan 2013 tarihinde Türk istihbaratı tarafından biliniyordu. Belgelerle ilgili açıklama yapan Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ise belgelerin güvenilirliğini reddetmemiştir. Türkiye İçişleri Bakanlığı ise bir açıklama yayınlarak belgelerin Reyhanlı ilçesindeki patlamayla hiçbir ilgisinin olmadığını, başka bir terör örgütü tarafından planlanan farklı bir terör eylemine ilişkin hazırlıkları kapsadığı belirtmiştir. Haziran ayında El-Nusra Cephesi Başmüftüsü Şeyh Ebu Merya el Kahtani imzasıyla yayınlanan bir açıklamada Reyhanlı saldırısını gerçekleştirdikleri yönündeki iddialar yalanlanmıştır. Ayrıca Suriye Hükûmeti ve Suriye muhalefeti taraflarının her ikisi de saldırıyı kınamışlardır.

Saldırının gerçekleştiği ilk gün Reyhanlı Sulh Ceza Mahkemesi'nin talebiyle medyaya yayın yasağı konmuştur ve yasak halen sürmektedir. Saldırıyla ilgili olarak 32 şüpheli gözaltına alınmış bunlardan 20'si tutuklanmıştır.

3.4.Mi-17 Suriye Helikopterin Düşürülmesi

16 Eylül 2013 günü Suriye'ye ait Mi-17 tipi bir helikopter sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle Türk savaş uçakları tarafından düşürülmüştür. Türkiye Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre Suriye helikopteri sınıra yaklaşık 48 kilometre mesafede iken üssü Diyarbakır'da bulunan Birleştirilmiş Kontrol İhbar Merkezi tarafından takibe alınmış, yapılan uyarılara rağmen sınırı 2 kilometre ihlal etmesi nedeniyle Türk jetinin düşürülmesi sonrası değişen angajman kurallarına uyularak düşürülmüştür. Suriye Genelkurmay Başkanlığı ise yaptığı açıklamada helikopterin Türk jetleri tarafından düşürüldüğünü onaylamıştır. Yapılan açıklamada helikopterin Lazkiye kırsalı Bedama bölgesi üzerinde Türkiye sınırından giren muhalifleri izlemekte iken teknik bir aksaklık sonucu Türkiye sınırlarına girdiği de doğrulanmış fakat askerî bir görevi olmayan helikopterin hemen Suriye sınırına geri döndüğü ifade edilmiştir.³⁴⁴

344."Reyhanlı cehenneme döndü". hurriyet.com.tr. 11 Mayıs 2013. Erişim tarihi: 02 Haziran 2015.

3.5.Mig-23 Suriye Savaş Uçağının Düşürülmesi

23 Mart 2014 tarihinde Suriye'ye ait bir MiG-23 savaş uçağı Türkiye tarafından düşürülmüştür. Türkiye Genelkurmay Başkanlığının açıklamasına göre Birleştirilmiş Kontrol İhbar Merkezi tarafından Hatay sınırına 80 deniz mili kala izlemeye alınan iki Suriye savaş uçağı sınıra 10 deniz mili mesafeden itibaren Türk hava sahasına yaklaştığına ilişkin dört kez ikaz edilmiş fakat ikinci uçak uyarıyı dikkate almayarak Türk hava sahasına girmiş, yaklaşık 1 kilometre kadar da hava sahasını ihlal etmiştir.¹⁵⁴ Daha sonra batıya doğru yönelerek 1.5 kilometre kadar Türk hava sahasında uçmaya devam eden uçak bu esnada bölgede hava devriye görevinde bulunan Türkiye'ye ait bir F-16 savaş uçağından 13.14'de Suriye uçağına füze atılmış ve isabet alan savaş uçağı sınırın 1200m. güneyindeki Keseb kasabasına düşmüş.

4.SIFIR SORUN POLİTİKASI

Türkiye'nin Ortadoğu da'ki bu yeni stratejisinde Suriye esas öge olarak görülmüş ve ülkedeki protesto gösterilerinin patlak vermesinin arifesinde iki ülke arasındaki ilişkiler büyük bir gelişim içerisindeydi. İki ortak , Lübnan ve Ürdün ile birlikte ortak bir ekonomik alan oluşturulması konusunu görüşüyorlar , Asi nehri üzerinde büyük bir baraj projesine girişiyorlar, İran gazını Türkiye üzerinden Suriye'ye ulaştırmak için bir gaz boru hattı inşa etmeyi tasarlıyorlar ve özellikle enerji konusunda , ticaret ve yatırım imkanlarını arttırmayı düşünüyorlardı. Hatta Suriyeli, İranlı ve Türk yetkililer arasında güçlü görüşmeler yapıldı.³⁴⁵ Sıfır sorun politikası her ülke içinde isim itibarıyla sorunlarının en alt a indirgenmesi için yapılan bir politika gibi görülse de taraflar için avantaj yada dezavantajları da olduğu aşikardır.

345. Mohammed Reza Djalili – Thierry Kellner “Arap Baharı Karşısında İran ve Türkiye” s108

SONUÇ

Dört yüz yılı aşkın bir süre Osmanlı İmparatorluğu himayesinde yaşayan Suriye, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Fransız Mandası olmuştur. Suriye, Fransa ile 1936 yılında imzaladığı antlaşma ile özerklik kazanmış ve 1946 yılında bu ülkenin topraklarını terk etmesi sonrası tam bağımsızlığına kavuşmuştur. 1936 yılında imzalanan antlaşma Türkiye ile Suriye arasındaki sorunların çıkış noktası olmuştur. Suriye, İskenderun Sancağı'nın ayrılarak bağımsız bir devlet olmasını ve Hatay adını alarak Türkiye'ye katılmasını kabullenememiştir. Hatay'ın kendi toprağı olduğu yönünde Arap dünyasına devamlı propaganda yapmış ve Türkiye'yi bu konuda defalarca zor durumda bırakmıştır.

Hatay'ın Türkiye'nin bir parçası olmasını kabullenemeyen Suriye, Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği'nin liderliğini yaptığı Doğu Bloğu'nda yer almıştır. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin süper güç olarak egemen olduğu Batı Bloğunda yer alan Türkiye, Suriye ile ilk ciddi bunalımı 1957'de yaşamıştır. Sıcak savaşın eşiğinden dönülen bunalımda tarafların yumuşamasında arabuluculuklar etkili olmuştur.

Hafız Esad'ın iktidara gelmesiyle azalan ilişkiler, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi'ni başlatma kararı ile bir anda alevlenmeye başlamıştır. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin hem kendi ülkelerinde hem de Arap ülkelerinde su kıtlığına yol açacağını iddia eden Suriye yönetimi, bu tezini bir propaganda haline dönüştürmüştür.

Arap ülkelerini de arkasına alan Suriye, Türkiye'den su konusunda kabul edilemeyecek tavizler istemiştir. Bu dönem Türkiye-Suriye ilişkilerinde gerginlikler başlamıştır. Su sorununda uzlaşmaz tavırlar sergileyen Suriye, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi'ni engellemek için PKK terör örgütünü desteklemeye başlamıştır. Türkiye Suriye'yi PKK terör örgütünün eylemlerini desteklememesi için defalarca uyarılmış fakat bu konuda Suriye'den beklediği adımları görememiştir. Bu dönemde PKK, Türkiye'ye büyük zarar vermiştir. Suriye, terörü destekleme konusunda Irak, İran ve Yunanistan ile çeşitli işbirliklerine girmiştir.

Komşularından yoğun bir şekilde tehdit algılayan Türkiye, 1996 yılında İsrail ile askeri işbirliğine gitmiştir. Bu işbirliği Arap dünyasında hoş karşılanmamıştır. Suriye, Türkiye'yi hain ilan etmiş ve PKK'ya verdiği desteği arttırmıştır. Türkiye'nin İsrail ile stratejik ortaklığa girmesini kendileri için sorun yaratacağını düşünen Arap ülkeleri, Suriye'nin Türkiye'ye yönelik eylemlerine göz yummuştur. PKK'nın eylemlerini Hatay bölgesinde şiddetlendirmesi sonucu 16 Eylül 1998'de Reyhanlı'da bir konuşma yapan Orgeneral Atilla Ateş, PKK'ya karşı Türkiye'nin sabrının kalmadığını söylemiş ve Suriye'nin derhal PKK'ya olan desteğini kesmesini gerektiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine gerilen ilişkiler Ekim ayında tırmanmaya başlamış ve iki ülke 1957'den sonra bir kez daha sıcak savaşın eşiğine gelmiştir. Hüsnü Mübarek'in yoğun arabuluculuğu ve tüm Arap ülkelerinin bu arabuluculuğa desteği ile kriz aşılmıştır. Kriz sonrası imzalanan Adana Mutabakatı ile Suriye, PKK'ya verdiği desteği kesmeyi taahhüt etmiştir.

Adana Mutabakatı sonrası Türkiye-Suriye ilişkilerinde yumuşama dönemi başlamıştır. Bu dönemde Suriye'nin PKK'ya olan desteğinin kesildiği görülmüştür. PKK'nın elebaşı Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması ve Kenya'da tutuklanarak Türkiye'ye getirilmesi bu dönemde iki ülkenin istihbarat paylaşımı yaptığını göstermiştir. Hafız Esad'ın ölümünden sonra iktidarı devralan oğlu Beşar Esad döneminde Türkiye-Suriye ilişkileri geçmişten kalan sorunların unutulmaya başladığını göstermiştir.

Siyasi hedefleri ve dünya görüşü Arap ülkelerine yakın olan AKP'nin de Türkiye'de iktidara gelmesi 2002 yılından sonra ilişkileri yakınlaştırmıştır. Bu dönemde imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması iki ülke arasında karşılıklı güvenin artmasına yol açmıştır. 11 Eylül terör saldırılarından sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu coğrafyasına Büyük Ortadoğu Projesi ile gelip Irak'ı 2003'te işgali bölgedeki ülkeler arasında tedirginlik yaratmıştır. Irak'taki istikrarsız ortamın Kuzey Irak'ta bir Kürdistan Devleti'nin kurulmasına doğru evrilmesi Türkiye-Suriye ve İran arasında bölgedeki işbirliğinin artmasına yol açmıştır.

Ayrıca Refik Hariri suikastı sonrası Suriye'nin de Amerika Birleşik Devletleri tarafından tehdit edilmesi karşısında Türkiye'nin olumsuz tutumu Suriye tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Ayrıca son dönemde yaşanan Türkiye'nin PKK ile olan krizi ve bu kriz karşısında sınır ötesi harekât hazırlığı Suriye tarafından desteklenmiştir. Sınır ötesi harekâtın gündeme geldiği sırada Türkiye'de olan Beşar Esad'ın tutumu Türkiye-Suriye ilişkilerindeki yakınlaşmayı pekiştirmiştir. 2007 Eylül ayında İsrail ile Suriye arasındaki Füze Krizi Türkiye açısından kısa bir süre problem yaratmışsa da sorun İsrail Başbakanının özür dilemesiyle aşılmıştır. 2007'nin Ekim ayında, yaklaşık dokuz sene sonra, Türkiye yine "terör belası" ile karşı karşıya gelmiştir. Terör örgütü PKK'nın Türkiye sınırları içinde Türk Silahlı Kuvvetlerine yönelik eylemlerini arttırması Türkiye'de büyük tepkilere yol açmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi bu saldırılar sonrası Türk Silahlı Kuvvetlerine sınır ötesi harekât yapabilmesi için gereken tezkereyi onaylamıştır. Tezkere kararına ilk destek Suriye'den gelmiştir. İki ülkenin arasını açan "terör", iki ülkeyi bu sefer hiç olmadığı kadar yakınlaştırmıştır. Bir anlamda dokuz sene içindeki yakınlaşma, iki eski düşmanı yeni birer dost olarak ilişki kurmaya yöneltmiştir.

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları üzerine kurulmuş bir devlettir. Mustafa Kemal Atatürk ile birlikte uluslararası sistemde güçlü bir devlet olarak kabul edilmiş ve bugünlere gelmiştir. Sınırları itibariyle "sorunlu" bir bölgede yer almaktadır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra tüm komşularıyla problemler yaşamaya başlamıştır. Bunlardan biri de Suriye olmuştur. Fakat Mustafa Kemal Atatürk döneminden sonraki belki de en büyük diplomasi ve güç gösterisini 1998'de Suriye'ye karşı yaparak gücünü göstermiş ve bölgede saygınlığını arttırmıştır. 1998'deki Suriye krizinde Türkiye'nin gücü tüm Ortadoğu'da bir kez daha hissedilmiştir. Türkiye, Ortadoğu'nun en büyük gücü olmaya aday bir ülkedir. Bu yüzden bölgede dengeli ilişkiler kurmalıdır.

Özellikle bu konuda gücünü hissettirdiği Suriye ile devamlı ilişki halinde bulunmalıdır. Hafız Esad sonrası iktidarı devralan Beşar Esad, bu konuda Türkiye için iyi bir ortak olabilir. Suriye, laik yönetim yapısı, AB ile bütünleşme çabası ve reform çalışmalarıyla Türkiye'ye yakınlaşan bir ülkedir.

Türkiye-Suriye ilişkileri, Türkiye ile Arap dünyası arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi açısından da önem arz etmektedir. Birçok olayda Arap dünyasının bölünmüşlüğü ve etkisizliği görüşü savunulsa da, kendi içinde bölünmüş olan Arap ülkelerinin özellikle tepki hareketlerinde bir araya gelebildiği ve tarafsızlar bloğu başta olmak üzere birçok uluslararası forumu harekete geçirebildikleri unutulmamalıdır. Uluslararası forumlarda, Rum ve Ermeni lobisinden sonra Arap lobisini de karşısına alan bir Türkiye'nin etkin diplomasi takibinde önemli engellerle karşılaşacağı aşikârdır. Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerini geliştirmesi bölgede ABD'nin de Türkiye aleyhinde kararlar almasının önüne set çekebilir. 2003 yılında Irak'ı işgal eden ABD, bugün Irak'ta zor bir durumdadır. Özellikle uluslararası kamuoyu ABD'yi Irak'tan çekilmeye zorlamaktadır. ABD, artık ikinci bir Ortadoğu ülkesine karşı yeni bir tehdit

geliştiremeyecek durumdadır. Bu yüzden ABD’de Başkan olan Cumhuriyetçi Partimensubu George Bush’un yerine 2009 yılında Başkanlığa bir Demokrat Partili’nin geleceği tahmin edilmektedir. Yeni Başkan’ın bölgede istikrar arayacağı aşıkârdır. Bu yüzden de güçlü bir Türkiye-Suriye ittifakı, bölgede Irak’ın bölünmüşlüğünden kaynaklanan Kürt sorununa da son verebilir.

Türkiye-Suriye ilişkileri, Ortadoğu bölgesinin iç dengeleri açısından da önem taşımaktadır. Özellikle İsrail’in bölgeye yabancı niteliğine rağmen, Ortadoğu’da tutunabilmesi de bu dengeleri etkin bir şekilde takip ve yönlendirme becerisinden kaynaklanmaktadır. Türkiye, Suriye ve İsrail ile olan ilişkilerini dengeye oturttuğu sürece Ortadoğu’da gücünü hissettirebilir. İsrail şu anda Türkiye için bir tehdit oluşturmaya da ileriki dönemlerde kurulacak bir Suriye işbirliği ile kontrol altına alınabilir.

Bölgede bir diğer güç olarak İran vardır. İran bu dönemde Türkiye ve Suriye ile paralel politikalar geliştirmektedir. Fakat İran’ın Ortadoğu coğrafyasında liderliği ele geçirme çabaları bilinmektedir. Uranyumu zenginleştiren ve nükleer silah denemelerine girişen İran, ileriki dönemlerde Türkiye’ye karşı ciddi tehditlerde bulunabilir. Bu yüzden Türkiye’nin Suriye ile kuracağı ilişkiler İran’ın dengelenmesini sağlayabilir.

Türkiye’nin kontrol altında tutması gereken diğer bir ülke de Rusya’dır. Özellikle sahip olduğu enerji kaynakları bakımından Rusya giderek uluslararası sistemde eski gücüne kavuşmaktadır. Hazar Havzası’ndaki enerji kaynaklarının kontrolünde söz sahibi olan Rusya’nın Türkiye ile yaşayacağı herhangi bir sorun ileriki dönemlerde Türkiye’nin sıkıntı yaşamasına yol açabilir. Bu yüzden de yine Suriye ile ilişkilere dikkat edilmelidir. Çünkü güçlü bir işbirliği İran ile desteklenebilir ve enerji ihtiyacı bu yoldan Basra Körfezi’nden giderilebilir.

Türkiye, Avrupa Birliği yolunda önemli adımlar atmıştır. Türk ekonomisi Avrupa’da hatırı sayılır bir hale gelmiştir. Fakat jeopolitik ve jeostratejik önemi nedeniyle Türkiye, birçok sorunla karşı karşıya gelebilir. Böyle durumlarda güçlü ittifaklar kurabilmesi Türkiye’nin bu sorunlardan iyi manevralarla çıkmasına zemin hazırlayabilir. Bu gibi durumlarda özellikle Ortadoğu coğrafyasında, Suriye ile ittifak kurulması şu an için ideal olarak gözükmemektedir. Çünkü ABD, Rusya, İran ve İsrail’i bölgede dengeleyebilecek başka bir ittifak mümkün gözükmemektedir.

Bu dönemde Türkiye’nin Ortadoğu coğrafyasında karşılaştığı en büyük problem ABD’nin emperyalist tutumundan kaynaklanan Kürt Sorunudur. Bugünlerde, Kuzey Irak, Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Suriye ve İran’ın bir kısmını içini kapsayacak şekilde Ortadoğu’da bir “Kürdistan” Devleti kurulmak istenmektedir. ABD, bölgede İsrail’den sonra yeni bir kukla devlete sahip olmak istegindedir. Kurulacak olan bu devletle İran, Suriye ve Türkiye’yi daha yakından kontrol etmek istemektedir.

Türkiye, Atatürk’ün dış politikasına geri dönerek emperyalizme karşı bölge ülkeleri ile dayanışma ve işbirliği düzeni kurmak zorundadır. ABD, bölge ülke ülkelerini parçalayan bir bölgeselleşme ile dünyayı daha rahat yönetmek istemektedir. Türkiye ve Suriye’nin işbirliği ile başlayacak dayanışma daha sonra İran ve diğer bölge ülkelerinin katılmasıyla emperyalizme karşı çıkabilir ve kukla etnik devlet senaryosuna son verebilir.

Özetle, böyle bir dönemde ABD karşısında taviz vermeden dimdik ayakta kalabilmenin yolu da çağdaş Atatürkçü bir dış politika izlemekten geçmektedir. Yani dış politikada ulusal çıkarlarımıza zarar vermeden, tam egemenliğimizi yitirmeden, onurlu, barıştan yana bir dış politika izleyerek ve komşularımızla stratejik işbirlikleri kurmak amacımız olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akşin, S. (1999): “Atatürk’ün Dış Siyaset Modeli”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Alantar, Ö. Z. (1998): “Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi”, in Faruk Sönmezoğlu (ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, İkinci Basım.
- Anonymous, (2003): “Syria Extradites 22 Turks”, *New York Times*, (Late Edition (East Cost)), New York, N.Y., December 1.
- Anonymous, (2005): “Contacts Signed Between Syrian And Turkish Businessmen”, *The Syria Report*, Paris, Second Quarter, Iss.27.
- Aras, B. (2003): *Ortadoğu ve Türkiye*, İstanbul: Q-Matris Yayınları.
- Arı, T. (2005): *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, İstanbul: Alfa Yayınları, İkinci Baskı.
- Arıboğan, D. Ü. (2007): *Terör Korku Hali*, İstanbul: Profil Yayıncılık, Üçüncü Baskı.
- Armaoğlu, F. (1989): *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (1999): *Tek Adam*, Cilt III, İstanbul: Remzi Kitabevi, Onaltıncı Baskı.
- Atalay O. (2013) Yarım yayıncılık, “Suriye Direnişi”
- Bağcı, H. (1998): “Demokrat Parti’nin Ortadoğu Politikası”, in Faruk Sönmezoğlu (ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, İkinci Basım.
- Balbay, M. (2006): *Suriye Raporu*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Bayraktar, B. (2007): *Hamas*, İstanbul: Kara Kutu Yayınları.
- Bensahel, N., Byman, D.L., (2003): *The Future Security Environment in the Middle East*, Santa Monica: RAND.
- Bostanoğlu, B. (2004): “Amerika’da Tarihi Kim Yazacak?”, *Panorama Dergisi*, Sayı:2.
- Çelik S. ve Gürtuna, A. (2005): *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye’ye Etkileri*, Ankara: Global Strateji Enstitüsü Yayınları.
- Çetinsaya, G. Köse, T. (2006): *İran Dosyası*, Ankara: SETA Vakfı Yayınları, Rapor No: ST2-706.

- Çongar, Y. (2006): “ABD’nin Gözünde Hamas Ziyareti”, *Milliyet*, 20 Şubat.
- Demir, İ. (2004): “Hatay Sorunu”, in Türel Yılmaz, Mehmet Şahin (eds.), *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Ankara: Platin Yayınları.
- Dilan, H. B. (1998): *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Dündar, C. (2002): “GS Şerefine Ateş Açan Tank”, *Milliyet*, 19 Ekim.
- Erciyes, E. (2004): *Ortadoğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Erkmen, S. (2003), “ABD’nin Ortadoğu’da Değişim İhtiyacının Nedenleri”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:3, Sayı:35.
- Ersever, A. C. (2007): *Kürtler, PKK ve Abdullah Öcalan*, İstanbul: Milenyum Yayınları, İkinci Baskı.
- Eslen, N. (2006): “Medeniyetler Çatışması Şiddetlenecek”, *Cumhuriyet Strateji*, Sayı:117.
- Fırat, M. (2003): “Sancak (Hatay) Sorunu”, in Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları, Yedinci Baskı.
- Gönlübol, M., Sar, C. (1996): *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- İbas, S. (2004): “Türkiye-Suriye İlişkilerinin Tarihi”, in Türel Yılmaz, Mehmet Şahin (eds.), *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Ankara: Platin Yayınları.
- Kasım, K. (2004): “Türkiye-İsrail İlişkileri: İki Bölgesel Gücün Stratejik Ortaklığı”, in İdris Bal (ed.), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kapan, İ. (2007): *Suyun Stratejik Dalgaları*, İstanbul: Babıâli Kültür Yayıncılığı.
- Kaplan, M. (1957): *System and Process in International Politics*, New York: Wiley and Sons.
- Karal, E. Z. (1998): *Atatürk’ten Düşünceler*, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Kazgan, G. (2005): *Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Keskin, F. (1999): “Suriye Ve Irak İle Su Sorunu”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kocaoğlu, M. (1995): *Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu*, Ankara: Genelkurmay Yayınları.
- Kodaman, T. (2007): *Fırat-Dicle Meselesi ve Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkisi*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kongar, E. (2006): *Tarihimize Yüzleşmek*, İstanbul: Remzi Kitabevi, Altmış İkinci Basım.
- Köni H. ve Oğan, S. (2002): “11 Eylül Yıldönümünde Rusya: ABD ile Balayından Şer Eksenine İle Flörte”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:30.
- Kurubaş, E. (2003): “Türkiye-Suriye-İran Arasındaki İşbirliği Çabalarının Analizi ve Ortadoğu’daki Güç Dengelerine Etkisi”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 9, Sayı: 4.
- Lesch, D. W. (2005): *The New Lion of Damascus: Bashar al-Asad and Modern Syria*, New Haven and London: Yale University Press.
- Lewis, B. (2006): *Ortadoğu*, Çev. Selen Y.Kölay, Ankara: Arkadaş Yayınevi, Üçüncü Baskı.
- Mango, A. (2005): *Türkiye’nin Terörle Savaşı*, Çev. Orhan Azizoğlu, İstanbul: Doğan Kitap.
- Mansfield, P. (2003): *A History of The Middle East*, London: Penguin Books, Second Edition.
- Olson, R. (2005): *Türkiye’nin Suriye, İsrail ve Rusya İle İlişkileri*, Çev. Süleyman Elik, Ankara: Orient Yayınları.
- Orhan, O. (2007c): “İsrail-Suriye Gerginliği ve Türkiye”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:90.
- Özdağ, Ü. (2007): *Türk Ordusunun PKK Operasyonları*, İstanbul: Pegasus Yayınları, İkinci Baskı.
- Özcan, N. Ö. (2000): *PKK Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Öztürk, O.M. (1997): *Türkiye Ve Ortadoğu*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Öztürk, O. M. (2005): “ABD, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”, *Yorum*, Ankara, Sayı.03.
- Pamukçu, K. (1998): “Su Sorunu Ve Türkiye Suriye/İrak İlişkileri”, in Faruk

- Sönmezoğlu (ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, İkinci Basım.
- Pehlivanlı, H., Sarıay, Y., Yıldırım, H. (2001): *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*, Ankara: Avrasya Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Perthes, V. (2006): *Syria Under Bashar al-Asad: Modernisation of Change*, London: Routledge, Second Edition.
- Soysal, İ. (1999): “Türk-Arap İlişkileri 1918-1997”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şehirli, A. (2000): *Türkiye’de Bölücü Terör Hareketleri ve Devletin Aldığı Tedbirler*, İstanbul: Burak Yayınları.
- Şen, S. (2004): *Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Şimşek, E. (2005): *Türkiye’nin Ortadoğu Politikası*, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Uslubaş, F. (2005): *İmparatorlukların Bataklığı*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Uzgel, İ. “Türk Dış Politikasında Pragmatizm”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Van Dam, N. (2000): *Suriye’de İktidar Mücadelesi*, Çev. Semih İdiz, Aslı Falay Çalkıvık, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yanardağ, M. (2007): *Bir ABD Projesi Olarak AKP*, İstanbul: Siyah Beyaz Kitap.
- Yavuzalp, E. (1999): “Dış Politikada Vizyon”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yıldız, Y. Y. (2004): *Büyük Ortadoğu*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Üçüncü Baskı.
- Yılmaz, T. (2005): “Mehlis Raporu: Suriye ve Türkiye’deki Yansımaları”, *2023 Dergisi*, Sayı:56.
- Yiyenoğlu, Ç. (1998): “Kriz İç Politika Mezesi”, *Cumhuriyet*, 05 Ekim.
- Toklu V. (2004): “Türk Dış Politikasında Su Sorunu” Nobel Yayın Evi İkinci baskı
- Toluner, S. (2004): *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye’nin Bazı Dış Politika Sorunları*, İstanbul: Beta Basım Yayın, İkinci Baskı.

Türköne, M. (2002): “İslam-Batı Çatışması Ne Getirecek?”, Ankara: Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Özel Sayı.

Zisser, E. (2000): “Ortadoğu-Geçiş ve Halefiyet- Süreklilik ve Değişim”, *Avrasya Dosyası*, Arap Dünyası Özel, Cilt:6, Sayı:1.

<http://www.akparti.org.tr/program.pdf> (18.11.2007)

<http://suriye.ihh.org.tr/turkiye/sondonem/su/su.html> (21.09.2007)

[http://www.yok.org/wepthesis/?-#/Andac-Ortadoguda_siyaset_ve_pkk.?](http://www.yok.org/wepthesis/?-#/Andac-Ortadoguda_siyaset_ve_pkk.)

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1993/ocak1993.htm>

www.tasam.org/pencere.php?altid=40&islem=yazdir (29.05.2015).

www.tasam.org/pencere.php?altid=40&islem=yazdir (04.04.2015).

<http://www.konrad.org.tr/Medya%20Mercek/10thomas.pdf> (18.05.2015).

www.turksae.com/face/index.php?text_id=30 (20.05.2015)

www.tasam.org/pencere.php?altid=40&islem=yazdir (19.05.2015).

<http://www.enerji.gov.tr/petrolfiyatları.htm> (25.10.2007)

http://www.ekodialog.com/istatistik/ham_pet.html (25.10.2007).

Ertan Efeğil, “1 Mart Günü, Neden TBMM Üyeleri, Hükümet Tezkeresi’ni Kabul Etmedi?”

www.stradigma.com/index.php?sayfa=yazdir_makale&no=2 (10.12.2006).

Henry Kissinger, “About Irak”, 19.01.2007

http://contreinfo.info/article.php3?id_article=420. (23.11.2007).

Mehlis Raporu’nun tam metni için Bkz: <http://www.un.org/news/dh/docs/mehlisreport> (18.05.2015).

Sabah, 26.10.2007

Zaman, 08.01.2004.

Zaman, 10.08.1999.

Zaman, 22.12.2004

Zaman, 28.12.2004

Zaman, 16.10.2004

Zaman 03.09.2004

Cumhuriyet, 18.02.2006

Zaman, 08.06.2004

Zaman, 23.12.2004

Hürriyet, 15.07.2006

Cumhuriyet, 15.07.2006

Hürriyet, 14.07.2006

Hürriyet, 14.07.2006

Hürriyet, 14.07.2006

Hürriyet, 18.07.2006

Hürriyet, 26.07.2006

Hürriyet, 29.07.2006

Hürriyet, 29.07.2006

Hürriyet, 29.08.2006

Hürriyet, 07.09.2007

Cumhuriyet, 08.10.2007

Hürriyet, 17.10.2007

Hürriyet, 22.10.2007

Hürriyet, 30.10.2007